

Dnr 20-2010/5303

Fördjupad förstudie rörande revidering av
Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy
(Förband)
Rapport steg 1

Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	1 (120)

Revidering av
Riksarkivets
gallrings- och bevarandepolicy
Bevarande av nutiden
(Förband)

delrapport steg 1

november 2010 till juni 2011

Dnr 20-2010/5303Fördjupad förstudie rörande revidering av
Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy
(Förband)
Rapport steg 1

Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	2 (120)

Innehåll

Sammanfattning	3
----------------	---

Bilagda diskussionsunderlag:

1. En policy för bevarande – riktlinjer för gallring	
Patrik Höij	21
Anders Åkerfeldt	25
2. Gallringen och informationsstrukturen	
Lisan Nissar Borg	30
Carita Rösler	36
Suzanne Sandberg	41
3 och 6. Bevarande av verksamhetsinformation, vad är myndighetsarkiv – utvidgade perspektiv	
Patrik Höij	45
Håkan Lövsblad	48
Suzanne Sandberg	66
4. Bevarande av kulturarvet	
Carita Rösler	78
Anders Åkerfeldt	84
5. Återkommande prövning av gallringsförutsättningar	
Patrik Höij	89
7. Urvalsbevarande – en föråldrad metod	
Håkan Lövsblad	94
Suzanne Sandberg	107
8. Användbarheten – teknikberoende	
Patrik Höij	113
Suzanne Sandberg	119

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	3 (120)

Sammanfattning

- Riksarkivet ska och vill styra i bevarandefrågor
- BAN 2¹ ska vara en policy för bevarande. Till policyn kan det tillföras en vägledning/riktlinjer för att underlätta gallringsbeslut
- BAN 2 ska vara okänslig i förhållande till forskningstrender
- Tillför ekonomiska argument för bevarande i BAN 2
- Bedöm kvalitet och använd standarder och riskanalys som metodstöd
- Använd fält- och intressentanalyser som metod
- Undersök metoder för värdering med hjälp av den nya arkivredovisningen
- Öka bevakning på enskilda och kommunala sektorn
- Kulturarvet utgör ett metodstöd som medför ett utökat bevarande
- Det finns urval som regleras i författningar. Riksarkivet bör utreda och klargöra sitt ställningstagande utifrån dessa
- E-handlingar ska bevaras digitalt och pappershandlingar som papper allt annat är undantag
- Riksarkivet ska främst verka för att tillgängliggöra sina redan levererade bestånd inte för att gallra dem

¹ BAN 2, *Bevarande av nutiden* (BAN) är namnet på Riksarkivets gällande gallrings- och bevarandepolicyn från 1995. BAN 2 är arbetsnamnet på revideringen av BAN.

		Dnr 20-2010/5303			
		Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1			
Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	4 (120)

Det som ni nu läser är en delrapport i en fördjupad förstudie. Vi har fått utrymme att under åtta möten diskutera runt frågor om bevarande och gallring av det dokumentära kulturarvet. Vi har utgått från åtta fördjupningsområden och redovisar resultaten utifrån dessa. Till texten bifogas de diskussionsunderlag arbetsgruppens deltagare satt samman inför våra möten under våren.

Riksarkivet måste stå för tydliga och konsekventa riktlinjer. Detta sker bland annat genom en gallrings- och bevarandepolicy. Utmaningen ligger i att operationalisera synsätt och skapa förutsättningar för ett konsekvent värderingsarbete både på myndigheter och inom Riksarkivet. Genom att skapa ett övergripande policydokument och lägga till ett vägledande riktlinjesdokument kan tydligheten ökas.

Kvalitet är en viktig aspekt att ta in vid värdering. Med kvalitet menas i detta sammanhang både kvalitet på dokumentation och kvalitet på innehåll, samt på form och format för att bedöma det ursprungliga skicketets värde. Om arkivbildningen är strukturerad på ett bra sätt skapas ny kunskap om inre och yttre kontext. Genom att använda verksamhetsbaserade arkivredovisningar så antas att handlingars värde analyseras lättare.

Det nya sättet att redovisa arkiv (Riksarkivets föreskrifter RA-FS 2008:4) kan visa sig bli ett bra redskap vid bevarande och gallring. Ett processsynsätt är i första hand ett verktyg för bevarande, men skulle också kunna användas för att identifiera gallringsbara handlingar. Frågan är dock hur detaljerad verksamhetsdokumentationen skulle behöva vara för att tillfredsställa sådana analysbehov. Vi vet ännu inte vilka mervärden process- och kontextbeskrivningarna ger oss eller på vilka sätt vi kan utnyttja dem i bevarande- och gallringshänseende. För att utveckla metoder för värdering med hjälp av den nya arkivredovisningen, föreslås därför att fallstudier genomförs på ett antal utvalda myndigheters arkivredovisningar, inom ramen för det fortsatta arbetet.

Genom att arbeta proaktivt kan fokus läggas på kvaliteten på det som ska bevaras. Strategier för bevarande och systemdokumentation kan underlätta värderingsarbeten. Riskanalys kan användas som metod. Mycket av dessa resonemang finns även i Riksarkivets föreskrifter RA-FS 2009:1 och RA-FS 2008:4 med tillhörande dokumentation.

Kulturarvsbegreppet måste vara ett inkluderande begrepp. Det finns inte en kultur i Sverige utan många olika kulturer. Genom sektorsanalyser och intressentanalyser kan Riksarkivet skapa redskap för att hantera det övergripande ansvaret för det dokumentära kulturarvet. En myndighets påverkan slutar inte utanför kontorets dörr. Det genomsyrar andra berörda myndigheter, enskilda personer, föreningar och företag. Riksarkivet bör mer aktivt påverka bevarande och insamlingen av enskilda arkiv som

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	5 (120)

spelat stor roll för samhällets utformning. I samarbete med andra arkivinstitutioner bör Riksarkivet verka för att fånga upp intressentgrupper som kanske inte alltid insett sitt arkivs värde för kulturarvet och som dessutom kanske inte har resurser för att själva finansiera arkivvård. Det behövs bevarande av intresseorganisationer och lobbygrupper, företagsarkiv och enskilda opinionsbildares arkiv för att vi ska kunna skapa en förståelse för myndigheter i sitt sammanhang.

Kan vi gallra bland redan levererade arkiv? Det som är viktigt är att blicka framåt, att försöka skapa utrymme för god kvalitet, kontext och bredd för nutid och framtid. Det material som förvaras oanvänt i våra magasin behöver lyftas fram och tillgängliggöras snarare än att gallras. Det är en utmaning för tillgängliggörande verksamheter inom Riksarkivet, att visa upp och locka in forskning i alla våra bestånd.

Riksarkivet bör utreda och klargöra sitt ställningstagande rörande urval. Det lades ner betydande resurser när IDO² infördes och det finns ännu gällande författningar exempelvis socialtjänstförordningen (2011:937) som utgår från utökat bevarande i intensivdatakommuner.

Visionen för en reviderad bevarande- och gallringpolicy (BAN 2) är att den ska vara tydlig. Den ska vara så allmän att den inte behöver revideras så ofta, en policydel. Till den kan en specifik del tillföras, riktlinjer eller vägledning som kan vara en grund för effektiva metoder för myndigheternas och Riksarkivets normeringsarbete. Möjligen kan BAN 2 ligga på hemsidan med en övergripande tydlig introduktion som sedan länkar ner till fördjupningar och konkreta metoder.

Utgångspunkt – direktiv

Håkan Lövblad genomförde 2009 en förstudie inför revidering av BAN (Dnr RA 20-2008/4630). Ur denna skapades grunden för en fördjupad förstudie. I direktivet till fördjupad förstudie rörande gallrings- och bevarandepolicy (Förband) (Dnr 20-2010/5303) tilldelades arbetsgruppen 8 olika fördjupningsområden:

1. En policy för bevarande – riktlinjer för gallring
2. Gallringen och informationsstrukturen
3. Bevarande av verksamhetsinformation
4. Bevarande av kulturarvet
5. Återkommande prövning av gallringsförutsättningar
6. Vad är myndighetsarkiv – utvidgade perspektiv
7. Urvalsbevarande – en föråldrad metod
8. Användbarheten – teknikberoende

² Intensivdataområden, en slags urval som betyder att handlingar undantas från gallring inom några definierade områden i Sverige, se fördjupningsområde 7.

		Dnr 20-2010/5303			
		Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1			
Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	6 (120)

I rapporten nedan kommer vi att utgå från dessa områden och ta dem i den ordning de förmedlades i direktivet. Undantaget är fördjupningsområde 6 som ligger så nära område 3 att de har tagits upp samlat.

Organisation

Beställare har varit Britt-Marie Östholm (avdelningschef för tillsynsavdelningen) som satt samman de åtta fördjupningsområdena. Arbetsgruppen har bestått av Lisan Nissar Borg (Krigsarkivet), Patrik Höij (Landsarkivet i Härnösand), Håkan Lövblad (Tillsynsavdelningen), Carita Rösler (Landsarkivet i Östersund), Suzanne Sandberg (Landsarkivet i Lund, sammankallande) och Anders Åkerfeldt (Landsarkivet i Göteborg). Arbetsgruppens deltagare representerar erfarenheter och kompetenser lämpliga för genomförandet av uppdraget.

Arbetets förlopp

Arbetsgruppen Fördjupad förstudie inför revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) inledde med ett förberedande möte 2010-11-12 och fick sitt direktiv 2010-11-19. Carita Rösler kom med i arbetsgruppen vid möte 2 (2011-01-24). Sedan dess har gruppen haft ytterligare 6 möten under första halvåret 2011. Steg 1 enligt direktivet inbegrep att arbetsgruppen skulle diskutera fördjupningsområdena som anges i direktivet. Diskussionsunderlag vilka reviderats efter mötena bifogas delrapporten.

Planerat/ verkligt utfall

Arbetet inleddes i november 2010 och ska enligt direktivet avslutas före utgången av 2011. Redan nu kan vi se att arbetet kommer att bli bättre om vi förlägger steg 3 och 4 till första halvåret 2012, vilket har godkänts av beställaren. Gruppen har ingen egen budget. Arbetet har försvårats genom att arbetsgruppens deltagare inte fått avlastning från andra arbetsuppgifter.

Återstår

Steg 2. Förslag till seminarier kring lämpliga frågeställningar. Dessa kommer vi att bearbeta hösten 2011.

Steg 3. Genomförande av seminarier och dokumentation av seminarier. Planeras till våren 2012.

Steg 4. Slutrapport. Planeras till sommaren 2012.

Dnr 20-2010/5303

Fördjupad förstudie rörande revidering av
Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy
(Förband)
Rapport steg 1

Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	7 (120)

Fördjupningsområde 1

Ur direktivet:

En policy för bevarande – riktlinjer för gallring

I förordet till nuvarande gallringspolicy anges att huvudprincipen är att arkivhandlingar ska bevaras, samt att Riksarkivets strategi därför är en *strategi för bevarande*. Gallring ses som ett aktivt ingrepp som alltid måste motiveras. Det är därför det inom ramen för bevarandestrategin har utformats *riktlinjer för gallring*.

För att en bevarandestrategi ska kunna implementeras på det sätt som avsetts behöver den utsträckas till att omfatta *argumentation för ett bevarande* på ett tydligare sätt än idag - för att försvara arkivlagens målsättningar. Det behöver diskuteras hur detta kan förtydligas i kommande policy och vägledning.

Patrik Höij återger i sitt diskussionsunderlag flera allmänna argument för bevarande. Det står tydligt i arkivlagen och i förordet till BAN att det är Riksarkivets ansvar att bevaka bevarandet och tillgängliggörandet av det dokumentära kulturarvet.

Bevarande sker för att värna om demokrati och utveckling av samhället samt som underlag för forskning och utveckling av teorier. Det dokumentära kulturarvet berikar forskningen och samhället i stort. Även om det är svårt att sätta en prislapp på Riksarkivets historiska skatter så skulle det gå att rent hypotetiskt sälja ut våra arkiv. Precis som för museets konstskatter finns det även en marknad för arkivens dokumentära skatter. Riksarkivet måste både internt och utåt bli bättre på att argumentera för arkiven som en tillgång och inte bara en kostnad.

Precis som det i det materiella kulturarvet som hanteras av Riksantikvarieämbetet finns estetiska värden så finns det ibland estetiska värden även hos handlingar. I allt från medeltida kalligrafi till modern programkod kan verkshöjd och konstnärliga aspekter bedömas. (Se Patrik Höijs diskussionsunderlag.)

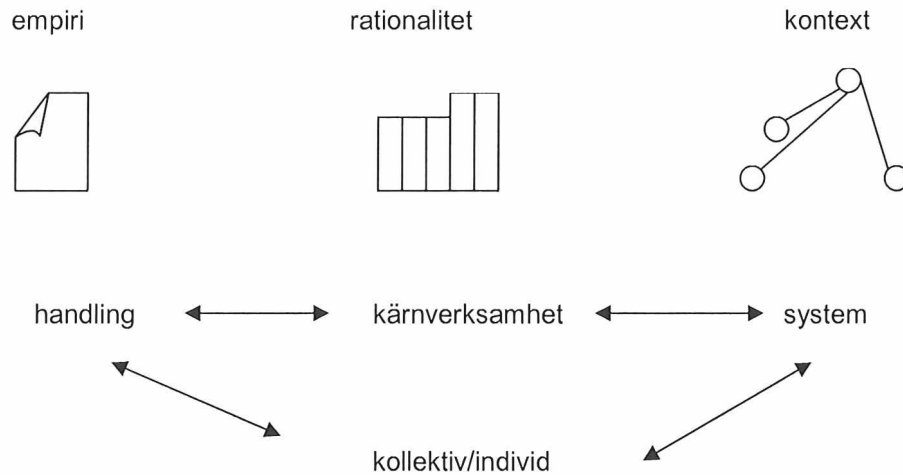
Anders Åkerfeldt utgår från arkivlagens 3 §, strecksatserna och pekar på att en bevarande- och gallringspolicy har att förhålla sig till rätten till insyn, rättsäkerhet/förvaltning och forskningens behov. Av dessa är forskningens behov direkt avgörande för hur en sådan policy utformas. Frågan som måste ställas är därför kunskapsteoretisk; Hur skapar vi kunskap? Svaret på den frågan är förvånansvärt stabil. Vi får samma svar om vi ser tillbaka 2 500 år, 100 år eller betraktar oss själva i nuet. Nedanstående figur får illustrera denna slutsats.

Dnr 20-2010/5303

Fördjupad förstudie rörande revidering av
Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy
(Förband)
Rapport steg 1

Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	8 (120)

Figur 1. Handling/aktör

Kunskapandet sker i grunden på tre sätt: genom empiri utifrån, genom den inre rationaliteten och genom att skapa mönster av objekt i kontexter. Till detta är viktigt att slå fast att människan står i centrum för arkivbildande verksamheter varför människan som individ och kollektiv måste bevaras synlig. Grundläggande för en bevarande- och gallringspolicy är därmed att beakta värdet av: handlingarnas autenticitet och identifierbarhet, den meningsbärande -skapande verksamheten och system som kan skapa samband och mönster. (Se Anders Åkerfeldts diskussionsunderlag.)

Dnr 20-2010/5303

Fördjupad förstudie rörande revidering av
Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy
(Förband)
Rapport steg 1

Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	9 (120)

Fördjupningsområde 2

Ur direktivet:

Gallringen och informationsstrukturen

I nuvarande policy framhålls vidare att konsekvenserna av gallring till stor del kan vara beroende av den *informationsstruktur* där handlingar och uppgifter ingår, av organisation och redovisning av arkiven. Därför bör riktlinjer om gallring och bevarande ses som vägledande för alla delar av arkivverksamheten som påverkar arkivens innehåll och struktur.

Det bör förtydligas att det behövs rutiner för arkivbildning, gallring och förvaltning av arkiven, samt medvetna medieval, dokumentationssätt och utformning av informationssystem. I det sammanhanget bör den verksamhets- och processbaserade arkivredovisningen lyftas fram. Där tydliggörs dokumentationens betydelse i processerna och möjliggörs bedömningar av bevarande och gallring baserade på klassificeringsplanens sammanfattning av den totala arkivbildningen.

Genom den nya arkivredovisningen ges också möjligheter att dokumentera bevarande/gallring på handlingslags- och handlingstypsnivå. Metoder för detta behöver diskuteras och utvecklas.

En förutsättning för en god arkivbildning hos myndigheterna är att Riksarkivet kan ge en tydlig styrning till myndigheterna i bevarande- och gallringsfrågor. Det måste tydliggöras att Riksarkivet både kan och vill ta det ansvaret och att Riksarkivet då kan fungera som en resurs för myndigheterna. Det är inte möjligt att vara en rent objektiv förvaltare. Fokus behöver ligga på kvalitet men också på en bredd i bevarandet. Om Riksarkivet inte tar ställning för något perspektiv så finns risken att värderingen sköts helt av myndigheterna, med spretiga och kanske också kortsiktiga perspektiv i fokus.

Det finns i flera internationella standarder, exempelvis ISO 9000 och ISO 15489, redskap för att titta på kvalitet i ledning och processer. Även ISO 26122 är en användbar standard för att kartlägga processer där fokus ligger på dokumentation som skapas i processen och hur process och dokumentation ska beskrivas. En hög kvalitet vid skapandet av informationsstrukturer kan också ge möjlighet till att enklare identifiera och värdera informationen.

Det nya sättet att redovisa arkiv (Riksarkivets föreskrifter RA-FS 2008:4) kan visa sig bli ett bra redskap vid bevarande och gallring. Ett processsynsätt är i första hand ett verktyg för bevarande, men skulle också kunna användas för att identifiera gallringsbara handlingar. Frågan är dock hur detaljerad verksamhetsdokumentationen skulle behöva vara för att tillfredsställa sådana analysbehov. Vi vet ännu inte vilka mervärden process- och kontextbeskrivningarna ger oss eller på vilka sätt vi kan utnyttja dem i bevarande- och gallringshänseende. För att utveckla metoder för värdering med hjälp av den nya arkivredovisningen, föreslås därför att fallstudier genomförs på ett antal utvalda myndigheters arkivredovisningar, inom ramen för det fortsatta arbetet.

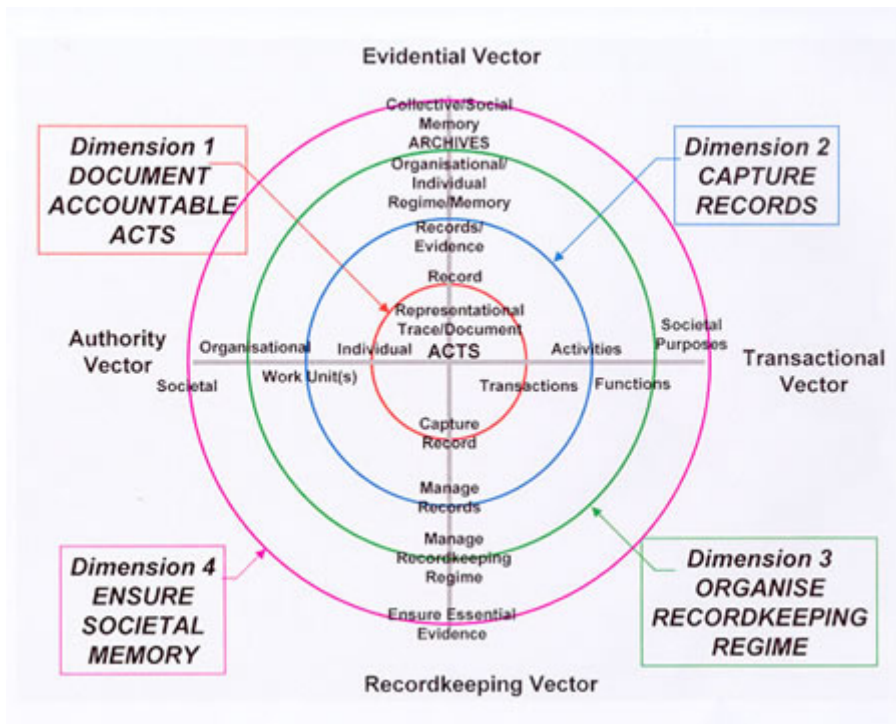
Dnr 20-2010/5303

Fördjupad förstudie rörande revidering av
Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy
(Förband)
Rapport steg 1

Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	10

Om och när vi får en bättre överblick över processer som återfinns vid flera myndigheter skulle vi kunna använda dessa för att skapa fler generellt gällande övergripande föreskrifter (RA-FS) och på så vis skulle normeringsarbetet kunna rationaliseras och myndigheterna få bättre verktyg för det interna kvalitetsarbetet gällande dokumenthantering och informationshantering.

Den nya arkivredovisningen sätter in handlingarna i en kontext och i ett samband med verksamheten redan från den stund de skapas. Ett användbart teoretiskt stöd för ett sådant synsätt är Records Continuum modellen.

Figur 2, Records continuum model hämtad från:
<http://john.curtin.edu.au/society/australia/>

Handlingars värde ligger i relationen mellan händelse och handling och handlingarna förädlas genom den användning av dem som sker även efter tillkomsthändelsen. En handling skapas genom en händelse och är en del av och påverkar samma händelse. Handlingen kan sägas fortsätta att skapas av att den förvaras, att den utvalts för bevarande, sättet den bevaras på och den fortsatta användningen av handlingen. För att

Dnr 20-2010/5303

Fördjupad förstudie rörande revidering av
Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy
(Förband)
Rapport steg 1

Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	11

identifiera vilka handlingar som ska bevaras måste vi förstå omständigheterna kring deras upprättande, bevarande, överförande och användning.

(Se Carita Röslers och Lisan Nissar Borgs underlag samt Suzanne Sandbergs fundering runt Record Continuum.)

Fördjupningsområde 3 och 6

Ur direktivet:

Bevarande av verksamhetsdokumentation

I nuvarande policy sägs att arkivhandlingar kan användas som källa dels för information om den verksamhet där handlingarna har uppkommit, dels för information om förhållanden i organisationens omvärld. Båda användningssätten ska enligt policyn beaktas i lika stor utsträckning vid bedömningen av vad som ska gallras respektive bevaras.

Frågan är om det är förenligt med arkivinstitutionernas roll som objektiva förvaltare att lägga så stor tyngd vid handlingarnas informationsinnehåll. När informationsinnehållet värderas för den framtida forskningens användning är man till stor del hänvisad till gissningar. I policyn sägs också att den kan behöva ändras i enlighet med forskningens intresseinriktning och metoder. Är detta förenligt med dokumentationstanken? Det behöver övervägas om handlingarnas värde som dokumentation av verksamheten, inbegripande kontext och autenticitet bör ges en större tyngd än i dagens policy.

I diskussionerna om digitalisering av bestånden har förslag framkommit att Riksarkivet borde anta ett förvaltningshistoriskt synsätt. Det skulle leda till att handlingar som härrör från statsförvaltningens huvudprocesser prioriterades (Asker PM 2010-06-30). Kan resonemanget användas när det gäller värdering av handlingar i dagens arkivbildning? I Askers PM påpekas att de relevanta strukturerna är svårare att följa under modern tid, från början av 1900-talet. Hur skulle man kunna gå till väga för att hitta dessa strukturer – hundra år bakåt i tiden och framåt? Är det möjligt att gallra ut samtliga handlingarna från ett verksamhetsområde/en process som bedöms vara mindre central för förvaltningen? I sådana fall bryts sannolikt mot ett *tabu* i vår verksamhet.

I detta sammanhang kan nämnas att Riksarkivet med anledning av ett regeringsuppdrag om strategi för hantering av avvecklingsmyndigheters arkiv har föreslagit att ett mer *proaktivt förhållningssätt* till bevarande och gallring (Dnr RA 231-2010/3810). Tanken är att Riksarkivet ska kunna arbeta med sektorsanalyser som underlag för bevarande och gallring.

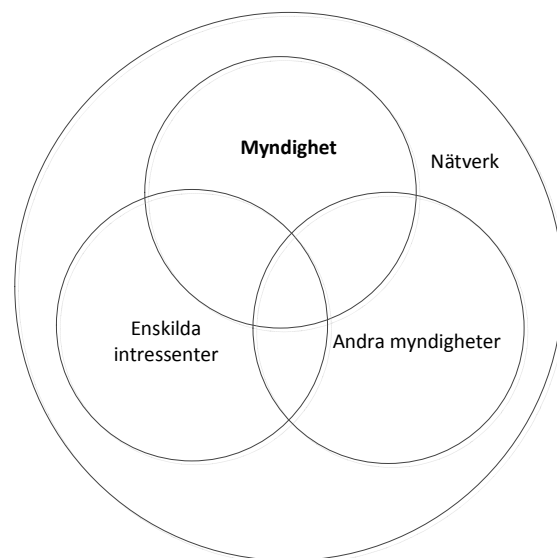
Vad är myndighetsarkiv - utvidgade perspektiv

Den fortgående bolagiseringen av offentlig verksamhet och att andra former än myndighetsformen används för offentligt finansierade uppgifter talar för att perspektiven behöver vidgas. Nya organisationsformer och institutionella blandningar pekar på att arkivbildaren (myndigheten, företaget eller föreningen) som objekt för värdering av informationen behöver kompletteras med aktörstyper, verksamheter och processer. Riksarkivet bör fokusera på den *statliga arkivbildningen som helhet*, inte endast de arkiv som bildas hos enskilda myndigheter. Förutsättningar för mer övergripande sektorsanalyser fordrar metodutveckling.

Med hänsyn till vad som sagts ovan om organisatoriska blandformer bör policyn även behandla sambanden mellan den statliga, kommunala och enskilda arkivbildningen. Den behöver även behandla frågan om hur *organisationer och nätverk* som verkar från lokal eller regional nivå gentemot EU arkiverar sina handlingar. Även *föreningar* som anförtros kompletterande offentlighetsuppgifter uppmärksammas. Det är fortsättningsvis viktigt att de *enskilda arkiven* kompletterar den officiella bilden.

		Dnr 20-2010/5303			
		Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1			
Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	12

Det är viktigt att framhålla och bevara de samband som belyser nätverk och samhällsföreteelser som går över myndighetsgränser. En myndighet verkar i interaktion med andra både enskilda, kommunala, och statliga organisationer. Frågan är hur man praktiskt kan bevara dokumentation av kontaktytor. Det vilar ett ansvar på myndigheterna att dokumentera och uppmärksamma att dokumentation som berör deras verksamhet kan förvaras på andra platser. I arkivbeskrivningar idag står det möjligen om överklagande och överordnade myndigheter men sällan om samspel med andra intressenter.

Figur 3, en myndighet i ett nätverk

Modellen visar hur en myndighet förhåller sig till flera aspekter av omvärlden. Exempelvis hur en högskola förhåller sig till andra högskolor, Överklagandenämnden och Utbildningsdepartementet. Men det finns också privata och kommunala gymnasieskolor, högskoleförbundet, fackföreningar, studentföreningar, enskilda studenter, företag och samhällets förväntningar i stort som påverkar högskolornas verksamhet. Genom intressentanalyser hade man kunnat identifiera samband. (se Patrik Höijs text)

Håkan Lövblad går i sitt diskussionsunderlag igenom olika organisationsteorier. Hur ser organisationen ut och vad säger detta om dess handlingar? Han visar hur alla organisationer förhåller sig till organisationsformerna, rationella system, naturliga system och öppna system. Det är möjligt att titta på organisationers utformning för att nå kunskap om handlingslags olika värden och strukturer.

Dnr 20-2010/5303

Fördjupad förstudie rörande revidering av
Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy
(Förband)
Rapport steg 1

Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	13

Suzanne Sandberg söker svar på statliga verksamheters huvudsyften och delar in statlig verksamhet i sju områden. Med detta vill hon visa att det på ett övergripande plan går att följa olika verksamheter genom historien. Däremot har vi gjort bedömningen i förstudien att en plan över viktiga verksamheter i samhället inte lämpar sig som metod för bevarande. Den blir ofrånkomligen ideologisk och statisk. Sådana metoder har även övergivits i de länder vi har studerat.

Fördjupningsområde 4

Ur direktivet:

Bevarande av kulturarvet

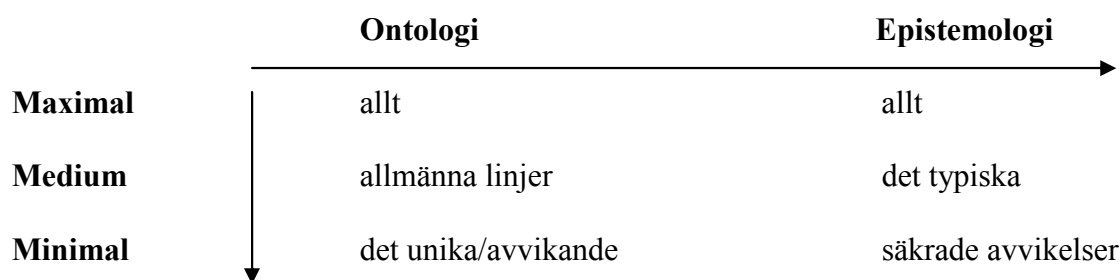
Enligt 3 § tredje stycket arkivlagen ska arkiven bevaras för att tillgodose allmänhetens rätt att ta del av allmänna handlingar, behovet av information för rättskipningen och förvaltningen, och forskningens behov. I andra stycket konstateras att arkiven utgör en del av *kulturarvet*. Den sistnämnda bestämmelsen har en övergripande karaktär - men kulturarvet knyts inte lika tydligt till bevarandemålen som strecksatserna i tredje stycket. Vilken roll kulturarvet har för bedömningen av vad som ska bevaras eller gallras har inte heller varit föremål för samma analys som övriga bevarandemål.

Av förstudien framgår att kulturarvets politiska betydelse av EU lyfts fram som identitetsskapande. Även betydelsen för tillväxt och sysselsättning har uppmärksammats. I den nationella kulturpolitiken framhålls kulturarvets betydelse för *demokrati och yttrandefrihet*.

Det behöver analyseras vad som avses med ett bevarande i kulturarvets namn. Är det en breddning av bevarandemålen i strecksatserna i 3 § tredje stycket arkivlagen. Hur ska vi uppfatta det? Ska det kanske bara uttolkas som en uppmaning till ökad samverkan med andra kulturarvsinstitutioner och ett ökat tillgänglig- och levandegörande.

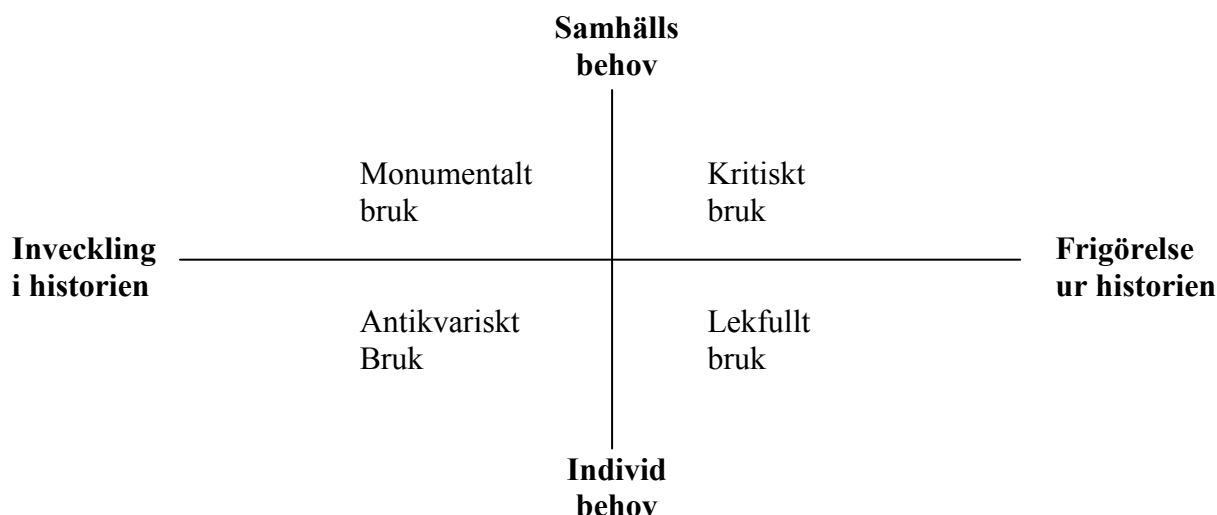
Kulturarvsforskning saknar en egen central teoribildning. Ändå har det blivit ett viktigt begrepp inte minst inom EU. Begreppet förknippas ofta med prestige och inflytande, men också med negativt klingande ord som elitism och nationalism. I Carita Röslers diskussionsunderlag finns funderingar runt elit-kultur och mångfald i kulturarv. Kulturarvet är viktigt att ta tillvara, inte minst för de resurssvaga grupperna. Det är dynamiskt och rörligt. I förhållande till museisektorn har arkivsektorn haft ett mer kontinuerligt insamlade av långa serier med handlingar över tid, i skydd av jurisdiktionen. Museer har varit mer utsatta för politiska påtryckningar och insamlingen har varit en aktiv, trendkänslig och utåtriktad åtgärd. Lyfter Riksarkivet Kulturarvet i BAN 2 och använder det som en del i urvalsgrunden sker en korsbefruktnings, där dynamiken i kulturarvet förs över på BAN 2, samtidigt som Riksarkivet bidrar till att profilera kulturarvet som något handfast och stabilt till gagn för alla medborgare ur alla samhällsgrupper. Kulturarvet medger ingen ökad gallring enligt Carita Rösler. Det kan däremot om så behövs möjliggöra en breddning i bevarandeurvalet, genom betoningen av minoriteters och svagare parters synlighet.

		Dnr 20-2010/5303			
		Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1			
Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	14

Figur 4, kulturarvets ontologi/epistemologi

Anders Åkerfeldt resonerade utifrån figur 4. Kulturarvet som grund för en bevarande- och gallringspolicy skulle lite provocerande kunna utgå från förslagen i enlighet med figuren. Alternativa kunskapsteoretiska (epistemologiska) lösningar till ett totalbevarande skulle då vara antingen urval av det typiska eller bevarande av det unika och avvikande. Arkivlagens 3 § anger i tre strecksatser vilka behov som ska tillfredställas. När dessa beaktas framgår av figur 5 att samhällets behov i övre halvan av figuren, det ”monumentala” bevarandet för rättskipning och förvaltning och den ”kritiska” rätten att ta del av och forska på allmänna handlingar, är tvingande. Det är därmed svårt att acceptera ett bevarande av enbart det i rummet typiska eller alternativt avvikande.

Figur 5, hur motiveras en policy för bevarande och gallring

Därmed kan inte en ytterligare förankring i kulturarvsbegreppet få annat resultat än ett utökat bevarande. Kulturarvsbegreppets styrka är därför främst som analys- och presentationsverktyg av verkligheter (ontologier), verkligheter av kontinuitet eller förändring. (Se Anders Åkerfeldts diskussionsunderlag.)

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	15

Kulturarvet som värdekategori motsvaras i huvudsak av den potentiella omvärldsinformationens värde för kunskapande. Det kan därför finnas fog för att i det fortsatta arbetet skärskåda de kriterier m.m. som har formulerats för den bedömningen.

Fördjupningsområde 5

Ur direktivet:

Återkommande prövning av gallringsförutsättningar

Värdering av handlingar från hela verksamhetsområden/processer har nämnts som ett tabu. Ett annat *tabu* gäller gallring i äldre, mottagna bestånd. Nyttospekter bör vägleda bevarande- och gallringsverksamheten. Förändringar i samhället och av verksamhet och informationsteknik fordrar dessutom en återkommande process för värderingen, inte bara vid utveckling av system, när det blir ont om utrymme eller vid eller efter leverans. Det behöver diskuteras i vilken omfattning en förnyad värdering skulle kunna ske.

Myndigheter ska fortlöpande pröva gallringsförutsättningarna. Det som ska levereras till arkivmyndighet ska vara färdiggallrat. Men det står ingenstans att ytterligare gallring inte kan ske. Det finns flera argument mot att gallra redan levererat material, ett kan vara att forskare har använt materialet och hänvisat till det i källor och ett kan vara att Riksarkivet tar betalt för leveranser per hyllmeter. Arkiv och handlingar som ingår i Riksarkivets depåer utgör redan en del av kulturarvet vilket är ett tungt argument för fortsatt bevarande. Riksarkivets roll är att visa vad som finns bevarat och locka till forskning i de handlingar som står utan forskare, snarare än att omöjliggöra framtida forskning genom att gallra mer i redan levererade arkiv. I en bevarande- och gallringspolicy bör fokus ligga på dagens och morgondagens gallringsutredningar. Frågan om eventuell ytterligare gallring i depåer på Riksarkivet ska inte in i en BAN 2. (Se Patrik Höijs diskussionsunderlag.)

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	16

Fördjupningsområde 7

Ur direktivet:

Urvalsbevarande – en föråldrad metod

Det behöver även övervägas om geografiska urval bör överges. Urvalsbevarande sågs som en lösning när arkivens tillväxt accelererade och gallringen måste intensifieras. En tanke var också att individer och företeelser inom ett område skulle kunna studeras fullt ut.

Urvalsbevarandet fungerar inte på samma sätt i dagens arkivbildning som det gjorde när det introducerades. De lokala statliga myndigheter som enbart handlägger lokala ärenden har minskat i antal, och i de stora myndigheternas verksamhetssystem saknas ofta anknytning till de registrerade objektens geografiska belägenhet.

Dokumentation av tid och rum har traditionellt varit viktiga i arkiven. Genom Inspire-direktivet som syftar till interoperabilitet rörande miljödata och data som kan påverka miljön kommer en del statliga myndigheter att åläggas skyldighet att registrera geografisk belägenhet. För övriga myndigheter kommer inga sådana krav att ställas. Det bygger i så fall på frivillighet. Det är inte heller möjligt för Riksarkivet att ställa sådana krav med utgångspunkt från normgivningsrätten. Möjligen kan rekommendationer ges i en vägledning.

Det behöver diskuteras om allt urvalsbevarande ska upphöra eller om det kan försvaras i vissa sammanhang.

I Håkan Lövblads diskussionsunderlag återfinns ett försök till att teckna en bakgrund till tanken med intensivdataområden, IDO. Tanken var att göra djuplodande och stort bevarande vid några utvalda geografiska områden i Sverige för att kunna skapa underlag för systemanalyser. Suzanne Sandberg skriver att resultatet blivit omfångsrikt men ändå inte särskilt djupt. Efter en rundringning hos några berörda myndigheter och landsarkiv är bilden den att tanken med IDO var god men genomförandet blev inte som det var tänkt.

Det lades ner betydande resurser när IDO infördes och det finns ännu gällande författningar exempelvis socialtjänstförordningen (2011:937) som utgår från utökat bevarande i intensivdatakommuner. Riksarkivet bör därför utreda sin ställning i frågan och klargöra sitt ställningstagande.

Dnr 20-2010/5303

Fördjupad förstudie rörande revidering av
Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy
(Förband)
Rapport steg 1

Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	17

Fördjupningsområde 8

Ur direktivet:

Användbarheten - teknikberoende

Däremot behöver användningen av arkiven värderas som kategori i andra avseenden. Ett sådant är hur handlingen som föremål uppfattas, uppskattas och används. Ett annat är användningsmöjligheterna baserade bl.a. på medium. Digitalisering fordrar ett medvetet förhållningssätt och kan medföra andra ställningstaganden om bevarande och gallring än för pappershandlingar. Mikrofilmsuttag av uppgifter som inte får bevaras som upptagningar för automatiserad behandling bör övervägas i de fall de värderas som en viktig del av kulturarvet. Som tidigare nämnts kommer en särskild RA-FS om digitalisering att utarbetas.

Fördjupningsområdet handlar bland annat om skanning av pappershandlingar. Utvecklingen har i stort varit att myndigheter från början skannade handlingar med syftet att göra dem mer sökbara i verksamhetssystem. Dessa verksamhetssystem var aldrig tänkta att utgöra något digitalt arkiv, utan användes för olika former av ärendehantering eller statistikframställning. Med införandet av digitala helhetslösningar upplever myndigheterna att pappershandlingar som skannats ger upphov till dubbelarkivering och därför kan gallras.³ Argumenten för gallring av pappershandlingarna utgår från att handlingarna kan bevaras lika bra digitalt som de kan bevaras på papper och att det blir mer effektivt och kostnadsbesparande. En konsekvent linje borde vara att pappershandlingar ska bevaras på papper och e-handlingar ska bevaras digitalt. (Se Patrik Höijs diskussionsunderlag.)

Rörande förslaget att använda mikrofilmsuttag av uppgifter i databaser som gallras enligt registerlagstiftning anser vi att Riksarkivet istället ska fortsätta att arbeta för att dessa databaser ska få bevaras digitalt. (se Suzanne Sandbergs diskussionsunderlag.)

Frågan om föremål gällde när en handling blir ett föremål. Det kan kopplas till Patrik Höijs resonemang om estetiska värden som återges i fördjupningsområde 1. När det gäller föremål som förvaras i arkiv så har den frågan nyligen utretts av Ian Fallenius. Med nuvarande definition av handlingsbegreppet i Tryckfrihetsförordningen (1949:105) kan vi inte se att föremål är handlingar.⁴ Riksarkivet bör avvisa gallringsframställningar som rör föremål. Riksarkivet kan däremot välja att ta emot föremål som komplement till arkiv vid leverans om dessa skapar ett mervärde, till exempel vid utställningar. (Se Suzanne Sandbergs diskussionsunderlag.)

³ I själva verket torde det vara de skannade digitala handlingarna som utgör själva dubbelarkiveringen.

⁴ Fallenius, 2006, sid 1.

		Dnr 20-2010/5303			
		Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1			
Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	18

Litteratur

Detta är den litteratur som hela gruppen förfogat över under våra diskussioner. Vid de enskilda diskussionsunderlagen förekommer ytterligare litteratur vilket då redovisas vid respektive underlag.

Aronsson, Peter, ”Ett forskningsfält tar form” *Kulturarvets dynamik – Det institutionaliserade kulturarvets förändringar*, Aronsson, Peter & Hillström, Magdalena (red), 2005.

Asker, Björn, *Digitaliseringsstrategi med förvaltningshistoriskt perspektiv* (otryckt pm vid Riksarkivet 2010-06-30), 2010.

Beckman, Svante, ”Utvecklingstrender i nutida kulturarv” *Kulturarvets dynamik – Det institutionaliserade kulturarvets förändringar*, Aronsson, Peter & Hillström, Magdalena (red), 2005.

Booms, Hans, *Überlieferungsbildung, Keeping Archives as a Social and Political Activity*, *Archivaria* 33, 1991.

Einarsson, Gunnar, *Informationsvärdering i det forna DDR* (otryckt uppsats i arkivvetenskap vid Göteborgs universitet), 2010.

Fallenius, Ian, *Konsumentverket: gallring av föremål* (otryckt rapport vid Riksarkivet Dnr RA 231-2006/878), 2006.

Fredriksson, Berndt, *Vad ska vi bevara?* *Arkiv samhälle och forskning* 2003:2, 2003.

Hansen, Else mfl, *DEN HEMMELIGE RAPPORT Bevarings- og kassationsarbejdet i Rigsarkivet*, Danska Rigsarkivet, 2003.

Högman, Nils, *Hur arkiverar Sveriges byggföretag?: Ett försök att finna arkiveringspraxis i en för kulturarvet viktig företagsbransch* (otryckt uppsats Uppsala Universitet), 2010.

Isacson, Maths, ”Att bevara, dokumentera, arkivera – en kommentar” *Kulturarvets dynamik – Det institutionaliserade kulturarvets förändringar*, Aronsson, Peter & Hillström, Magdalena (red), 2005.

Kolsrud, Ole, *The Evolution of Basic Appraisal Principles - Some Comparative Observations*, *American Archivist* 55, 2003.

		Dnr 20-2010/5303			
		Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1			
Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	19

Lemieux, Victoria, *Applying Mintzberg's Theories on Organizational Configuration to Archival Appraisal*, Archivaria 46, 2003.

Leppänen, Markku och Nourteva, Jussi, *Arkivverkets gallringsstrategi 2008-2010* (otryckt text från möte i Köpenhamn), 2008.

Lönnroth, Louise och Rovelius Renata, *Förslag till bevarande och gallring i intensivdataområden* (otryckt rapport från Riksarkivet), 1994.

Lövlblad, Håkan, *Förstudie* (otryckt rapport från Riksarkivet Dnr RA 20-2008/4630), 2009.

Lövlblad, Håkan, *Hanteringen av arkiv från myndigheter som avvecklas*, (otryckt rapport från Riksarkivet till regeringen), 2010.

Meehan, Jennifer, *The archival nexus: rethinking the interplay of archival ideas about the nature, value and use of records*, Nätartikel, Springer Science+Business Media B.V, 2010.

National Archives of Australia, *Why Records are Kept: Directions in Appraisal* Riksarkivet i Australien, 2003.

Nyberg, Louise, *...tvånget att försaka*, Arkiv i Norrland nr 20, 2005.

Orrman, Eljas, *Gallringsverksamheten i Finland i ett historiskt perspektiv*, (otryckt text från möte i Köpenhamn), 2008.

Riksarkivet i Norge, *Hovedprinsipper for Riksarkiverens arbeid med bevaring og kassasjon i offentlig forvaltning*, Riksarkivet i Norge, 2006.

Riksarkivet i Norge <http://www.arkivverket.no/arkivverket/Offentlig-forvaltning/Bevaring-og-kassasjon/Veiledning> (del av arkivverkets hemsida våren 2011)

Riksarkivet i Sverige, *Bevarande av nutiden, Riksarkivets bevarande och gallringspolicy*, Riksarkivet, 1995.

Riksarkivet i Sverige, *Häriifrån till evigheten? Bevarandestrategi för Statens arkiv* (otryckt rapport från Riksarkivet), 2007.

Riksarkivet i Sverige, *Arkivens värden och mervärden Riksarkivets strategi för arbetet med regionala tillväxtfrågor 2011-2013* (otryckt rapport från Riksarkivet), 2011.

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	20

Rydén, Reine, *Appraisal Strategies in Sweden and Elsewhere, Policy and Practice in a Comparative Perspective* (otryckt seminarietext Uppsala Universitet), 2011.

Upward, Frank, *Structuring the Records Continuum - Postcustodial principles and properties*, Archives and Manuscript (hämtad från nätet våren 2011), 1996.

<http://infotech.monash.edu/research/groups/rcrg/publications/recordscontinuum-fupp1.html>

<http://infotech.monash.edu/research/groups/rcrg/publications/recordscontinuum-fupp2.html>

Bilagda diskussionsunderlag:

1. En policy för bevarande – riktlinjer för gallring

Texter av Patrik Höij och Anders Åkerfeldt

2. Gallringen och informationsstrukturen

Texter av Lisan Nissar Borg, Carita Rösler och Suzanne Sandberg

3 och 6. Bevarande av verksamhetsinformation, vad är myndighetsarkiv – utvidgade perspektiv

Texter av Patrik Höij, Håkan Lövblad och Suzanne Sandberg

4. Bevarande av kulturarvet

Texter av Carita Rösler och Anders Åkerfeldt

5. Återkommande prövning av gallringsförutsättningar

Text av Patrik Höij

7. Urvalsbevarande – en föråldrad metod

Texter av Håkan Lövblad och Suzanne Sandberg

8. Användbarheten – teknikberoende

Texter av Patrik Höij och Suzanne Sandberg

Dnr 20-2010/5303

Fördjupad förstudie rörande revidering av
Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy
(Förband)
Rapport steg 1

Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	21

Diskussionsunderlag – En policy för bevarande - riktlinjer för gallring

Fråga 1 i direktivet

En policy för bevarande – riktlinjer för gallring

Förordet till nuvarande gallringspolicy anges att huvudprincipen är att arkivhandlingar ska bevaras, samt att Riksarkivets strategi därför är en strategi för bevarande. Gallring ses som ett aktivt ingrepp som alltid måste motiveras. Det är därför det inom ramen för bevarandestrategin har utformats riktlinjer för gallring.

För att en bevarandestrategi ska kunna implementeras på det sätt som avsetts behöver den utsträckas till att omfatta argumentation för ett bevarande på ett tydligare sätt än idag för att försvara arkivlagrens målsättningar. Det behöver diskuteras hur detta kan förtydligas i kommande policy och vägledningar.

Hur argumenterar man för bevarande i nuvarande policy?

"Forskning och annan användning av arkiv medför ofta att man utnyttjar information från flera arkivbildare och uppgifter som tillkommit vid skiftande tidpunkter."

Ur förordet till BAN

Arkiven bevaras för att tillgodose offentlighetsprincipen, rättssäkerheten, myndigheternas informationsbehov och forskningens intressen (ArkL §3)

Insynsintresset kan i en del fall vara aktuellt under mycket lång tid. Gallring får inte begränsa partsinsyn eller begränsa kontrollen av myndighetens verksamhet eller möjligheten att utkräva ansvar.

Myndighetens informationsbehov kan myndigheten bäst bedöma, varför det inte berörs.

Forskningens intresse avser all slags användning för forskning, utredningsverksamhet och informationssökning.

Hur skulle man kunna argumentera för bevarande?

Då den framtida forskningen är svår att sia om kan det vara mer användbart att tala om kvalitet i det material som bevaras och att denna kvalitet fungerar forskningsgenererande. Forskning kan och är också ofta tvärspektoriell till sin natur, vilket ju lyfts fram i BAN ovan (förordet), varför man måste ta extra stor hänsyn till processer i samhället där man måste vända sig till flera myndigheter.

För att handläggning och användningen av handlingarna ska bli optimal, måste det material som kan återanvändas i någon form, antingen av myndigheten själv eller av andra, framhåvas och förtydligas och dess olika kvaliteter påvisas. Information som redan finns och som man kan utgå från, möjliggör också ett proaktivt förhållningssätt.

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	22

Människor har rättigheter och skyldigheter i samhället. För att det ska råda rättssäkerhet och trygghet i samhället måste sådan dokumentation som tillförsäkrar sådana rättigheter och skyldigheter bevaras. Sådan dokumentation bildar också underlag för framtida rättslig utveckling.

När man satsar på exempelvis infrastruktur för mångmiljonbelopp och bygger vägar, broar, järnvägar eller liknande så representerar handlingarna som ligger till grund för projektering, byggnation, drift och så småningom utrivning stora ekonomiska värden. Dessutom är sådana byggnationer aktuella för en mycket lång tid framöver. De kan vittna om förändringar i naturen och miljön, sättas in i geografiska sammanhang och påverkar människan i både stort och smått på det ekonomiska planet. De har också i en senare fas starka historiska byggnadsvärden.

Dokumentation om förvaltningens och verksamhetens strukturella komposition och processuella verkan, dvs hur man har arbetat, är en viktig aspekt som ger kontext till de beslut som fattas. Det underlättar både samtida och senare förståelse för hur en viss verksamhet har fungerat. På det sättet bidrar sådan dokumentation också till att vara forskningsgenererande, eftersom det kan påvisa var konflikter kan uppstå och hur man har hanterat dem i organisationen.

De handlingar som bevaras bidrar till att underlätta förståelsen för det egna arvet och den självbild som uppmålas både av enskilda personer och av organisationer. De berättar om samhället både på ett specifikt och ett övergripande plan. De ger oss identitet och en känsla av att tillhöra. De är en grundval för tolerans och ger förståelse för människan. Ett samhälls arv är något värdefullt och viktigt, något som vi måste förvalta på ett bra sätt.

De ger oss också möjlighet att följa samhällsutvecklingen och att kunna dra slutsatser, och se samband, av skeenden över tid. Detta är nödvändigt för att man ska kunna skapa teorier om samhället inom många olika vetenskapsområden. För att dessa samband ska kunna uppfattas, måste det finnas en kontinuitet i de handlingar som bevaras, som underlättar analys och jämförelse. Denna kontinuitet måste också kombineras med relationer mellan handlingar och om så krävs relationer mellan olika myndigheters arkiv. Tendenser och utvecklingen av samhället bidrar också till ekonomiska, politiska och tekniska beslut som i sin tur påverkar utvecklingen.

Bevarande kan också motiveras utifrån ett kostnadsperspektiv. Om det är ekonomiskt oförsvarbart att gallra, ska det inte gallras utan bevaras. (Här skulle man eventuellt kunna koppla kostnaden av att skanna pappershandlingar för att sedan kunna gallra dem medan man bevarar de elektroniska handlingarna. Vilket också kan tjäna som argument för varför man ska bevara handlingar på ursprungligt medium.)

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	23

Kulturella traditioner kan ha ett bevisvärde (sedvanerätt). Den här typen av dokumentation har redan visat sig vara aktuell exempelvis vid exploateringsvister. I de avseenden där användning snarare än lagstadgad rätt eller juridisk äganderätt kan användas som argument bör sådan dokumentation vara intressant.

Debatt: Kan man använda konstnärliga, estetiska aspekter i värderingen?

Normalt ser man till dokumentationsvärde och informationsvärde i de handlingar som föreslås gallras när man gör en bedömning.⁵ I vissa fall kan det dock hända att enskilda arkivarier på eget bevåg undantar handlingar för bevarande som annars skulle ha gallrats på grunden att handlingen var "vacker".

Ett exempel på sådana handlingar skulle kunna vara aktiebrev i företagsarkiv. Ofta finns aktieägare, nummer på aktier samt antalet aktier de äger i ett aktieregister som fördes som en liggare, varför själva aktiebrevet egentligen inte är nödvändigt att bevara. Det äger heller inte längre något ekonomiskt värde eller något värde för förvaltning av företaget eller för den person som en gång innehavt det. Aktiebrevet i sig tillför ingen information som inte går att få fram på annat vis, förutom just sitt utseende. Är det ett äldre arkiv är aktiebrevet ofta utsirat och mycket dekorativt. Man kan förmoda att det är få arkivarier som idag skulle gallra samtliga aktiebrev ur ett arkiv där de förekommer. De flesta skulle bevara åtminstone ett par stycken aktiebrev som arkivexemplar och några skulle kanske bevara samtliga eftersom de kanske ofta endast motsvarar en-två volymer i arkivet.

Orsaken till bevarandet är det som i detta fall är intressant, dvs den personliga värderingen av något som har ett konstnärligt och estetiskt värde snarare än ett dokumentationsvärde.⁶ Ett konstnärligt och estetiskt väl utformat dokument har också ett informationsvärde. Utan det bevarade aktiebrevet skulle vi aldrig kunna veta hur aktiebrev faktiskt såg ut. Aktiebrevet visar den självbild företaget hade och hur man ville marknadsföra sig och synas utåt.

Om vi nu faktiskt erkänner att det finns ett värde i att bevara handlingar som är vackra men saknar ett dokumentationsvärde, och kanske till och med skulle ses som redundans, borde det då inte vara en officiell ståndpunkt snarare än en inofficiell, och där den inofficiella dessutom är beroende av den enskilde arkivariens godtycklighet?

Konstnärligt eller estetiskt värde ska kanske inte vara någon framträdande värderingsgrund, utan kanske den absolut sista grunden man prövar handlingar efter. Det troliga är att om alla andra grunder kan besvaras med att handlingen kan gallras, så kommer resultatet av prövningen efter den konstnärliga grunden också falla ut på samma sätt, men att det faktiskt finns en möjlighet att det kan vara aktuellt att bevara av den anledningen. Sett mot

⁵ En begreppsanalys behövs på dessa begrepp. Resonemanget i det följande kan stå och falla beroende lite på hur man definierar begreppen.

⁶ Aktiebrev som här åsyftas har vid bolagets likvidation eller uppköp blivit insamlade till företaget, varför det inte handlar om något arkivexemplar av trycksak, utan snarare en utlämnad och sedan inkommen handling.

Dnr 20-2010/5303

Fördjupad förstudie rörande revidering av
Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy
(Förband)
Rapport steg 1

Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	24

Arkivlagens §3 och den definition som kulturarv ges i kulturutredningar och propositioner är det kanske snarare tveksamt att inte använda också en sådan grund vid värderingen?

Patrik Höij

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	25

Diskussionsunderlag – Hur tillgodoses forskningens behov eller; hur kunskapas arkiv?

Fördjupningsområde 1 i direktivet

En policy för bevarande – riktlinjer för gallring

I förordet till nuvarande gallringspolicy anges att huvudprincipen är att arkivhandlingar ska bevaras, samt att Riksarkivets strategi därför är en *strategi för bevarande*. Gallring ses som ett aktivt ingrepp som alltid måste motiveras. Det är därför det inom ramen för bevarandestrategin har utformats *riktlinjer för gallring*.

För att en bevarandestrategi ska kunna implementeras på det sätt som avsets behöver den utsträckas till att omfatta argumentation för ett bevarande på ett tydligt sätt än idag. För att försvara arkivlagens målsättningar. Det behöver diskuteras hur detta kan förtydligas i kommande policy och vägledningar.

Arkivlagen

Tydliga principer för bevarande av myndigheters arkiv har kodifierats i arkivlagen på följande sätt:

Myndighetens arkiv är en del av det nationella kulturarvet.

Myndighetens arkiv skall bevaras, hållas ordnade och vårdas så att de tillgodoser

1. rätten att ta del av allmänna handlingar (*öppenhet*),
2. behovet av information för rättsskipningen och förvaltningen (*rättvisa/välfärd*), och
3. forskningens behov (*upplysning*).

Behoven som ska kunna uppfyllas genom de arkivmaterial som bevaras återspeglar det kulturarv som arkiven förväntas vara ett uttryck för nämligen: *Den demokratiska rätts- och välfärdsstatens särart eller identitet*.

Vad är förutsättningarna för ett rationellt bevarande som tar hänsyn till allmänhetens rätt till insyn, rättsäkerheten och forskningens behov? De statliga arkiven ska kunna dokumentera sin verksamhet och leverera information och fakta i skapande av kunskap.

Den dokumenterande delen har förhållandevis fasta konturer och kausala samband.

Knäckfrågan i problematiken rör i första hand forskningens behov. Hur skapar vi egentligen kunskap? Måste vi veta vilka frågor som kommer att ställas till arkiven i framtiden? Vilka vetenskapliga teoretiska paradigmer kommer att vara tongivande, eller rent av vilka vetenskapliga metoder kommer att användas?

Hur kunskapas arkiv?

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	26

Utgångspunkten i vårt förhållande till frågan kan begränsas till: Hur skapar vi kunskap? Svaret på den frågan är förvånansvärt stabilt. Vi får samma svar om vi ser tillbaka 2 500 år, 100 år eller betraktar oss själva i nuet. Den epistemologiska utgångspunkten ger pålitliga grundstenar att luta sig på för att få vägledning för bevarande och gallring i tid och rum.

Handling

Demokritos (460-370 fvt) intog en materialistisk hållning där en mekanisk världsbild är uppbyggd av atomer. Kunskap hämtas ur de iakttagna yttre formerna.⁷

Hilary Jenkinson gav 1922 ut *A manual of archive administration*. Han resonerade utifrån den här vetenskapsteoretiska grundvalen och menade då att ett arkiv består av handlingar och relationer mellan dessa, varför bevarande, urval och arkivering av handlingar skall ske hos förvaltningen på myndigheten. Handlingarna utgör den fokuserade minsta gemensamma nämnaren och informationsbäraren vars äkthet ska verifieras i sitt sammanhang.

Handlingen eller den handlingsliknande informationens autenticitet kommer alltid att vara viktig att säkerställa och att utsätta för källkritisk granskning. Betydelsen av autenticitet är stor när kunskap skapas ur empiri.

Nyckelord: yttre verklighet, empiri, autenticitet, handling.

Verksamhet

Platon (428-348 f.v.t.) talar om idéernas värld bortom tid och rum innehållande de verkliga sanningarna. Det är därmed språket och begreppen och den bakomliggande idén, skapad av förnuftet som är avgörande för att förstå den mänskliga verksamhetens helhet och delar.

Theodore R. Schellenbergs metod för värdering och urval utgick just från den här grunden. Schellenberg såg arkivinformation som en kollektiv enhet och argumenterade för ett bevarande av arkivhandlingar utifrån premissen att funktionen i verksamheten utgör grundvalen för informationens värde och mening.⁸ Handlingarnas värde bestod av det ursprungliga bevisvärde de hade för den arkivbildande myndighetens verksamhet. Det sekundära värdet var knutet till det informationsvärde handlingar kunde vara bärare av för andra myndigheter eller privatpersoner. Schellenberg hävdade vikten av en hermeneutisk utvärdering av det kollektiva minnet i arkiven i syfte att avgöra vad som är värt att komma ihåg, värt att bevara. Det är nödvändigt att lära känna, tolka, ta ansvar och presentera den helhet som växer fram ur en tolkningsprocess. Det är tvunget att tränga in i och förstå arkivbildarens motiv och verksamhet. Utifrån denna insikt kan sedan arkivläggning,

⁷ Ambjörnsson, Ronny, *Europas Idéhistoria*. 1997 s.85 ff

⁸ Lövsblad, Håkan, *Arkiv Samhälle och forskning* 2002 s.21

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	27

dokumenthantering och gallring i arkivet utföras i syfte att bevara verksamhetens meningsinnehåll utifrån ett helhetsperspektiv.

Grunden för vårt kunskapande är även idag att förstå mänsklig verksamhet. Aktiviteterna i konvergens med deras mening och motiv bildar kunskap / vetande. Den meningsbärande verksamheten var och är därmed ett uttryck för rationalitet.

Nyckelord: inre verklighet, rationalitet, tolkning, del / helhet, verksamhet.

System

Den mycket gamla slutsatserna att kunskap skapas utifrån eller inifrån, av empiri eller rationalitet är grundläggande för det vetenskapsteoretiska resonemanget. Till detta tillkommer dock ett kunskapande genom att systematisera enheter till mönster. Under medeltiden sökte tänkare att bryta ut ord och bokstäver ur heliga texter för att söka nya kunskaper genom nya mönster. Tanken var att kunskapen var öppen för alla när mönstret/systemet frilades.⁹

Som ett tvärvetenskapligt analys- och beskrivningsramverk har den generella systemteorin presenterat skilda varianter av systemteoretiska anslag ända sedan upplysningen. Ett exempel på detta är Linnés botaniska system. System kan definieras som en grupp av objekt vilka på något sätt är relaterade till varandra. Syftet är att skapa överblick genom indelning av system i delsystem. Att skapa överblick och förståelse av ett fenomen för att kunna beskriva dem.¹⁰ David Bearman förespråkar i sin artikel ”Record keeping systems” (Archivaria 36 1993) en funktionalistisk systemteori och menar rentav att dokumenthanteringssystem, bör utgöra grunden för proveniensen.

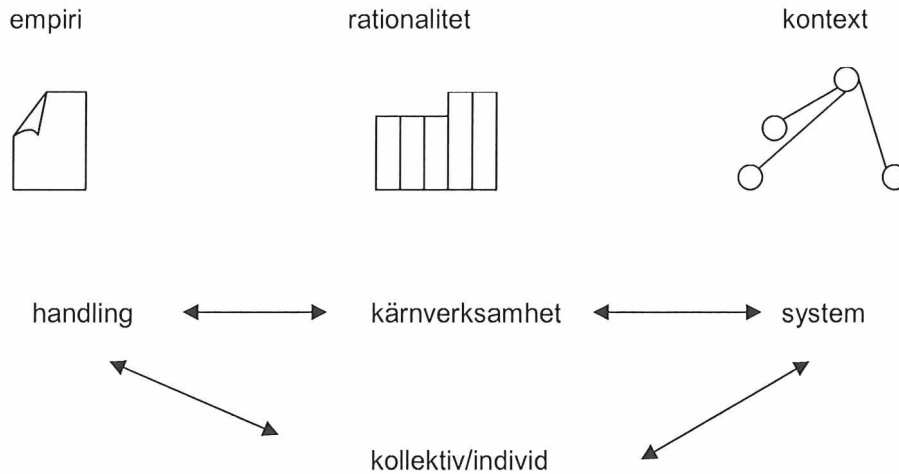
Nyckelord: överblick, kontext, objekt, kopplingar, mönster, system.

figur 1. HANDLING / AKTÖR

⁹ Ambjörnsson 1997 s.128 f

¹⁰ Lind, Mikael, *Från system till process – kriterier för processbestämning vid verksamhetsanalys*, Linköping 2001 s.26, 31

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	28

Av figuren ovan framgår att kunskapandet sker på tre sätt: utifrån, genom arkivens minsta gemensamma nämnare handlingarna, arkivens empiri; inifrån genom att tolka/förstå rationaliteten i den arkivbildande verksamheten; och genom mönster av systematiserade objekt i kontexten.

Man kan också konstatera att kunskapande som rör mänsklig verksamhet givetvis måste synliggöra verksamhetens själva orsak, människan. Människorna som berörs i eller av handlingarna, verksamheten och systemen måste kunna bevaras synliga som kollektiv och/eller individ.

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	29

Slutsatser

Utifrån ovanstående resonemang kan följande slutsatser visualiseras och kommenteras:

figur 2. PERSPEKTIV / BEVARANDE

(Perspektivzoom)

	→			
↓	<i>Ontologi</i>	Yttre oberoende	Inre konstruerad	Sammankopplade objekt
	<i>Epistemologi</i>	Empiri	Rationalitet	Kontext
	<i>Värdera</i>	Autenticitet	Verksamhet	Kontextuella mönster
	<i>Bevara</i>	Handling	Kärnverksamhet	System
	(Bevarandefokus)			

- Handlingar eller handlingsliknande information (empiri) utgör grund för fastställande av autenticitet.
- Menings- bärande/skapande verksamhet, kärnverksamhet bör bevaras så att den kan förstås (rationalitet).
- System som kan skapa ny kunskap ur kontexten (mönster) har högt värde.

Anders Åkerfeldt

Dnr 20-2010/5303

Fördjupad förstudie rörande revidering av
Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy
(Förband)
Rapport steg 1

Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	30

Diskussionsunderlag – Gallringen och informationsstrukturen

Fördjupningsområde 2 i direktivet

Gallringen och informationsstrukturen

En nyvarande policy framhåller vidare att konsekvenserna av gallring i stor del kan vara beroende av den informationsstruktur där handlingar och uppgifter ingår, av organisation och redovisning av arkiven. Därför bör riktlinjer om gallring och bevarande ses som vägledande för alla delar av arkivverksamheten som påverkar arkivens innehåll och struktur.

Det bör förtydligas att det behövs rutiner för arkivbildning, gallring och förvaltning av arkiven, samt nedrivna medelvärd, dokumentationssätt och utformning av informationsystem. I det sammanhanget bör den verksamhets- och processbaserade arkivredovisningen lyftas fram. Där tydliggörs dokumentationens betydelse i processerna och möjliggör bedömningar av bevarande och gallring baserade på klassificeringsplanens sammanfattning av den totala arkivbildningen.

Genom den nya arkivredovisningen ges också möjlighet att dokumentera bevarandegallring på handlingssaga- och handlingssystemnivå. Metoder för dessa behov diskuteras och utvecklas.

De nya arkivredovisningsprinciperna innebär ju framför allt att arkiven kommer att betraktas inte bara utifrån proveniens och arkivbildare utan i allt högre grad utifrån den specifika verksamhet där handlingarna tillkommer. Jag har nedan gjort några enkla försök att från några av de texter som ingått i den fasta litteraturlistan för Förband reflektera kring konsekvenserna för gallringen av ett sådant synsätt.

Nyberg

Den första grundläggande slutsatsen plockar jag ur Louise Nybergs¹¹ text; utredarnas paradig får påverkan på gallringsbesluten. Så som många gånger under gruppens arbete konstateras att det är precis därför det tydligt ska framgå vilken teoretisk bas en policy bygger på. Tidigare paradig måste nog sägas ha genomgått en förskjutning/fördjupning när handlingar i mindre grad betraktas utifrån sin funktion och mer utifrån kontexten för deras tillkomst. En annan uttalad teoretisk grund som tillkommit är att verksamhet ska betraktas och beskrivas som en rad aktiviteter i processer. Möjligen har det ingen påverkan på utformandet av gallringsbesluten men vi ska vara medvetna om att verksamhet kan beskrivas på flera andra sätt och med andra modeller som bas än de processbaserade. I en god bevarandepolicy formuleras alla utgångspunkter uttryckligen för att både samtid och framtid ska ha en rättvis chans att bedöma inverkan på resultatet, i detta fall de kvarvarande arkivbestånden.

¹¹ Louise Nyberg, ”... tvånget att försaka”, ur Arkiv i Norrland nr 20

		Dnr 20-2010/5303			
		Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1			
Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	31

Fredriksson

I nästa text talar Berndt Fredriksson¹² egentligen inte om ett processynsätt utan om funktionalism men det hindrar inte att jag fångar upp några viktiga slutsatser om risker man bör undvika i sammanhanget. En risk skulle kunna vara att man främst ser till det enskilda systemet och glömmer dess interaktion med omgivande system. Svagheten kan korrigeras genom att lägga till ett sektorsövergripande perspektiv där även aktörer inom enskild sektor inkluderas. En annan risk är att man genom att beskriva processer, även de sektorsövergripande, överbetonar fungerande samband och ignorerar eventuella motsättningar inom systemet. I värsta fall resulterar det i endimensionella arkivbildningar som beskriver hur allt borde vara och där dokumentationen av motsättningar som utgör starka drivkrafter i samhällsutvecklingen inte bevarats.

Norge

Norska riksarkivet har som huvudstrategi¹³ att utarbeta regler för hela sektorer eller landsomfattande verksamheter samtidigt. Man vill gärna samordna regler för den statliga förvaltningen med den kommunala.

Kriterier för dokumentation som ska bevaras är den som berättar om

1. myndigheternas funktion i samhället,
2. samhället i övrigt,
3. individers och verksamheters rättigheter och plikter eller
4. myndighetens rättigheter och plikter.

Första steget är valet till bevarande, makrovärderingen. Det är en funktionsbaserad värdering av ansvarsområde, myndighetsutövning, roll i förvaltningen, roll i samhällsutvecklingen. Frågor att besvara är t.ex. var i den administrativa hierarkin verksamheten befinner sig och hur djupgående och långlivade konsekvenser verksamheten får. Praktiska tips lämnas, som att använda t.ex. årsrapporter, verksamhetsplaner, organisationsskisser, kvalitetssäkringsdokumentation och arkivplaner.

Nästa steg är valet till gallring, innehållsvärderingen. Innehållet i handlingarna värderas utifrån de fyra kriterierna ovan. Andra kriterier som kan läggas till är tid, täckning, länkbarhet, informationstäthet och variation, redundans, ovanliga händelser eller speciella

¹² Berndt Fredriksson, "Vad ska vi bevara?", ur Arkiv, samhälle och forskning 2003:2

¹³ Riksarkivet i Norge, "Hovedprinsipper for riksarkivarens arbeid med bevaring og kassasjon i offentlig forvaltning", 2006

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	32

personer, materialets ålder, användbarhet samt efterfrågan. På verkets hemsida finns utvecklade resonemang kring vart och ett av dessa kriterier om man vill klicka sig fram så långt.

Vid makrovärderingen är det uppenbart att man är betjänt av ett processynsätt. Mer intressant är att fundera över hur det kan berika innehållsvärderingen.

Den norska bevarandepolicyn känns väl genomarbetad och är inspirerande att läsa. Upplägget på arkivverkets hemsida är något jag gärna skulle se att vi tog efter.

Finland

Det finska exemplet¹⁴ vi läst är inte en officiell bevarandepolicy utan ett underlag skrivet inför en konferens, tyvärr inte speciellt väl översatt till svenska. Intressant är att även det finska riksarkivet säger sig ha övergett den tidigare kartläggningen av vilka handlingar som kan gallras för att istället koncentrera sig på vilka som ska bevaras. Två kompletterande perspektiv används. Makrogallringen som sker med utgångspunkt i arkivbildarens samhälleliga betydelse och verksamhetens art. Detta för att urskilja vad som ska bevaras om uppdraget, om verksamhetens omfattning och följdverkningarna i samhället. Vid mikrogallringen sker analysen med utgångspunkt i arkivbildningen, beståndet som helhet och informationsinnehållet. Det som bevaras ska vara i en så ekonomisk och användbar form som möjligt samt tidsmässigt och regionalt heltäckande.

Diskussionen låter snarlik den norska men i den finska texten följer ett resonemang med utgångspunkt i specifika handlingstyper och som jag förstår det behandlar man där just principerna för gallring och inte de för bevarande.

När svenska riksarkivet väl skriver en ny policy så är det viktigt inte bara att ställningstaganden är kloka utan också att de blir konsekvent och genomtänkt formulerade.

Meehan

¹⁴ Eljas Orrman, ”Arkivverkets gallringspolitik 2008-2010”, 2008

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	33

Jennifer Meehan¹⁵ vill presentera ett alternativt betraktelsesätt till motsatstänkandet som bevis/minne, bevisvärde/historiskt värde, trovärdighetsskäl/kulturella skäl. Handlingars värde ligger i relationen mellan händelse och handling. Bevisvärdet skapas genom de processer som behandlar handlingen som bevis. För att identifiera vilka handlingar som ska bevaras måste vi förstå omständigheterna kring deras upprättande, bevarande, överförande och användning.

Handlingars användning: Hur vi använder dem för våra syften.
Att vi använder dem som källor inbegriper en analys av relationen mellan händelse och handling.

Handlingars värde: Vad vi anser att de betyder.
Genereras av hur vi använder dem.

Handlingars beskaffenhet : Vad vi anser att handlingar är.
Är inte fixerat, skapas genom hur vi använder dem och hur vi värdesätter dem.

Det här utökar det processuella betraktandet utöver hur handlingars värde påverkas genom kontexten för deras tillkomst till att även gälla det processuella i handlingarnas livscykel och hur värdet påverkas över tid ; En handling skapas pga. en händelse och är därmed en del av samma händelse, kanske t.o.m. påverkar själva händelsen. Värdet fortsätter att skapas genom att handlingen förvaras, att den väljs ut för bevarande, på vilket sätt den sedan bevaras och hur den fortsättningsvis används.

Vi måste vara medvetna om att vi påverkar genom våra urval och att t.ex. forskning och annan användning fortsätter den processen. Men vad vi söker är praktiskt stöd för kloka urval och kanske får den medvetenheten oss snarast lite mer ängsliga inför uppgiften att välja. Det är ändå intressant att fråga sig till vad vi kan använda en sådan medvetenhet.

Lemioux

Som kortfattad sammanfattning av en intressant artikel skulle man kunna säga att victoria Lemioux¹⁶ argumenterar för en värderingsanalys som gått ifrån frågan om *vad* man gör för att istället fråga *hur* man gör det. Genom att välja handlingar efter *hur* de tillkommer, i vilket form av organisation och i vilken funktion, så får man innehållet eller *vad* verksamheten gör ”med på köpet”. Hon utgår från organisationsteoretikern Mintzberg’s sju olika former av organisationer och identifierar med deras hjälp de viktigaste funktionerna. I nästa steg

¹⁵ Jennifer Meehan: ”The archival nexus: rethinking the interplay of archival ideas about the nature, value and use of records”, 2010

¹⁶ Victoria Lemieux, ”Applying Mintzberg’s theories on organizational configuration to archival appraisal”, ur *Archivaria* 46

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	34

identifierar hon platsen för de arkivmässigt intressanta handlingarna. Handlingarna är konsekvenser av organisationens funktioner, dess interaktioner, aktiviteter och administrativa strukturer. Organisationer av samma form kommer att få liknande arkivbildningar och de viktiga handlingarna återfinns på samma platser.

Det finns en mängd intressanta organisationsteorier och det finns säkert lika många etablerade metoder för att beskriva verksamhet. Tyvärr är det inte möjligt att i praktiken pröva vad varje teori och varje metod skulle få för långsiktiga följdverkningar för arkivbestånden om de tillämpades som grund för värderingen av handlingar till bevarande eller gallring.

Booms

Hans Booms¹⁷ ger en bakgrund till hur tyska arkivarier gav upp tanken på att hitta en teori för värdering av innehållet i handlingarna för att istället konstatera att arkiven ska dokumentera summan av alla administrativa aktiviteter.

Här vandrar tankarna vidare till huruvida det verkligen bara är summan vi är ute efter och om det finns behov av att bevara dokumentation också från varje enskild del i sig. Vill vi värna arkivens objektivitet är delarna kanske en ärligare dokumentation än summan, resultaten eller den på något sätt modifierade sammanställningen. Prioriterar vi bevarandet av dokumentation från kärnverksamheten missar vi kanske något avgörande inflytande från de stödjande verksamheterna, vars dokumentation vi valt att försaka. Men som vi ofta sagt under Förbandsdiskussionerna så ska ju vårt arbete inte sluta med att allt ska bevaras!

Processbaserad arkivredovisning

Det är här som betydelsen av processbaserade arkivredovisningar i gallringsavvägningar kan lyftas fram. Dokumentationen av verksamheten skulle kunna vara det som möjliggör mer objektiva bedömningar av den information som bevarats likväl som av den som gallrats. Frågan är hur detaljerad verksamhetsdokumentationen skulle behöva vara för att tillfredsställa sådana analysbehov. Möjligheterna behöver prövas i verkligheten innan vi med säkerhet kan säga att de finns. Utvecklandet av en metod för att dokumentera bevarande och gallring på handlingsslags- och handlingstypsnivå är vad som efterlyses i direktivets för Förband, fråga 2. Några sådana försök har ännu inte gjorts.

Jag uppskattar idén om att utarbeta någon form av konsekvens- eller riskanalys. Det skulle behövas en metod för avstämning gentemot alla arkivteoretiska krav och kända komplikationer. Det är lätt att alla kloka slutsatser och antaganden blir för många och för

¹⁷ Hans Booms, "Überlieferungsbildung: Keeping archives as a social and political activity", ur *Archivaria* 33

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	35

disparata för att någonsin komma till användning i det praktiska arbetet vid utformandet av beslut om bevarande och gallring.

Nedanstående sammanfattande punkter visar om inte annat på hur lätt det är att samla på sig antaganden om stor och smått och hur lätt det är att de aldrig utvecklas längre än till intressanta frågeställningar.

- Varje tid har sina teoretiska utgångspunkter och de kommer alltid att inverka på besluten om gallring. Vilka som är våra gemensamma grundantaganden måste till att börja med identifieras och sedan omsorgsfullt formuleras.
- Hur förmedlar insikter om arkivens relativitet till en bredare skara användare?
- En risk med processbeskrivningar är att man visar fungerande samband och glömmer betydelsefulla motsättningar. En annan risk är att vi koncentrerar oss för mycket på det enskilda systemet och för lite på interaktionen med omvärlden.
- I arbetet med att avgöra vilka handlingar som måste bevaras ska vi ta tillvara på det faktum att vi snart kommer att ha tillgång till processbaserade arkivredovisningar för så gott som samtliga svenska myndigheter. Jag anser att vi ännu inte vet vilka mervärden de ger oss eller på vilka sätt vi bör utnyttja dem. Kan t.ex. processbaserade redovisningar försvara en utökad gallring genom att de kan sägas vara en alternativ källa för analys av i övrigt förlorad information?
- Hur påverkar det i så fall våra gallringsbeslut att vi valt en processbaserad beskrivning och skulle resultatet kunna bli ett annat om vi bestämt oss för någon annan metod för verksamhetsredovisning?

Lisan Nissar Borg

En policy för bevarande – riktlinjer för gallring

Fördjupningsområde 2 och 3 i direktivet

Ur Direktiv till fördjupad förstudie, BMÖ & HL 2010-11-19

Dnr 20-2010/5303

Fördjupad förstudie rörande revidering av
Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy
(Förband)

Rapport steg 1

Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	36

Genningen och informationsstrukturen

I en verksamhetspolicy framhålls vidare att konsekvenserna av gallring till stor del kan vara beroende av den informationsstruktur där handlingar och uppgifter ingår av organisation och rekommendation av arkiv. Därför bör riktlinjer om gallring och bevarande ses som vägledande för alla delar av arkivverksamheten som rör arkivens innehåll och struktur.

Det bör förtydligas att det behövs riktlinjer för arkivbildning, gallring och förvaltning av arkivet, samt medvetna medvetna dokumentationsåtgärder och utformning av informationssystem. I det sammanhanget bör den verksamhets- och processbaserade arkivredovisningen lyftas fram. Där tydliggöra dokumentationens betydelse tillsammans med möjliga bedömningar av bevarande och gallring baserade på klassificeringsplanens sammanfattning av den totala arkivbildningen.

Genom den nya arkivredovisningen ges också möjligheter att dokumentera bevarandepolicy och handlings- och handlingstypnivå. Metoder för detta behöver diskuteras och utvecklas.

Bevarande av verksamhetsdokumentation

I bevarandepolicy sågs att arkivhandlingar kan användas som källa till information om den verksamhet där handlingarna har uppkommit, dvs för information om förhållanden i organisationens verksamhet. Både användningssätten ska enligt policyn beaktas i lika stor utsträckning vid bedömningen av vad som ska gällas respektive beaktas.

Frågan är om det är förenligt med arkivens etiska principer som objektiva förvaltare att lägga så stort tyngd vid handlingarnas informationsinnehåll. När informationsinnehållet värderas för den historiska forskningsens användning är man till stor del hänvisad till planering. I policyn sägs också att den kan behöva ändras i enlighet med forskningsens utveckling och behov. Är detta förenligt med dokumentationsstankon? Det behöver övervägas om handlingarnas värde som dokumentation av verksamheten, lämpligt för komplex och utförlighet bör ges en större tyngd än i dagens policy.

I diskussionerna om digitalisering av bestånden har förslag framkommit att Riksarkivet borde anta ett förvaltningshistoriskt synsätt. Det skulle leda till att handlingar som härrör från statsförvaltningens huvudprocesser prioriterades (Åsker FV 2010 06-30). Är resonemången användas när det gäller värdering av handlingar i dagens arkivbildning? I Åskers FV påpekas att de relevanta strukturerna är svårare att följa under modern tid. Hur börjar av 1900-talet. Hur skulle man kunna gå till väga för att hitta dessa strukturer? Hundre år bakåt i tiden och framåt? Är det möjligt att gå tillbaka till handlingarna från ett verksamhetsområdes process som bedöms vara mindre central för förvaltningen? Sådana fall önskas sannolikt mot ett lärt utvärderingsarbete.

I detta sammanhang kan nämnas att Riksarkivet med anledning av ett regeringssuppdrag om strategi för hantering av myndigheters arkiv har föreslagit att ett mer *proaktivt förhållningssätt* till bevarande och gallring (Dnr RA 2010-2010/3810). Tankon är att Riksarkivet ska kunna arbeta med sektorsansvar som underlag för bevarande och gallring.

En kort blick på organisationshistorien

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	37

Enligt sociologen Max Weber utvecklades den moderna rättstaten genom rationell byråkrati som ett medel för kontroll och för ett minskat beroende av enskildas personliga engagemang till förmån för generell styrande lagar. Medborgaren görs mindre beroende av "...den äldre ordningens herrar, som motiverades av personliga engagemang, gunst, nåd och tacksamhet."¹⁸ Den pyramidala organisationsstrukturen med ett makt- och dokumentationsflöde uppifrån och ned uppstod som ett arv efter sekelskiftet och nittonhundratalets rationalitetsiver. Informationen antog samma form som själva organisationerna (initialt inom den industriella organisationsutvecklingen, men fenomenet är genomgående också för samhället i övrigt) – till uppbyggnaden förutsägbar fysiskt och logiskt.

Systemskiftet till rådande organisatoriska struktur som den generellt ser ut i Sverige, inträdde kring 1980-talet. Systemet har successivt medfört mindre "rumsrena", d.v.s. tvärssektoriella, funktionsorganisationer, utplattade och kundorienterade organisationer. S.k. köp- och säljverksamhet är ett vanligt fenomen även inom olika processer i offentlig verksamhet, med växelvisa beställare och utförare av tjänster på varsin sida av ett skrank, med olika arbetsmetoder, styrmedel och regelverk men inom samma organisation. Tillfälligt inkallade externa entreprenörer är också regelmässigt förekommande. Det system- och verksamhetsinriktade arbete som har vuxit fram fokuseras mot processer, arbets- och resursflöden som alstrar produkter, oavsett nivåer och positioneringar i eller utom verksamheter. Detta förekommer även i verksamheter som länge uppfattats som traditionsbundna inom stat och kommun, däribland i utbildningsväsendet på såväl grundskole- som högskolenivå, genom uppkomsten av friskolor och näringslivets samverkan med lärosäten. Där till kommer den massiva mängd digitala informationsflöden vi ska möta och ta hand om över hela samhällslinjen och som i högsta grad utgör en organisk och gränslös faktor.

Konsekvenserna av denna rörliga, nonkonforma samhällsordning blir långtgående för en nationell arkivbildning som inte förmår avspegla den faktiska verksamheten. Arkivredovisning och styrning av arkivbildningen genom bl.a. en gallrings- och bevarandepolicy behöver möta och motsvara den flexibilitet som finns i de organisationer och de analoga och digitala flöden den ska spegla och återskapa. Ett medel att möta dessa behov med är paradoxalt byråkratisering, kravställning, lagreglering och inte minst standardisering. Allt detta gynnas av någon form av kvalitetssäkring.

Standardisering – internationalisering

Industrin har länge arbetat med kvalitetsstandarder för att säkra effektivitet och efterlevnad av de krav som ställs på verksamheten. Metoderna för styrning tillämpas allt mer även i andra sammanhang inom offentlig verksamhet, både i Sverige och internationellt sett. TNA (The

¹⁸ Dokumentstyrning i processororienterade organisationer, Dokument & Arkiv nr 3 FA & NLA, Stockholm 2005, s14

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	38

National Archives) i Storbritannien och NAA (The National Archives of Australia) lyfter föredömligt fram de standarder de arbetar efter – tydligt och enkelt för intresserade att ta del av via respektive hemsida.¹⁹

Standarder som används både inom industri och offentlig verksamhet är bl.a. ISO 9000, som kännetecknas av kundfokusering och produktkontroll, och ISO 9001:2000 som är ett ledningssystem för kvalitet. I 9001:2000 betonas processkontroll istället för produktkontroll, med ledarskapsfrågor inriktade på ansvar för styrning och samordning av processen. Organisationen ska klargöra hur processer förhåller sig till varandra, beskriva och redovisa dessa. Riksarkivet borde ha mycket att hämta från dylika system, utöver sedvanliga arkivstandarder. – En verksamhet som i allt högre grad behöver rikta blickarna utåt mot omvärlden gynnas tveklöst av att använda sig av samma riktlinjer som övriga parter (arkiv m.fl.) i internationella och nationella nätverk och samarbeten.

Standarder ger förutsättningar för ökad transparens inom såväl arkivbildning, förvaltning och strategier för val av medium, som inom gallrings- och bevarandeurval. De ger också nödvändiga verktyg för proaktivitet. Chanserna att gjuta en stabil och varaktig grund att vila arkiven på blir allt mer avhängiga aktiva och medvetna åtgärder under dokumentets hela livstid. Likaså krävs proaktivitet för att fånga kontext- och autenticitetsfaktorer i flykten. Ett proaktivt förhållningssätt gynnar nybildade myndigheter som behöver stöd i uppbyggnaden av rutiner för informationshantering och bevarande, det främjar framförhållning vid leveranser och det bör förbättra kostnadskontrollen genom att förutsägbarheten i Riksarkivets verksamhet ökar.

På detta följer att det blir oerhört viktigt att Riksarkivet inte främst ser sig som, eller framställer sig som, en objektiv förvaltare, utan som en åtminstone partiellt, högst subjektiv och styrande aktör. Om en verksamhetsbaserad arkivredovisning blir det allrådande instrumentet för framtidens organisationer måste vi lägga oss i och dirigera hur instrumenten ska användas, och det sker nödvändigtvis genom aktiva ställningstaganden från vår sida. Ett visst mått av objektivitet uppnår vi förhoppningsvis genom kvalitetssäkringsledet.

Förvaltningshistorisk metod för urval

I förstudien till BAN behandlas helt kort även möjligheten att applicera ett förvaltningshistoriskt synsätt på bevarandeurvalet. Värderingen av handlingar görs då utifrån en hierarkisk struktur med prioritet av statsförvaltningens huvudprocesser medan mindre centrala processer möjligen skulle kunna gallras bort i sin helhet. Synsättet applicerat på vår faktiska kravbild, med flexibilitet, internationalisering och tvärsektionalitet som ledord, framstår som både bakåtsträvande och cementerande. I teorin tycks den förvaltningshistoriska

¹⁹ <http://www.nationalarchives.gov.uk/information-management/our-services/standards-framework.htm>
<http://www.naa.gov.au/records-management/im-framework/requirements/standards/index.aspx>

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	39

linjen gå att likna vid en form av Marxism-leninism – där man försöker bedöma vilka faktorer (läs kärnverksamheter) som utgör ”huvudet” på samhällskroppen medan resten av kroppen kasseras. Tanken med metoden är nog god, men ett konsekvent och statistiskt värderande utefter uniforma modeller av hierarkier medför höga risktaganden i fråga om de förluster som görs när samhällets periferi regelmässigt väljs bort. Det blir nödvändigt med konsekvensbedömningar och minutiöst utförda risk- och säkerhetsanalyser inför ett sådant urval. Det urval som sedan efterlämnas ger oundvikligen en hårt vinklad bild av hierarkier som knappast svarar mot vårt samhälle som det nu ser ut. Förvaltningshistoriken riskerar avbilda arkiv som statistiska fenomen, frusna utsnitt ur samhällstoppen. När vi idag talar om ett eventuellt fokus vid makrovärdering måste siktet vara inställt på makro över hela linjen, oavsett organisationstillhörighet och nivå i samhällsstrukturen. Ponera att vi dessutom lägger en makrovärderingen ovanpå ett redan gjort hierarkiskt urval, så blir det som bedöms som bevarandevärdt endast en hårt beskuren promille av verkligheten. De som blir lidande blir mindre synliga och röstsvaga parter, men också forskningen, som knappast kan räkna med någon artrikedom i det som blir kvar. Resultatet går i motsatt riktning mot de instruktioner vi fått – att i urvalet ta tillvara intressen hos svagare samhällsgrupper.

Saken är vår

Det danska arkivverket Statens arkiver, har ett intressant förhållningssätt i fråga om hanteringen av privata arkiv. I Danmark väljer man att arbeta aktivt med av privata arkiv för att därigenom få ett bredare samhällsutsnitt till bestånden och en viss kontroll över en sektor som annars riskerar gå förlorad. De har antagit ett förhållningssätt som tycks säga *detta angår oss* även vad gäller utomstatligt material. *Staten* som begrepp inom Riksarkivet behöver viktas om från statlig myndighet till staten lika med styret, samhället och dess näringar. Även om vi väljer att inte ta in arkiv från företag och föreningar i någon högre grad så kan vi ta oss yttranderätten i frågor som rör bevarandet i stort. Vi behöver arbeta för att få fram en mer tillåtande inställning i denna fråga från regeringshåll. Samarbete och kommunikation, långsiktighet och vidsynthet ger vid handen bättre odds för ett tillfredställande slutresultat. Tvärssektionalitet kräver att vi talar med alla samhällssektorer och att vi faktiskt lägger oss i och stöttar, om än i varierande grad, och detta förhållningssätt bör synliggöras i en ny BAN.

Några sammanfattande rader

Think outside the box...

Wikipedia uttrycker det hela fint:

This is sometimes called a process of [lateral thought](#)... To think outside the box is to look further and to try not thinking of the obvious things, but to try thinking beyond them.²⁰

²⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Thinking_outside_the_box

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	40

Vi bör i BAN redovisa att vi väljer metoder varigenom vi kan

- Verka aktivt för tvärsektionalitet i val av redovisnings- och urvalsmetoder.
- Verka över gränser och till utomstatliga näringar.
- I urval, bevarandemetoder och redovisning ge rum för flexibilitet och kreativt tänkande, *men också*
- verka för kvalitetssäkring, förslagsvis genom att...
- nyttja tillämpliga standarder och tydligt redovisa bruket av dessa.
- Rikta blicken utåt mot omvärlden, hämta inspiration från därifrån och dra vinster av ett internationellt kunskapsmässigt utbyte.

Carita Rösler

Dnr 20-2010/5303

Fördjupad förstudie rörande revidering av
Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy
(Förband)
Rapport steg 1

Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	41

Hur kan det vi kommit fram till jämföras med Frank Upwards mfl idé om Record continuum – en tanke för 24 maj

Ur direktivet:

Gallringen och informationsstrukturen

I nuvarande policy framhålls vidare att konsekvenserna av gallring till stor del kan vara beroende av den *informationsstruktur* där handlingar och uppgifter ingår, av organisation och redovisning av arkiven. Därför bör riktlinjer om gallring och bevarande ses som vägledande för alla delar av arkivverksamheten som påverkar arkivens innehåll och struktur.

Det bör förtydligas att det behövs rutiner för arkivbildning, gallring och förvaltning av arkiven, samt medvetna medieval, dokumentationssätt och utformning av informationssystem. I det sammanhanget bör den verksamhets- och processbaserade arkivredovisningen lyftas fram. Där tydliggörs dokumentationens betydelse i processerna och möjliggörs bedömningar av bevarande och gallring baserade på klassificeringsplanens sammanfattning av den totala arkivbildningen.

Genom den nya arkivredovisningen ges också möjligheter att dokumentera bevarande/gallring på handlingslags- och handlingstypsnivå. Metoder för detta behöver diskuteras och utvecklas.

I vårt arbete under våren har vi berört tankar runt kunskapande utifrån innehåll, rationalitet och system. Vi har även tagit upp frågan om kulturarv som eventuellt utökande faktor för bevarandekriterier. Vi har berört arkivet i samhälls- och organisationsteori.

När jag nu tittar mer på record continuum modellen ser jag flera delar som vi har beröringspunkter. Om ni tittar på diagrammet nedan så kan ni se följande:

Det finns först fyra axlar (vectors):

Recordkeeping vector: Handlar om att informationen finns på exempelvis en databas eller ett papper som utgör en handling, som ligger i en serie, som ligger i ett arkiv, som ligger i en depå med flera arkiv och som kan återfinnas och läsas över tid.

Evidential vector: Handlar om spår av händelser från den enskilda händelsen fångad på handlingen till händelsens del i arkivbildarens verksamhet och dess del i samhället och kulturarvet.

Transactional vector: Handlar om händelsen, den aktivitet som ligger bakom att handlingen tillkom och den process som händelsen tillhör och den verksamhet som processen tillhör och det syfte som är övergripande för verksamhetens existens.

Authority (identity) vector: den som skapar handlingen, organisationen som denna tillhör, organisationens roll i samhället. Detta är den axel som utgör auktoriteten. (det är här vi hittar arkiskateogrikoderna).

Handlingens värde utgår alltid från innehållet som fastställs vid en tillkomstsituation i tid och rum. Men med förändringar i tid och rum/funktion/syfte/tillgänglighet så förändras tolkningen

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	42

och användningen av handlingen vilket påverkar handlingens värde. Alla dimensionerna kan finnas samtidigt.

I mitten av diagrammet skapas handlingen. Den representerar ett avtryck, en verksamhet/händelse. Den har ett specifikt **innehåll**. Dimension 1.

Handlingen har **relationer**, till andra handlingar, den är skapat i ett samband ofta i en process och/eller i en databas. Det finns metadata runt databasen och processen som bildar ramar som omger handlingen. Dimension 2.

När handlingen anses ha ett värde för insyn och förvaltningens behov så finns dessutom krav i arkivet och i dokumenthanteringsplaner det skapas nya **relationer för att kunna bevara**. Exempelvis strategier för bevarande. Det finns planer för bevarande. Dimension 3.

Om handlingen vidare uppvisar **värden för det kollektiva minnet**, bevisvärde av större betydelse, samhällliga och sociala arenan så överflyttas ofta handlingen till arkivmyndighet som bättre kan försäkra handlingens äkthet och skydd under längre tid. Dessutom skapas möjligheter för brett **tillgängliggörande**. Dimension 4.

Här med Upwards egna ord:

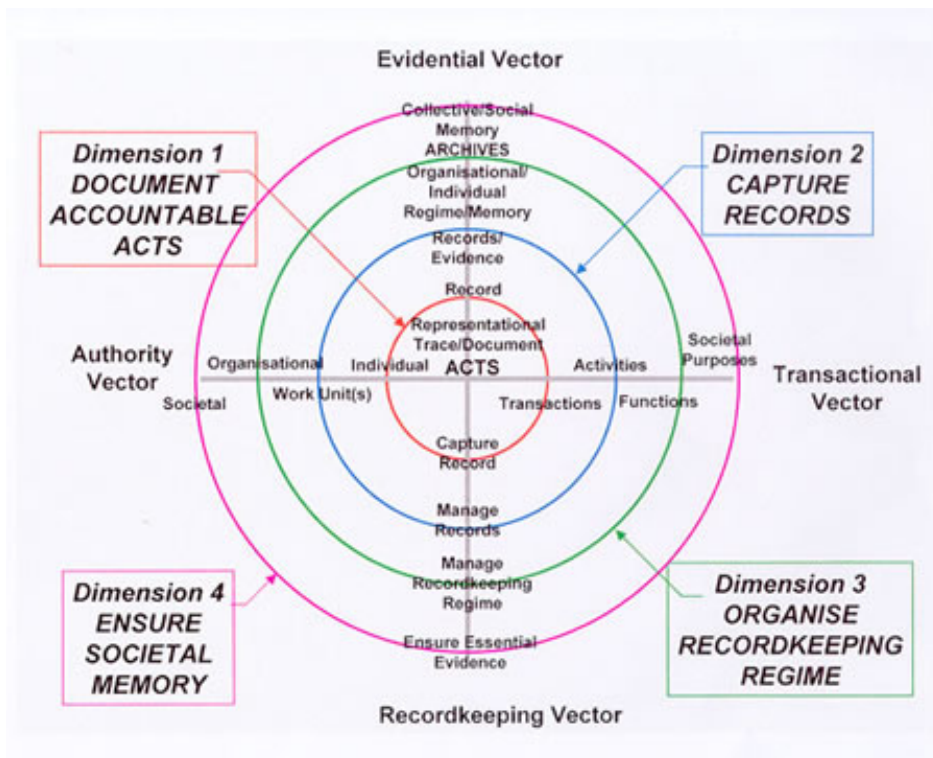
Records are both current and historical from the moment of their creation. By definition they are frozen in time, fixed in a documentary form and linked to their context of creation. They are thus time and space bound, perpetually connected to events in the past. Yet they are also disembedded, carried forward into new circumstances where they re-presented and used.

Dnr 20-2010/5303

Fördjupad förstudie rörande revidering av
Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy
(Förband)
Rapport steg 1

Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	43

Dimension 1: Document accountable acts

In the very centre, the whole process is set off by work activity, which is a myriad flow of individual actions, decisions, and transactions over time. Some, but certainly not all, of these acts are important enough to be worthy of documentation.

Capturing a reliable record of it using a recordkeeping system ensures essential evidence of such accountable acts. Thus the document passes from Dimension One- that of general activity- into Dimension Two.

Dimension 2: Capture records

When a document passes from Dimension One - that of general activity - into Dimension Two, the recordkeeping system of the particular work unit transforms the data or document into a record, fixing its content, structure and context in an immutable relationship.

At this point of record capture, recordkeeping professionals also establish a master plan to manage each record effectively until the end of its life cycle. Instructions designate how a record is to be organised, identified, accessed and preserved for as long as required and, ultimately, set out terms for its final disposition.

All of these instructions are attached to the record as metadata that will interact automatically with the recordkeeping system to achieve effective management.

Dimension 3: Organise recordkeeping regime

Some accountable acts are considered important enough to warrant retaining evidence of them beyond their immediate business and regulatory use in Dimensions One and Two, to become part of the cumulative corporate memory represented by Dimension Three. The initial decision to retain is made at the time the record is captured; ie creator designates record as "potential archive" at the time of creation.

However, such decisions are revisited each time the record participates in ongoing corporate business i.e. is referred to in subsequent transactions or used as a basis for planning and evaluation. In some cases, the initial decision is altered; some potential archives go on to become part of the corporate memory in Dimension Three; others may be judged of no further use and are deleted or destroyed. Thus the third dimension is concerned with 'insider' issues to do with

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	44

forming, managing and providing authorised access to the corporate memory.

Dimension 4: Ensure societal memory

Dimension Four is concerned with the constitution and protection of society's collective memory in a way that crosses organisational and jurisdictional boundaries.

Ultimately, a small portion of corporate records have long term significance as documentation of the larger society- particularly those that attest to the organisation's conduct of its business, the integrity of its practices and the soundness of its products and relationships with the wider community. Such records, though owned and maintained by the corporation, are the concern of public archival authorities and, as such, must have their existence registered and their integrity protected as public archives of Dimension Four. This registration should take place at the moment of creation so that the integrity of society's valuable records can be protected from the beginning.

It has been traditional archival practice that, once their immediate business and regulatory purposes are satisfied, such records are physically transferred to a central public archives for extra protection and enhanced public access. However, with the advent of electronic systems, it is increasingly common for archival materials to be managed by their originating organisations, in partnership and compliance with public archival authority direction.

Det jag vill komma med denna redogörelse är att det vore spännande att bjuda in en föreläsare som kan förklara Record Continuum bättre och som kan leda till en diskussion om användbarheten av modellen. Den skulle kunna fungera för att försäkra sig om olika innebyggda kvaliteter och om de finns representerade i handlingsslag/handlingstyper.

Suzanne Sandberg

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	45

Diskussionsunderlag – Verksamhetsdokumentation

Fråga 3 i Direktivet

Bevarande av verksamhetsdokumentation

I nuvarande policy sägs att arkivhandlingar kan användas som källa dels för information om den verksamhet där handlingarna har uppkommit, dels för information om förhållanden i organisationens omvärld. Båda användningssätten ska enligt policyn beaktas i lika stor utsträckning vid bedömningen av vad som ska gallras respektive bevaras.

Frågan är om det är förenligt med arkivinstitutionernas roll som objektiva förvaltare att lägga så stor tyngd vid handlingarnas informationsinnehåll. När informationsinnehållet värderas för den framtida forskningens användning är man till stor del hänvisad till gissningar. I policyn sägs också att den kan behöva ändras i enlighet med forskningens intresseinriktning och metoder. Är detta förenligt med dokumentationstanken? Det behöver övervägas om handlingarnas värde som dokumentation av verksamheten, inbegripande kontext och autenticitet bör ges en större tyngd än i dagens policy.

I diskussionerna om digitalisering av bestånden har förslag framkommit att Riksarkivet borde anta ett förvaltningshistoriskt synsätt. Det skulle leda till att handlingar som härrör från statsförvaltningens huvudprocesser prioriterades (Askar PM 2010-06-30). Kan resonemanget användas när det gäller värdering av handlingar i dagens arkivbildning? I Askers PM påpekas att de relevanta strukturerna är svårare att följa under modern tid, från början av 1900-talet. Hur skulle man kunna gå till väga för att hitta dessa strukturer — hundra år bakåt i tiden och framåt? Är det möjligt att gallra ut samtliga handlingarna från ett verksamhetsområde/en process som bedöms vara mindre central för förvaltningen? I sådana fall bryts sannolikt mot ett *tabu* i vår verksamhet.

I detta sammanhang kan nämnas att Riksarkivet med anledning av ett regeringsuppdrag om strategi för hantering av avvecklingsmyndigheters arkiv har föreslagit att ett mer *proaktivt förhållningssätt* till bevarande och gallring (Dnr RA 231-2010/3810). Tanken är att Riksarkivet ska kunna arbeta med sektorsanalyser som underlag för bevarande och gallring.

Intressenter i verksamhet

En intressent är den som påverkas eller påverkar en verksamhet, förändring eller process.

En intressent berörs av verksamheten och kan ha intresse av verksamheten.

En intressent kan ha intressekonflikter med andra intressenter kopplat till verksamheten.

En intressent kan ha ett större eller mindre inflytande/inverkan på verksamheten.

En intressent kan vara extern (utanför verksamheten) eller intern (inom verksamheten).

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	46

En intressent kan ha olika roller beroende på hur denne påverkas och vilken önskan denne har att påverka.

Några exempel på intressenter

Chefer, medarbetare, fackliga organisationer, myndigheter, företag, konsulter, allmänheten, släktforskare, Johan Eriksson, avdelning.

Intressenter som värdeskapare - diskussion

Intressenter ger avtryck i myndigheters arkiv genom sina kontaktytor med verksamheten. Om vi vill tänka utifrån ett verksamhetsperspektiv och på köpet få fokus på aktiviteter där människor är inblandade så måste ju de parter som myndigheter genomför olika transaktioner med vara intressanta som värderingsparametrar. Det sammanfaller, som jag ser det, också med tanken om fokus på kärnverksamheten.

Generellt sett kan man tänka sig att det alltid finns vissa intressenter som kommer att vara viktigare än andra i ett visst sammanhang. Några exempel kan vara de intressenter som har en styrande funktion, utförande funktion och lag- eller regelkontrollerande funktion.

I ett projekt finns det intressenter som styr det och både avsätter handlingar själva och som projektet avsätter handlingar till för att rapportera framstegen. I samma projekt finns också utförande intressenter som ser till att det som ska göras också blir utfört. Samtidigt som de gör det avsätter de en mängd olika handlingar. Projektet kan också behöva förhålla sig till lagar och regler eller behöva olika former av tillstånd, vilket då ger en intressent i deras projekt som är extern och som har intresse av att kontrollera att projektet följer de lagar och regler som finns och kanske både prövar och utfärdar de tillstånd som kan behövas. Även här avsätts olika typer av handlingar. För att projektet ska kunna genomföras krävs kanske att man har samråd med boende i närheten, vilket då ger ytterligare en extern intressent. Även denna kommunikation avsätter handlingar. För att projektet ska kunna genomföras krävs ett IT-stöd och att byggbarrackerna blir städade. IT-avdelningen ombesörjer att det finns datorer med programvara och licenser medan Företaget Städ & Service ser till att barrackerna blir städade. Både IT-avdelningens arbete och företagets tjänsteavtal med projektet avsätter olika typer av handlingar. Ekonomiavdelningen sköter om projektets budget tillsammans med projektledaren, vilket också avsätter handlingar.

Frågan är nu om man utifrån detta enkla exempel kan utpeka intressenter vars verksamhet är mer viktig än andras i just detta exempel och om det kan få betydelse för hur man värderar deras handlingar?

Att intressenter kan ha olika roller och vara olika viktiga i olika situationer kan vara ett problem, eftersom det blir svårt att generellt undanta en viss intressent för bevarande. Däremot skulle detta kunna kompenseras genom att fokusera på funktionen intressenten i just det enskilda fallet intar. Även det perspektivet kan ju dock vara problematiskt då man kanske

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	47

inte vill behöva gå in på den detaljnivån när man analyserar de respektive intressenternas roll. Utan en sådan detaljeringsgrad kan dock redskapet bli alltför trubbigt?

Jag är medveten om att detta knappast är något nytt, utan bara möjligen använt med andra ord. Ett visst mått av medvetenhet om intressenter har funnits länge i gallrings- och bevarandesammanhang, vilket bland annat den oftast förekommande gallringen av rutinartad administration vittnar om. I viss mån kan man också utläsa att de intressenter som man "bara" informerar och som kanske varken påverkas särskilt omfattande eller önskar påverka i någon högre grad också har fått gallringsföreskrifter knutna till den arkivinformation där de har sin kontaktyta.

Om man lägger till ett tidsperspektiv till intressentens funktion så borde man också kunna se avklingande behov av att bevara viss information gällande vissa intressenter.

Det stora problemet som jag ser det är att en intressents avsatta handlingar kan vara både värda att bevaras och gallringsbara. Ett fokus på funktionen löser kanske detta till viss del, men vissa handlingar som inte direkt har koppling till funktionen kan ju också vara värda att bevaras. Hur löser man detta problem?

Patrik Höij

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	48

Diskussionsunderlag – verksamhetsdokumentation och myndighetsarkiv

Fråga 3 i Direktivet

Bevarande av verksamhetsdokumentation

I nuvarande policy sägs att arkivhandlingar kan användas som källa dels för information om den verksamhet där handlingarna har uppkommit, dels för information om förhållanden i organisationens omvärld. Båda användningssätten ska enligt policyn beaktas i lika stor utsträckning vid bedömningen av vad som ska gallras respektive bevaras.

Frågan är om det är förenligt med arkivinstitutionernas roll som objektiva förvaltare att lägga så stor tyngd vid handlingarnas informationsinnehåll. När informationsinnehållet värderas för den framtida forskningens användning är man till stor del hänvisad till gissningar. I policyn sägs också att den kan behöva ändras i enlighet med forskningens intresseinriktning och metoder. Är detta förenligt med dokumentationstanken? Det behöver övervägas om handlingarnas värde som dokumentation av verksamheten, inbegripande kontext och autenticitet bör ges en större tyngd än i dagens policy.

I diskussionerna om digitalisering av bestånden har förslag framkommit att Riksarkivet borde anta ett förvaltningshistoriskt synsätt. Det skulle leda till att handlingar som härrör från statsförvaltningens huvudprocesser prioriterades (Askar PM 2010-06-30). Kan resonemanget användas när det gäller värdering av handlingar i dagens arkivbildning? I Askers PM påpekas att de relevanta strukturerna är svårare att följa under modern tid, från början av 1900-talet. Hur skulle man kunna gå till väga för att hitta dessa strukturer — hundra år bakåt i tiden och framåt? Är det möjligt att gallra ut samtliga handlingarna från ett verksamhetsområde/en process som bedöms vara mindre central för förvaltningen? I sådana fall bryts sannolikt mot ett *tabu* i vår verksamhet.

I detta sammanhang kan nämnas att Riksarkivet med anledning av ett regeringsuppdrag om strategi för hantering av avvecklingsmyndigheters arkiv har föreslagit att ett mer *proaktivt förhållningssätt* till bevarande och gallring (Dnr RA 231-2010/3810). Tanken är att Riksarkivet ska kunna arbeta med sektorsanalyser som underlag för bevarande och gallring.

Fråga 6 i Direktivet

Vad är myndighetsarkiv - utvidgade perspektiv

Den fortgående bolagiseringen av offentlig verksamhet och att andra former än myndighetsformen används för offentligt finansierade uppgifter talar för att perspektiven behöver vidgas. Nya organisationsformer och institutionella blandningar pekar på att arkivbildaren (myndigheten, företaget eller föreningen) som objekt för värdering av informationen behöver kompletteras med aktörstyper, verksamheter och processer. Riksarkivet bör fokusera på den *statliga arkivbildningen som helhet*, inte endast de arkiv som bildas hos

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	49

enskilda myndigheter. Förutsättningar för mer övergripande sektorsanalyser fordrar metodutveckling.

Med hänsyn till vad som sagts ovan om organisatoriska blandformer bör policyn även behandla sambanden mellan den statliga, *kommunala och enskilda arkivbildningen*. Den behöver även behandla frågan om hur *organisationer och nätverk* som verkar från lokal eller regional nivå gentemot EU arkiverar sina handlingar. Även *föreningar* som anförtros kompletterande offentlighetsuppgifter uppmärksammas. Det är fortsättningsvis viktigt att de *enskilda arkiven* kompletterar den officiella bilden.

Först uppmärksammar forskningen institutioner

Eftersom organisationsformer och institutionella blandningar problematiseras i direktivet har jag bläddrat i ett par översikter som används som läroböcker i organisationsvetenskap skrivna av W. Richard Scott: *Institutions and Organizations*, Second Edition 2001 och *Organizations Rational, Natural, and Open Systems*, Fifth Edition 2003. Det visar sig vara först på 1940-50-talen som existensen av individuella organisationer som kollektiva entiteter börjar intressera forskningen. Dittills hade forskningen intresserat sig för bredare sociala institutioner, som t.ex. politiska och legala system, respektive individers beteenden. På 1970-80-talen började betydelsen av organisationsformer uppmärksammas. Och det är också då organisationsvetenskapen etableras. (2001:18)

De tidiga institutionalisterna verkade inom ekonomi, statsvetenskap och sociologi från 1800-talets slut. Inom ekonomi utvecklades ett synsätt utifrån den berömda ”Methodenstreit” i Tyskland och Österrike som avhandlade vetenskapliga metoder i samhällsvetenskaperna. Istället för att reducera ekonomi till ett antal universella lagar framförde en historisk skola, inspirerad av romantiken, Kant och Hegel, med Gustav Schmoller i spetsen att ekonomiska processer verkade inom sociala ramar formade av kulturella och historiska krafter. Kritik riktades mot ”the economic man” som sågs som ett förenklat antagande om mänskligt beteende. Thorstein Veblen var en annan kritiker som ansåg att stora delar av beteendet bestäms av vanor och konventioner. John Commons kritiserade betonandet av det individuella beteendet i valsituationer och föreslog att begreppet transaktion hämtat ifrån juridiken är en mer lämplig utgångspunkt för analys. Gemensamt för de senare två kritikerna var betonandet av förändring. (2001:2-3)

Inom statsvetenskapen grundades analysen i konstitutionell rätt och moralfilosofi. Den tog sig uttryck i beskrivningar av regler och strukturer med ett konservativt betonande av ursprung, inte förändring. Inriktningen reducerades till politisk instrumentalism med den utilitaristiska synen på agerande som produkten av kalkylerat egenintresse. (2001:6-7)

Den mest inflytelserika sociologen under 1900-talet är Herbert Spencer som betraktade samhället som ett organiskt system som utvecklas genom tiden. Systemet anpassar sig till sin

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	50

omgivning genom speciella organs funktioner strukturerade i institutionella subsystem. William Graham Sumner definierar en institution som bestående av ett begrepp (idé, doktrin, intresse) och en struktur. Begreppet definierar institutionens mening och uppgift medan strukturen ger de instrument som behövs för att genomföra den meningsskapande uppgiften. Båda har kritiserats för de starka analogierna med biologi och utvecklingslära och den funktionella argumentationen. Samtidigt har det senaste århundradets sociologiska studier fortsatt att reflektera över den viktiga distinktionen mellan nivåer (individer, grupper, gemenskaper, samhällen m.fl.) och den funktionella uppdelningen av socialt liv i sfärer eller arenor styrda av varierande normativa system. Cooley and Hughes betonade det ömsesidiga beroendet mellan individer och institutioner, mellan ego och social struktur. Empiriska undersökningar av dessa insikter har fokuserat mindre på organisationer än på yrken och professioner, som institutionella system som begränsar och bemyndigar individuella deltagare.²¹ (2001:9-11)

Marx gav tidigt uttryck för den sociala konstruktionen av verkligheten. Durkheim betonade de symboliska systemens betydelse tillsammans med delaktighet i kognitiva ramar och scheman av etisk eller andlig karaktär. Weber utvecklade den ekonomiska sociologin i konflikterna mellan de som betraktade samhällsvetenskap som antingen naturvetenskap eller kulturell vetenskap, mellan Durkheims idealism och Marx materialism samt mellan den historiska skolan och vetenskapens klassiska intresse i att utveckla generella teoretiska principer. Talcott Parsons utarbetade en abstrakt normtypologi för att lösa de fyra generiska problem som alla sociala system konfronteras med: anpassning, måluppnående, integrering och latens (bevarande av kulturella mönster). George Herbert Mead gav särskild tyngd åt den roll sociala system har för skapandet både av det mänskliga och det sociala. Mening skapas enligt honom i interaktion när gester (särskilt språk) får samma gensvar hos mig själv som andra. Berger and Luckmann betonade kognitiva ramverk, delad kunskap och trossystem, före normativa system i kontrast till Durkheim och Parsons. (2001:12-17)

Efter kriget börjar forskningen få syn på organisationer

Scott menar att det går att urskilja tre perspektiv på organisationer. Med perspektiv menar han skolor av tänkande som delvis är i konflikt med, överlappar eller kompletterar varandra. Perspektiven ska förstås på två sätt. Först och främst är de historiska produkter som innebär att förståelsen av dem är kontextberoende, dvs. de uppstod en viss tid och under vissa omständigheter. Samtidigt menar Scott att de bär på underliggande analytiska drag som i sina rena former liknar paradigm i den mening Kuhn beskrev det begreppet. De tre perspektiven benämner Scott det rationella, det naturliga och det öppna systemet och de uppstod i tiden i

²¹ Scott menar i förordet att professionella organisationer skiljer sig från t.ex. fackföreningar genom att de inte bara försöker få kontroll över löner, förmåner och säkerhet utan över definitionen av arbete överhuvudtaget. De försöker använda sin makt för att skapa institutionella ramverk som stödjer deras aktiviteter på bredast möjliga sätt: de söker kulturell-kognitiv, normativ och reglerande kontroll. (2001:xii)

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	51

den ordningen. Scott menar att den mesta av det senaste seklets forskning har använt dessa tre perspektiv, men att det även finns andra klassificeringar. (2003:31-32)

Organisationer som rationella system

Begreppet rationalitet ska i detta sammanhang förstås i snäv mening som teknisk eller funktionell rationalitet och refererar till i vilken grad en serie aktiviteter organiseras så att de med maximal effektivitet leder till förutbestämd måluppfyllelse. Rationalitet innefattar inte val av mål utan dess implementering. Organisationens beteende ses som processer utförda av målmedvetna och koordinerade agenter. (Jag har valt att använda begreppet agent för att innebörden ska omfatta såväl människa som maskin.) De begrepp som ofta används för att beteckna bilden av rationell kalkylering är t.ex. information, effektivitet, optimering, implementering och konstruktion. Men även andra begrepp förekommer som befogenhet, kontroll, koordinering, regler, direktiv och prestationsprogram. (2003:33-34)

De två särdragen i skolan är målspecificering och formalisering. Mål ska förstås som föreställningar om önskade avsikter. Rationell värdering och val utan klar preferensordning mellan alternativ är dock inte möjlig. Specificerade mål ger inte bara vägledning vid val utan ligger även till grund för organisationsstrukturen, vilka uppgifter som ska utföras, vilken personal som behövs och hur resurser ska allokeras bland deltagarna. Det är dock fullt möjligt att organisationer som utåt sett presenterar vaga och generella mål, internt i sina processer kan ha specificerade mål. (2003:34)

Vikten av formalisering förutsätts ofta utan att görs tydligt hur denna bidrar till organisationens rationella beteende. Formalisering kan uppfattas som ett försök att göra beteendet i sociala grupper mer förutsägbart genom att standardisera och reglera det. Formalisering för med sig ett system av abstraktion som för att vara värdefullt bör vara kognitivt funktionsdugligt, kommunicerbart och innehålla en förbättringspotential som möjliggör korrigerande över tiden. Grundläggande är synen att organisationsstrukturen är ett medel eller instrument som, om det blir nödvändigt, kan modifieras för att förbättra utförandet. Formalisering syftar även till att objektivisera strukturen, att få roller och relationer att synas vara objektiva och externa för deltagarna. Därför legitimerar formalisering ojämlikheter i hierarkier. Genom formalisering görs organisationens verksamhet oberoende av individers känslor för varandra. Formaliserade strukturer gör sig även oberoende av särskilda individers medverkan, de görs utbytbara genom rutinmässighet och reglering. (2003:35-37)

Viktiga företrädare är Taylors vetenskapliga arbetsledning, Fayols administrativa teori, Webers teori om byråkrati och Simons teori om administrativt beteende. Taylors angreppssätt är pragmatiskt, Fayols är normativt och Webers och Simons är deskriptivt. Taylor och Simon befinner sig på den socialpsykologiska nivån, medan Weber och Fayol på den strukturella nivån.

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	52

I Fayols teori har särskilt två aktiviteter omfattats av andra efter honom: koordinering och specialisering. Koordineringsaktiviteterna omfattar "the scalar principle" (den hierarkiska pyramidala strukturen för maktrelationer), "the unity-of-command principle" (ingen anställd ska ta order från fler än en ledare), "the span-of-control principle" (ingen ledare ska ha fler underlydande än han/hon kan övervaka) och "the exception principle" (alla rutingöromål hanteras av underordnade så att de överordnade kan ägna sig åt de situationer för vilka det saknas regler). Specialisering handlar om hur aktiviteter distribueras bland organisatoriska positioner och hur dessa mest effektivt kan grupperas i arbetsenheter eller avdelningar. Specialisering vägleds av ett antal principer: "the departmentalization principle" (homogena eller relaterade aktiviteter grupperas i samma arbetsenhet). Homogenitet kan baseras på likhet i syfte, process, klienter eller platser (geografiska områden). "The line-staff principle" föreslår att linjeverksamhet som syftar till att uppnå målen separeras från styrande och stödjande verksamheter. (2003:41-42)

Simon kritiserade "the economic man" och införde en mer mänsklig "administrative man", som istället för att försöka optimera nöjde sig med att finna passande lösningar. Det främsta sättet för organisationer att förenkla beslutsfattandet är att begränsa de mål för vilka aktiviteter riktar sig mot. Simon understryker att målen påverkar beslutsfattandet bara om de talar om hur man ska bete sig, dvs. bygger på värdepremisser som uttalar vilka mål som är önskvärda. Värdepremisser kombineras i beslutsfattandet med faktiska premisser. Organisatoriskt innebär detta att högre upp i hierarkin fattas beslut som i högre grad baseras på värderingar, lägre i hierarkin fattas beslut som i högre grad baseras på faktiska komponenter. (2003:50-51)

Organisationer som naturliga system

Naturliga system konstrueras inte utan de växer fram och organisationer är först och främst kollektiv som liknar andra sociala kollektiv. Riktningen påtalar målkomplexitet som kan ta sig uttryck i olikheter mellan de uttalade och verkliga målen. Och även om de uttalade målen verkställs så är de aldrig de enda mål som bestämmer deltagares beteenden. Därutöver existerar det alltid mål även i stödverksamheter. Formella organisationer, liksom andra sociala grupper, har ett överordnat mål: överlevnad. Detta för med sig makt- och konfliktprocesser. Riktningen fokuserar därmed på beteenden inte strukturer, men menar ändå att informella strukturer växer fram eftersom deltagarna tar med sig sina hjärnor och hjärtan på arbetsplatsen. Därför uppstår informella normer och beteendemönster, status- och maktsystem, kommunikationsnätverk, sociometriska strukturer och arbetsrutiner. Riktningen kritiserar den rationella skolan för att dess krav på centralisering och formaliserade strukturer slösar bort den viktigaste resursen: intelligensen och initiativkraften hos deltagarna. Perspektivet vilar på funktionell analys vars kärna till förklaring ligger i synen att konsekvenser av ett beteende är väsentliga delar av dess orsaker. (2003:56-60)

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	53

Inflytelserika skolor kan delas upp i sociala konsensus modeller och i sociala konfliktmodeller. Av de förra nämns Mayo and the Human Relations School, Barnard's Cooperative System, Selznick's Institutional Approach och Parson's AGIL Schema. Konfliktmodellerna hämtar näring från Marx och har även använts inom feministisk och kritisk teori. (2003:61)

HR-skolan utgår från den socialpsykologiska nivån men inbegriper den strukturella nivån, huvudsakligen genom att uppmärksamma den informella organiseringen. Skolan förknippas med förändringsarbete och betonar ledarskapets roll för att påverka beteenden. Den lyfter även fram deltagarnas varierande individuella karaktärer och beteenden beroende på skillnader i ras, klass och kulturell bakgrund. HR-skolan har introducerat personalkonsulenter, ledarutbildning och arbetstillfredsställelse som t.ex. rotation eller medverkan i den egna organisationens beslutsfattande. Skolan har kritiserats både utifrån ideologiska och empiriska grunder, men var tongivande under en lång period och påstås åtminstone i Förenta Staterna ha minskat konflikter och ökat produktiviteten. (2003:62-66)

Barnard betonar att organisationer är grundläggande kooperativa system som integrerar alla individuella deltagares insatser. Auktoritet vilar huvudsakligen på godkännande av de som berörs. Barnard noterar dock att en arbetsordning som grundar sig i ett välutvecklat och integrerat kommunikationssystem, som länkar alla bidrag i en målmedveten kooperativ struktur, lättare når samtycke. (2003:66-67)

Selznick betonar att organisationer har ett eget liv och att de institutionaliseras. Innebörden är att i strukturer och aktiviteter gjuts värderingar in. Förändringar beror på yttre och inre tryck som personalsammansättning, dess intressen och informella relationer. Selznick föreslår därför att fokus bör riktas på det kritiska beslutsfattande som förändrar själva strukturen. Selznick har bidragit till dagens intressen av strategiskt beslutsfattande och skapandet av organisationskulturer. (2003:69-72)

Parsons tog sig för att skapa en generell analytisk modell för alla slags kollektiv utifrån fyra grundläggande behov. Han anammar den på de ekologiska, strukturella och socialpsykologiska nivåerna. Parson menar även att varje organisation behöver uppfylla dessa funktioner. Parsons typologi applicerad på samhällsfunktioner återges i tabellen. (2003:72-73)

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	54

Samhällsfunktion	Organisationstyp	Exempel
Anpassning	Affärsrörelse	Företag
Måluppnående	Politiska organisationer	Myndigheter, banker
Integrering	Integrativa organisationer	Domstolar, åklagare, advokatsamfund, politiska partier, sociala myndigheter
Latens (bevarande av kulturella mönster)	Mönsterbevarande organisationer	Kulturella, utbildande och religiösa organisationer

Organisationer som öppna system

Riktningen utgår ifrån den vetenskapliga synen att många av de entiteter som studeras kan inordnas som system. System karaktäriseras av att de sätts ihop av delar vars relationer gör dem beroende av varandra. Skillnader mellan system avgörs av om de är enkla eller komplexa, stabila eller föränderliga och om de är reaktiva eller icke-reaktiva i förhållande till det system de är en del av. Sociala organisationer är i motsats till fysiska eller mekaniska strukturer komplexa och löst kopplade. När vi rör oss från enkla till komplexa och från fast till löst kopplade system, förändras karaktären och den relativa betydelsen av flödena mellan systemdelarna och omgivningen från material, energi till information. (2003:82-83)

Organisationer som cybernetiska system styrs och regleras av programmet. Ändamålen med verksamheten kringgås genom programmets utövande av kontroll över informationsbearbetning och beslutsfattande. I detta perspektiv betonas betydelsen av beslutspunkter, kontroll och processer, och flödena mellan dem. Systemen är beslutsinriktade, inte bara beslutsorienterade, eftersom de är avvikelser från tillstånd som reglerar systemets beteende. (2003:85-87)

Organisationer som löst kopplade system betraktas som koalitioner av skiftande intressegrupper, som kan vara mycket adaptiva för systemet som helhet. Synen bygger på iakttagelser av organisationsscheman som kan ge intryck av sammanhängande enheter, men jämförda med verkligheten avslöjar att de bara emellanåt är det. (2003:88)

Öppna system karaktäriseras generellt av genomströmning av resurser från omgivningen. Pga. systemens öppenhet är det ofta svårt att avgränsa dem från omgivningen och ibland fastställs godtyckliga gränser. Öppna system ses även som mindre utsatta för växande entropi än slutna system, beroende av att de är kapabla att importera energi från omgivningen. Två grundläggande systemprocesser har iakttagits: *morphostasis* och *morphogenesis*. Den förra bevarar ett systems givna form, struktur eller tillstånd genom socialisering och kontrollaktiviteter. Den senare utvecklar eller förändrar systemet genom tillväxt, lärande och differentiering. Öppna system ses som föremål för lagen om begränsad variation pga. deras

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	55

beroende av omgivningen. Hierarki betraktas i löst kopplade system som att kopplingar och ömsesidiga beroenden är starkare inom delar än mellan delar i systemet. (2003:89-92)

Inflytelserika skolor är systemutvecklingsteorier och teorier om ovisshet. Även teorier om organisering i kontrast till organisationsteorier har inflytande. Weick skiftar fokus från struktur till process, till själva organiseringen som generell informationsbehandling. Organisatoriska aktiviteter struktureras som uppsättningar av repeterande, ömsesidiga och villkorade beteenden. Aktiviteterna utförs i tre faser: meningsskapande, överenskommelser om valmöjligheter och fastställande av de regler eller rutiner som är mest robusta. Weick menar att beteendet kommer först och sedan tolkas det – ges mening. Rationaliteten är ofta retrospektiv. Även Giddens har föreslagit en liknande förändring av perspektivet från struktur till ”structuration processes”. (2003:98-100) Giddens påminner oss om att struktur innefattar både process och produkt. För att existera måste en struktur reproduceras i handlande och den förändras genom handlande som avviker mer eller mindre från det tidigare agerandet. Social struktur utgör alltid kontext för pågående aktiviteter – både som möjlighet och restriktion – men allt agerande innehåller möjligheter till förnyelse, oftast inkrementellt men ibland revolutionärt. (2003:258)

Kombinationer av rationella, naturliga och öppna system

De tre olika perspektiven har kombinerats över tiden och de är tillämpbara på olika analysnivåer. Tre lager kan urskiljas: 1) organisationens grad som medel, instrument för måluppfyllelse, eller som värde-impregnerat mål i sig själv, 2) om organisationen är oberoende och isolerad eller starkt kontextberoende och genomströmmade av omgivningen, och 3) analysnivån som används; ses organisationen som kontext för individuella aktörer, som en kollektiv aktör i sig själv eller som en beståndsdel i bredare organiserade system. Under perioden 1900-1930 dominerade slutna rationella systemmodeller. Från 1930 till 1960 dominerade slutna naturliga systemmodeller. Fr.o.m. det tidiga 1960-talet har öppna system modeller och analyser på den ekologiska nivån ersatt de slutna modellerna, även om de fortfarande användes för att förklara organisationsstrukturer och beteenden. 1960-talet dominerades av öppna rationella systemmodeller på både de socialpsykologiska och strukturalistiska nivåerna. Dessa kompletterades av transaktionskostnadsanalyser på 1970-talet som följdes av kunskapsbaserade synsätt på 1980-talet. Från 1970-talet har öppna naturliga systemmodeller utmanat de rationella genom perspektiv på den socialpsykologiska nivån, över sociotekniska på den strukturella nivån till organisationsekologi, resursberoende och institutionella teorier på den ekologiska nivån. (2003:121-122)

Några typologier av institutioner och organisationer

Institutional Pillars & Carriers

	<i>Pillars</i>
--	----------------

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	56

<i>Carriers</i>	<i>Regulative</i>	<i>Normative</i>	<i>Cultural-Cognitive</i>
Symbolic systems	Rules, Laws	Values, Expectations	Categories, Typifications, Schema
Relational systems	Governance systems, Power systems	Regimes, Authority systems	Structural isomorphism, Identities
Routines	Protocols, Standard operating procedures	Jobs, Roles, Obedience to duty	Scripts
Artifacts	Objects complying with mandated specifications	Objects meeting conventions, standards	Objects possessing symbolic value

(2001:77)

Varying levels

World system

Societal

Organizational field

Organizational population

Organization

Organizational subsystem

Scott förklarar att "organizational field" är det minst kända begreppet. Han förklarar det med exemplet utbildningssystem som kan bestå av skolor och relaterade organisationer som distriktskontor och hem-skolaföreningar. "Organizational populations" definieras som en grupp organisationer som är lika i någon mening "classes of organizations that are relatively homogenous in terms of environmental vulnerability" och ger exemplen dagstidningsföretag, fackföreningar, sjukhus och universitet. (2001:83-85, 2003:127-128)

Public agencies based on the nature and organization of interests which they confront

- Client agencies face one dominant client group that favor's the agency's goals
- Entrepreneurial agencies deal with a single interest on which they impose cost
- Interest-group agencies must deal with two well-organized and contending interests
- Majoritarian agencies face a collection of scattered and varied interests

(2003:344)

Vissa fördjupade perspektiv på organisationer

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	57

Scott behandlar i *Organizations* även kapitel om Conceptions of Environments, Creating Organizations, Boundary Settings and Boundary Spanning, Sources of Structural Complexity: The Technical Core, Sources of Structural Complexity: The Peripheral Components, Goals, Power and Control, Organization Pathologies och Organizational Effectiveness.

Jag behandlar vissa av dem kortfattat i syfte att fördjupa frågeställningar i direktivet.

Uppfattningar om omgivningen

Scott anför att den numera tongivande synen på de organisatoriska systemen som öppna i någon grad fordrar en del kvalifikationer, eftersom omgivning betraktad som allt utanför inte ger någon analytisk skärpa. På den ekologiska nivån urskiljer han tre nivåer:

1. Organisatoriska set

Utgångspunkten för analys är en specifik organisations domän, dvs. de produkter eller tjänster som tillhandahålls och de typer av kunder som tillgodoses. Dessa blottlägger relationer till leverantörer, kunder och konkurrenter som alla påverkar organisationens beteende. Om en diversifierad organisation verkar inom flera domäner bör hänsyn tas till överlappning eller synergin mellan dem. Angreppssättet har visat sig kraftfullt för att uppmärksamma påverkan av informations- och resursflöden samt relationer. Däremot fångas inte det större systemets relationer in.

2. Organisatoriska bestånd (populationer)

Ansatsen bygger på aggregering av organisationer i analogi med organismer. Metoder är sunt förnuft, mer abstrakta teoribaserade klassificeringsscheman, statistiska tekniker som fångar kombinationer av karaktäristiska drag eller avgränsningar utifrån likhet i form, strategier för konkurrens eller selektiva effekter som uppstår pga. förändringar i omgivningen. En vanligt förekommande avgränsning i empirisk forskning är geografisk, t.ex. socialtjänstkontor i Toronto. Inriktningen bortser från samband mellan organisationer.

3. Interorganisatoriska gemenskaper och organisatoriska fält (områden)

Utgångspunkten är olika typer av organisationer som har konkurrens- eller samarbetsrelationer. Inledningsvis fokuserade sig forskningen på samlokalisering, inte funktionella ömsesidiga beroenden, vilken fångade horisontella relationer men inte vertikala. Med det institutionella perspektivet utvecklades det organisatoriska fältet som ett begrepp för att avgränsa organisationer som är ömsesidigt beroende av varandra och som verkar med gemensamma regler, normer och tolkningssystem. Avgränsningen har även vidgats till att kunna omfatta organisationer som inte har direkta samband men visar strukturell ekvivalens, dvs. som verkar under liknande förhållanden, har liknande strukturella karaktäristika och typer av samband. Med ansatsen uppmärksammas olika typer av organisationer som har ömsesidiga samband och liknande utveckling. Man kan även observera uppkomsten av nya former av organisationer och försvinnandet av andra former. Ansatsen inkorporerar 1 och 2

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	58

ovan och möjliggör studier av specifika organisationsstrukturer och prestationer i relation till större sociala strukturer och processer. (2003:125-132)

Organisationers omgivning har uppfattats i huvudsak ur två olika aspekter: omgivningen av material och resurser respektive den institutionella omgivningen. Tills forskningen insåg att hela omgivningen vilar på sociala intentioner och omsorger, dvs. institutionella grunder. Ett tydligt exempel är redovisningssystem som bygger på konventioner som kopplar samman institutionellt definierade övertygelser med tekniska aktiviteter. Den institutionella omgivningen är dock sammansatt av regler, normer, kulturellt-kognitiva processer, institutionalisering och rationaliserade myter som uttrycks som regler.

Tre föreställningar om institutioner

	<i>Regulative</i>	<i>Normative</i>	<i>Cultural-Cognitive</i>
<i>Basis of compliance</i>	Expedience	Social obligation	Taken for grantedness Shared understanding
<i>Basis of order</i>	Regulative rules	Binding expectations	Constitutive schema
<i>Mechanisms</i>	Coercive	Normative	Mimetic
<i>Logic</i>	Instrumentality	Appropriateness	Orthodoxy
<i>Indicators</i>	Rules Laws Sanctions	Certification Accreditation	Common beliefs Shared logic of action
<i>Basis of legitimacy</i>	Legally sanctioned	Morally governed	Comprehensible Recognizable Culturally supported

(2003:133-139)

En organisation omges av tekniska respektive institutionella kontroller. De förra avser produktion och resultat och innebär att den relativa kostnaden och kvalitet kan mätas. De senare avser processuella och strukturella kontroller som syftar till att skänka legitimitet och garantera ansvarighet. En organisation som är utsatt både för starka tekniska och institutionella kontroller kan förväntas utveckla mer komplexa organisationsstrukturer som t.ex. innefattar rådgivande nämnder och juridiska avdelningar.

Tekniska och institutionella kontroller

		<i>Institutional controls</i>	
		Stronger	Weaker

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	59

<i>Technical controls</i>	Stronger	Utilities; Banks; General hospitals	General manufacturing
	Weaker	Mental health clinics; Schools; Legal agencies; Churches	Restaurants; Health clubs; Child care

(2003:139-140)

Scott menar att det inte är möjligt att dra någon generell slutsats om vilken väg förändringar i omgivningen tar. Synen på organisationer som öppna system innefattar en utveckling mot mer komplexa strukturer. Detta behöver dock inte vara tecken på ökad osäkerhet. Tvärtom kan differentiering medföra specialisering i verksamheten, som möjliggör tillämpning av vetenskaplig eller teknisk kunskap och därmed bidrar till rationalisering och rutinemässighet inom ett verksamhetsområde. Scott varnar dock för att överbetona tron på sådan säkerhet och stabilitet som synes uppstå. (2003:147-148)

Skapa organisationer

Den framväxande individualismen ses som en förklaring till framväxten av organisationer för vissa ändamål. Andra faktorer som läs- och skrivkunighet, förbättrade utbildningsmöjligheter, urbanisering, monetär ekonomi, politiska revolutioner och institutionella variabler anses också bestämmande. Den vanligaste förklaringen vilar dock på arbetsdelningen som ofta förutsätter användning av teknik i arbetsprocesserna. Detta medför behov av gemensamma energikällor som samlar arbetare i en gemensam lokal. Koncentrationen av arbetare ökar möjligheten att övervaka, leda och kontrollera arbetet. Weber anförde i huvudsak samma argument för förändringen av den politiska administrationen. En närliggande förklaring är även att organisationer har en överlägsen förmåga att hantera informationsflöden, oavsett om de är hierarkiskt organiserade med ett centraliserat kommunikationssystem eller decentraliserade med ett informationsnätverk. Arbetsdelning medför dock overhead-kostnader och därför har transaktionskostnader uppmärksammas. Från den synvinkeln är den organisatoriska strukturen irrelevant. Framväxten av organisationer förklaras med att sådana är överlägsna marknaden i hanteringen av komplexa och osäkra ekonomiska transaktioner. (2003:152-157)

Nyskapade organisationer är sällan innovationer utan snarare reproduktioner. En struktur kopieras helt enkelt från en existerande organisation. I en del fall kodifieras modeller för organisering av t.ex. konsulter. En tredje variant är att man kombinerar komponenter från existerande organisationer i en hybrid. Organisationer av en given typ som har uppstått vid samma tidpunkt tenderar att likna varandra. Det som är mer anmärkningsvärt är att en när en organisation väl har etablerats så tenderar den att bibehålla sina grundläggande karaktäristika från starten. Organisatoriska former präglar verksamheten och har en tröghet som gör att de tenderar att bestå. (2003:171)

		Dnr 20-2010/5303			
		Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1			
Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	60

Avgränsa organisationer

Synen på organisationer som öppna system för med sig ett beroende av andra system. Utgångspunkterna att organisationer är rationella eller naturliga system, förutsätter för existensen av dem att de måste upprätthålla gränser mot omgivningen. Begreppet kollektiv innefattar en tanke om avgränsning. Kriterier för existensen av ett kollektiv är att det består av en avgränsad social struktur, dvs. ett avgränsat nätverk av sociala relationer, en normativ ordning och ett kulturellt-kognitivt ramverk tillämpligt för deltagarna i nätverket. För att avgränsa organisationer fokuseras det på aktörer, sociala relationer av en viss typ, aktiviteter som utförs eller den organisatoriska identiteten. (2003:185-188)

En organisation kan dock inte leva isolerad utan är beroende av utbyte med sin omgivning. En organisations domän måste dock definieras och skyddas eftersom den är en kritisk tillgång. Därför fordras det strategiska och taktiska beslut för att skydda kärnverksamhet från omgivningens påverkan. Taktikerna syftar antingen till att buffra organisationens kärnverksamhet eller till att bygga broar mellan den egna organisationen och andra. Det tidigare synsättet att ägande var den främsta garanten för att skydda den egna verksamheten har alltmer ersatts av lösare partnerskap i nätverk eftersom de medför kombinationer, flexibilitet, säkerhet och styrka.

Buffringstaktik

1. Kodning – klassificering av input
2. Lagring
3. Prognostisera
4. Reglera skalan

Taktik för att bygga broar

1. Pruta
2. Kontraktera
3. Adjungera
4. Kontraktera i hierarkier
5. Joint venture
6. Strategiska allianser
7. Fusionera – vertikalt, horisontellt och diversifiering
8. Associera
9. Knyta an till regeringen

(2003:199-212)

De två huvudsakliga producenterna av institutionella regler är regeringar och professionella grupper. Dessa utövar kontroll genom att definiera verkligheten, föreslå distinktioner, skapa typer och konstruera principer och riktlinjer för agerande. De definierar problems natur och monopoliserar tekniker för diagnosticering och behandling. De tillhandahåller legitimitet.

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	61

Forskningen vet mindre om hur organisationer förhåller sig till institutionella krav, men anser att sådana säkras och används eller kopieras utan att de omvandlas fullständigt. Samma taktiker anses användas som ovan.

Buffringstaktik

1. Symbolisk kodning – urval, identifiering, klassificering, märkning = systematisering
2. Frikoppling av den formella strukturen från den operativa strukturen
3. Samtycka
4. Kompromissa
5. Undvika
6. Manipulera
7. Trotsa

Taktik för att bygga broar

1. Kategorisk konformitet
2. Strukturell konformitet
3. Processkonformitet
4. Personalkonformitet
5. Balansera konformitet och särskiljningsförmåga genom organisatorisk identitet (2003:213-220)

Källor till strukturell komplexitet

Den rationella synen har varit att av de faktorer som verkar i omgivningen har teknik varit den mest forfarande orsaken till en ökande strukturell komplexitet hos organisationer. Den naturliga synen påpekar dock att teknik är socialt konstruerad. Särskilt tydlig syns detta i systemutveckling i vilken sociala och politiska krafter kan verka. Informationstekniken har två kritiska karaktäristika: den intensifierar automatisering och den informerar arbetsprocesser med simultant skapad information om produktions- och administrativa processer och fördjupar därmed transparensen. Informationstekniken både absorberar och skapar information. Den absorberar den genom att göra informationsbehandling oberoende av sociala strukturer. Den skapar genom att både möjliggöra ökad kontroll och ligga till grund för nya innovationer. Med hänvisning till Giddens syn på dualitet i sociala strukturer kan den användas på relationen mellan teknik och struktur. Tekniken är med ett sådant synsätt både produkt och objekt. Den utvecklas av människor i en given social kontext. Men tekniken reifieras och institutionaliseras också och förlorar kontakten med de som konstruerade den och gav den mening. Denna varierande tolkningsbara flexibilitet påverkar möjligheterna till omkonstruktion. (2003:231-232, 247, 249-250)

Grundläggande koordinerande mekanismer

1. Regler och spelplan
2. Tidsschema

		Dnr 20-2010/5303			
		Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1			
Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	62

3. Gruppering i arbetsenheter och avdelningar
4. Hierarki
5. Delegering
6. Klientkoordinering

Avancerade koordineringsstrategier: minskad information

1. Fabriks- kontra processorganisation; diversifiering av informationsbehandlingen är mindre i fabriksorganisationen.
2. Slacka med resurserna; att inte överdriva resursanvändningen, inkl. information, är en grundläggande förutsättning för smidig drift.

Avancerade koordineringsstrategier: ökad kapacitet

1. Bygg ut hierarkierna och öka användning av informationsteknik
2. Sidoordna förbindelser:
  - a. Sambandspersoner
  - b. Tillfälliga arbetsgrupper
  - c. Projektgrupper
  - d. Matrisstruktur

(2003:234-242)

De viktigaste dimensionerna för att relatera teknik till struktur förefaller vara komplexitet, osäkerhet och ömsesidigt beroende. Generellt uppfattas teknisk komplexitet leda till strukturell komplexitet eller professionalisering. Professionalisering kan dock ersätta behov av strukturell komplexitet. Teknisk osäkerhet uppfattas leda till lägre formalisering och decentraliserat beslutsfattande samt även vikten av informella strukturer. Och ömsesidigt beroende uppfattas leda till högre grader av koordinering. Den nya generationens organisationsformer använder sidoställda relationer som legitima vägar för information och inflytande. (2003:261)

Även andra faktorer har kunnat påvisa samband med strukturell komplexitet. En sådan är organisationens storlek som påverkar byråkrati och differentiering samt formalisering och centralisering. Även arbetskraftens kompetens påverkar formalisering och centralisering. Även de strategier och taktiker för att avgränsa organisationer som berörts ovan medför komplexitet t.ex. genom att behovet av mer specialiserad arbetskraft uppmärksammas. (2003:264-268)

Utvecklingen av organisationers skala har uppvisat följande schema:

1. Enhetlig
2. Multidivision
3. Konglomerat
4. Nätverk

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	63

Nätverksformen anses reducera transaktions- och produktionskostnader, minskar risker, ökar hastigheten till marknaden och intensifierar det organisatoriska lärandet. (2003:272-282)

Klassificering av verksamheter, organisationer och geografiska indelningar

I förstudien läggs relativt stor vikt vid det närmast större system som Sverige ingår i genom medlemskapet i EU. EU:s statistikkontor Eurostat förvaltar klassificeringssystem och producerar statistik efter inrapportering från medlemsländernas statistikmyndigheter. Ett par grundläggande klassificeringssystem är *NACE Rev. 1.1 classification of economic activities* och den relaterade *CPA classification of products from 2002*. Dessa system omfattar dock inte jordbruk, fiske och skogsbruk och inte heller den offentliga förvaltningen eller service som bedrivs utanför marknaden som utbildning och hälsovård. För svenskt vidkommande motsvaras NACE av SNI – svensk näringsgrensindelning som förvaltas av SCB.

http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-BW-09-001/EN/KS-BW-09-001-EN.PDF

http://www.scb.se/Pages/List_257220.aspx

Förenade nationerna publicerar COFOG – Classification of the functions of government <http://unstats.un.org/unsd/cr/registry/regcst.asp?Cl=4>, som utvecklades av OECD 1999. Den är indelad i divisions, groups och classes. Divisions describe the broad objectives of government, while groups and classes both define the means by which these broad objectives are achieved.

[http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Glossary:Classification_of_the_functions_of_government_\(COFOG\)](http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Glossary:Classification_of_the_functions_of_government_(COFOG))

SCB förvaltar *Standard för institutionell sektorindelning 2000 (INSEKT 2000)* och *Standard för indelning efter ägarkontroll (ÄGAR 2000)* som är anpassade till ENS 95 det europeiska systemet för nationella och regionala räkenskaper som antagits som rådets förordning (EG) nr 2223/96 av den 25 juni 1996. INSEKT 2000 och ÄGAR 2000 ersatte den tidigare gällande standarden MIS 1968:6. SCB använder även *Indelning efter juridisk form (JURFORM)* som förvaltas av Skatteverket. Alla tre standarderna används för klassificering i SCB:s företagsdatabas FDB.

http://www.scb.se/Grupp/Hitta_statistik/Forsta_Statistik/Metod/_Dokument/MIS2001_2.doc

OECD samlar in och publicerar en stor mängd statistik, t.ex. *Government expenditure by function*. Inom OECD ligger tyngdpunkten på de finansiella variablerna. En motsvarighet kan sägas finnas i regeringens årliga budgetpropositioner som är indelade efter utgiftsområden. SCB publicerar ekonomisk statistik i *Räkenskapssammandrag för kommuner och landsting* som bygger på dessas bokslut.

http://www.oecd.org/document/0,3746,en_2649_201185_46462759_1_1_1_1,00.html

http://www.scb.se/Statistik/OE/OE0107/OE0107_BS_%202009.pdf

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	64

SCB förvaltar en atlas över geografiska indelningar. Dessa avser län, kommuner, storstadsområden, församlingar och andra typer av regioner.

http://www.scb.se/Pages/List___257369.aspx

SCB förvaltar även de variabler som används i statistiken. Exempel lämnas om några variabler som används i Företagsdatabasen:

FE Företagsenhet

JE Juridisk enhet

AE Arbetsställeenhet

LVE Lokal verksamhetsenhet

VE Verksamhetsenhet

Firma-enhet

AST-enhet (arbetsställe nummer enligt SFS 1984:533)

http://www.scb.se/Statistik/NV/NV0101/_dokument/NV0101_BS_2010.pdf

Några avslutande hastigt ihoprefsade ”reflektioner”

- Organisationsvetenskapen synes anse att de rationella, naturliga och öppna systemperspektiven kompletterar varandra i olika avseenden.
- Detta innebär i så fall att man kan hävda att den vetenskapliga synen på institutioner och organisationer har rötter i 1800-talet, dvs. i sina analytiska drag en stabil grund.
- En utveckling av arkivmetodik utifrån organisationsvetenskap i synen på organisationer, verksamhet och processer bör avsätta högre kvalitet i utredningar och beslut.
- Detta eftersom analysen kan vägledas av perspektiv på olika nivåer och betydelser avgöras med hjälp av begrepp, förhållanden, samband m.m.
- Därför torde det vara möjligt att värdera verksamhet och dess dokumentation som viktigare än annan att bevara genom att använda sådan analys.
- Därmed skulle även vissa verksamheter och dessas dokumentation kunna gallras.
- Organisationsvetenskapen framhåller den institutionella påverkan i olika avseenden som starkast, samtidigt som organisationsformer kan vara relativt stabila.
- Värderingen av verksamhetsdokumentationens kontext och därmed autenticitet kan kvalitativt öka genom att observera institutionell påverkan.
- En sådan värdering av den institutionella kontexten kan vara sektorsövergripande.
- Värderingen av verksamhetsdokumentationens kontext och därmed autenticitet kan kvalitativt öka genom att observera informationsteknikens simultant skapade information av produktions- och administrativa processer.
- Värderingen av informationsinnehåll har hittills betraktats både för snävt och för vitt och bör inriktas på att verksamhetsdokumentationen uppfattas mer realistiskt.

Dnr 20-2010/5303

Fördjupad förstudie rörande revidering av
Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy
(Förband)
Rapport steg 1

Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	65

- Nyligen upprättade klassifikationssystem för offentlig förvaltning och variabler för statistik skulle möjligen kunna användas retrospektivt för att spåra offentlig verksamhet i tid och rum.

Håkan Lövblad

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	66

Diskussionsunderlag

Frågor 3 och 6 i direktivet:

Bevarande av verksamhetsdokumentation

I nuvarande policy sägs att arkivhandlingar kan användas som källa dels för information om den verksamhet där handlingarna har uppkommit, dels för information om förhållanden i organisationens omvärld. Båda användningssätten ska enligt policyn beaktas i lika stor utsträckning vid bedömningen av vad som ska gallras respektive bevaras.

Frågan är om det är förenligt med arkivinstitutionernas roll som objektiva förvaltare att lägga så stor tyngd vid handlingarnas informationsinnehåll. När informationsinnehållet värderas för den framtida forskningens användning är man till stor del hänvisad till gissningar. I policyn sägs också att den kan behöva ändras i enlighet med forskningens intresseinriktning och metoder. Är detta förenligt med dokumentationstanken? Det behöver övervägas om handlingarnas värde som dokumentation av verksamheten, inbegripande kontext och autenticitet bör ges en större tyngd än i dagens policy.

I diskussionerna om digitalisering av bestånden har förslag framkommit att Riksarkivet borde anta ett förvaltningshistoriskt synsätt. Det skulle leda till att handlingar som härrör från statsförvaltningens huvudprocesser prioriterades (Asker PM 2010-06-30). Kan resonemanget användas när det gäller värdering av handlingar i dagens arkivbildning? I Askers PM påpekas att de relevanta strukturerna är svårare att följa under modern tid, från början av 1900-talet. Hur skulle man kunna gå till väga för att hitta dessa strukturer – hundra år bakåt i tiden och framåt? Är det möjligt att gallra ut samtliga handlingarna från ett verksamhetsområde/en process som bedöms vara mindre central för förvaltningen? I sådana fall bryts sannolikt mot ett *tabu* i vår verksamhet.

I detta sammanhang kan nämnas att Riksarkivet med anledning av ett regeringsuppdrag om strategi för hantering av avvecklingsmyndigheters arkiv har föreslagit att ett mer *proaktivt förhållningssätt* till bevarande och gallring (Dnr RA 231-2010/3810). Tanken är att Riksarkivet ska kunna arbeta med sektorsanalyser som underlag för bevarande och gallring.

Vad är myndighetsarkiv - utvidgade perspektiv

Den fortgående bolagiseringen av offentlig verksamhet och att andra former än myndighetsformen används för offentligt finansierade uppgifter talar för att perspektiven behöver vidgas. Nya organisationsformer och institutionella blandningar pekar på att arkivbildaren (myndigheten, företaget eller föreningen) som objekt för värdering av informationen behöver kompletteras med aktörstyper, verksamheter och processer. Riksarkivet bör fokusera på den *statliga arkivbildningen som helhet*, inte endast de arkiv som bildas hos enskilda myndigheter. Förutsättningar för mer övergripande sektorsanalyser fordrar metodutveckling.

Med hänsyn till vad som sagts ovan om organisatoriska blandformer bör policyn även behandla sambanden mellan den statliga, *kommunala och enskilda arkivbildningen*. Den behöver även behandla frågan om hur *organisationer och nätverk* som verkar från lokal eller regional nivå gentemot EU arkiverar sina handlingar. Även *föreningar* som anförtros kompletterande offentlighetsuppgifter uppmärksammas. Det är fortsättningsvis viktigt att de *enskilda arkiven* kompletterar den officiella bilden.

		Dnr 20-2010/5303			
		Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1			
Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	67

Hur kan man dela in verksamheter inom en hel stat?

*then did Anu and Enlil call me to afford well-being to the people, me Hammurabi, the obedient, godfearing prince, to cause righteousness to appear in the land to destroy the evil and the wicked, that the strong harm not the weak and that I rise like the sun over the black-headed people, lighting up the land.*²²

(Hammurabi ca 1,800 fkr)

I detta korta stycke sammanfattar författaren alldeles lysande flertalet av en stats olika verksamhetsfält som jag ser det. Kan man få ut något genom att se på huvudverksamheter inom en stat? Jag har försökt svara på denna fråga genom att först använda förvaltningshistorisk litteratur och målmodellerat fram huvudverksamheter som en stat på något vis förhåller sig till. Mitt resultat har jag prövat genom att sortera in kommunala och regionala statliga myndigheters arkiv (från perioden 1500 till 1992) under mina huvudverksamheter. Resultatet redovisas i bilaga.

De mycket övergripande verksamhetsfält som jag genom olika former av modelleringar, främst målmodelleringar, kom fram till var följande.

1. Styra och leda
2. Tillföra, förvalta och förädla tillgångar
3. Kontrollera och straffa
4. Försvara mot yttre hot
5. Förädla och förvalta kulturella och känslomässiga värden
6. Skapa omsorg för medborgarnas hälsa och ekonomi
7. Förvalta och förädla kunskap

1 – Styra och leda

En person eller en samling personer med huvudsaklig uppgift att leda och styra på överordnad nivå.

2 – Tillföra, förvalta och förädla tillgångar

Verksamheter som förvaltar och förädlar de resurser som behövs för att bygga och hålla fast vid makt. Den amerikanske historikern Charles Tilly beskriver i *Coersion, Capital and European States* (1994), hur Europas stater de senaste tusen åren förhållit sig antingen till skattebaserad ekonomi eller kapitalintäkter genom att skaffa sig särskilda nyckelroller exempelvis viktiga hamnar, goda handelsmän eller framgångsrik industri. Syftet med verksamheten är att tillföra kapital och förädla statens resurser, för att sedan kunna finansiera

²² översatt av Frankfort 1946:193, genom Tilly, Charles, *Coercion, Capital, and European States* 1994. sid 1

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	68

statens verksamheter. Då detta är en stor och spretig sektor har jag valt att dela upp den i underavdelningarna:

- A – Tillföra kapital genom olika skatter.
- B – Tillföra kapital genom förädling av naturtillgångar i land, skog och berg.
- C – Förvalta och förädla infrastruktur, vatten, el och värme.
- D – Förvalta och förädla samhällsplanering och boende.

3- Kontrollera och straffa

Innefattar rättskedjan men även tillsyn och revision. Syftet med verksamheten är att stärka samhällets normer genom att bevaka så att lagar och författningar följs. Även detta är en spretig och stor kategori. Jag har gjort följande underindelning:

- A – Att döma
- B – Att anklaga och försvara
- C – Att utreda brott
- D – Att behandla och förvara dömda personer
- E – Att bevaka införsel av varor, tull
- F – Att bevaka följsamhet av föreskrifter genom revision eller tillsyn

4 – Försvar mot yttre hot

Gäller främst konkurrerande makter men kan även gälla naturkatastrofer. Skillnaden mot verksamheterna i grupp 3 är att hoten inte kan regleras genom interna lagar. Ett jordsked kan inte förbjudas och krig följer egna lagar.

5 – Förädla och förvalta kulturella och känslomässiga värden

Mervärdet i detta är att stärka samhällsidentiteter genom exempelvis monument, religion och konst. Genom att rikta kulturellt stöd kan styret påverka livsåskådningar, exempelvis genom propaganda. Idrott är problematiskt då det skapar både känslomässiga värden, exempelvis för åskådare, och hälsofrämjande värden för den som utövar idrott. De stora ekonomiska satsningarna och statliga prestigeprojekten ligger på den tävlingsinriktade sidan så som vid landskamper. Därför har jag valt att tillföra idrott till denna kategori men den skulle kunna tillföras 6:an också.

6 – Skapa omsorg för medborgarnas hälsa och ekonomi

Förädlingsobjektet i detta är medborgarnas välbefinnande. Syftet är att erbjuda medborgarna sociala skyddsnät, exempelvis genom sjukvård, socialvård och ekonomiskt stöd. Bakomliggande syfte kan både vara ökad popularitet som makthavare och en ideologisk tro på att samhället ska vara solidariskt.

7 – Förvalta och förädla kunskap

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	69

Förädlingsobjektet är medborgarnas bildning. Genom att införa skolor och universitet kan statsmakten öka tillgång till experter vilket, enligt den engelske teoretikern Anthony Giddens, är en förutsättning för mer komplexa samhällen.²³ Det blir även lättare att påverka personers tankebanor genom att låta olika värderingar genomsyra skolsystem. På så vis finns en tydlig koppling till huvudverksamhet 5.

I mitt första diskussionsunderlag som användes vid mötet den 4 maj 2011 gick jag igenom Sveriges historia och hur den förhöll sig till de sju verksamheterna. Det stycket är i sig rätt ointressant med undantag av den sista reflektionen som handlar om hur verksamheterna verkar idag. Sverige är som aldrig förr under modern historia beroende av externa parter i statlig verksamhet. Det kan exemplifieras genom påverkan uppdelad på mina sju huvudverksamheter:

1. Den politiska makten måste anpassas till EUs regelverk.
2. Statliga naturtillgångar, industrier och fastigheter har sålts ut till bolag.
3. Samarbete inom EU inom bland andra polis och tull flyttar beslut utomlands. Tillsyn, exempelvis bilbesiktning, läggs ut på enskilda aktörer.
4. Ökat samarbete, fler projekt med EU, NATO och FN påverkar försvaret.
5. Statliga kulturinstitutioner kompletteras med privata aktörer.
6. Privata sjukhus, vårdhem och försäkringsinstitut konkurrerar med statlig och kommunal verksamhet.
7. Privata skolor och forskningsinstitut påverkar utbildning och forskning.

Det som först slog mig med mitt försök det var hur lätt det var att gruppera myndigheter. De myndigheter jag hade svårast med var de som hade ett delat uppdrag exempelvis länsstyrelserna. För att lösa det kan en och samma myndighet tilldelas flera koder. Alternativt att verksamheterna analyseras efter processer (som får koder) och inte efter myndigheter. Resultatet kan bli det samma men det behöver inte bli det.

Vad vinner vi då på att dela in myndigheter i olika sektorer utifrån syften med verksamheten? Den primära vinsten som jag ser det är att kunna skapa jämförelser med liknande myndigheter över tid. Redan idag finns allmänna föreskrifter för räkenskaper, personalhandlingar, upphandlingshandlingar, forskningshandlingar, universitet och högskolors utbildningshandlingar och RA-MS 1998:57 som berör större delen av grupp 3 ovan. Man skulle kunna arbeta med flera föreskrifter med allmänna rekommendationer på övergripande nivå, flera RA-FS 1991:6 (handlingar av tillfällig eller ringa betydelse). Samtidigt väcker detta frågan, - är det genom övergripande förvaltningshistoriska indelningar som detta sker bäst?

²³ Giddens, Anthony, 2000, *Modernitetens följder*, Lund

Dnr 20-2010/5303

Fördjupad förstudie rörande revidering av
Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy
(Förband)
Rapport steg 1

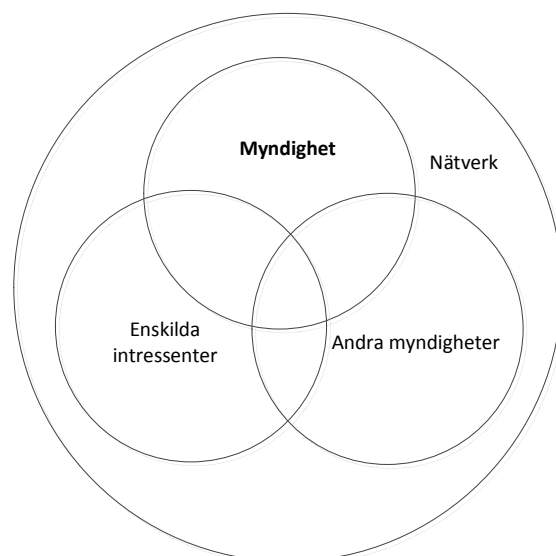
Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	70

Kritik och alternativ

Mitt försök kan ifrågasättas på flera punkter. Den första kritiken kan röra själva koderna. Hur förhåller sig dessa till teorier och internationella standarder? Koderna jag utgått från kommer från Riksarkivets förteckningsstöd Arkis 2 och är inte dokumenterat kopplat till någon internationell standard. Borde vi genomföra förändringar i kategorikoderna eller blir det bara onödigt merarbete? Som en del av Arkis 2s statistik och söksystem är det enligt min mening ointressant att se till teoretiska och internationella förankringar. Koderna har fungerat i tjugo år vilket kan vara bevis nog på att de har relevans som stöd i tillgänglighetsverksamheten inom Riksarkivet. Men om vi utvecklar användningen och vill redovisa dem externt kan det vara befogat att genomföra en översyn.

Den andra kritiken gäller själva metoden. Myndigheter är komplexa och allt för hård koppling till överordnade kärnverksamheter skulle ge en snäv och statisk bild av det dokumentära kulturarvet. Om vi nu identifierar dessa sju huvudverksamheter och Riksarkivet uttalar sig om att vissa processer är viktigare än andra. På vad ska sådana uttalanden i så fall luta sig teoretiskt? Och hur ska sådana analyser förvaltas och uppdateras? Risken är att uttalande om viktiga verksamheter inom de olika delarna kommer att kopplas till rådande forskningstrender och bli känsligt för förändringar i tid.

Ytterligare en invändning kan vara att det är ointressant att ta fasta på att det finns olika syften med rättsväsendet och utbildningen, det är självklarheter som inte tillför något till bevarande- och gallringsutredningar. Det som är mer intressant är att visa på myndigheter i nätverk och hur styrning, stödjande, utbildning, rättsväsende mm påverkar varandra och påverkas av enskilda personer, föreningar och företag.

		Dnr 20-2010/5303			
		Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1			
Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	71

Figur 1, en myndighet i ett nätverk

För att se myndigheter i samverkan med andra kan det vara mer effektivt att titta på intressentanalyser (se Patrik Höijs diskussionsunderlag). Exempelvis är Lunds Universitet idag involverat i skapandet av ESS och MAX IV som kommer att innebära en storsatsning för vetenskap i hela världen men även en stor uppgift för kommunen och regionen. Näringsliv, EU, kommun, region, enskilda forskare, med flera har tillfört och påverkat handlingar runt projekten. För att följa utvecklingen av ESS så hade den intresserade behövt leta handlingar inte bara i Universitetets arkiv utan även i EU:s arkiv, kommunens arkiv, regionens arkiv, enskilda näringsidkare arkiv, Allan Larssons²⁴ privatarkiv samt lärosäten i andra europeiska länder som förlorade kampen om ESS projektet. Mot detta argument kan jag svara att den ena metoden inte utesluter det andra. Och intressentanalyser är också känsliga för subjektiva omdömen. Det är närmast omöjligt att hitta någon metod som beskriver övergripande samband som inte är kopplad till rådande forskningsparadigm.

Internationell utblick - Australien

I Nederländerna och Kanada har försök med förvaltningshistoriska ansatser genomförts men de har övergivits till förmån för att titta på andra delar som kan utgöra ett top-down perspektiv. Jag hade gärna tittat närmre på dessa ansatser och hur de har övergivits men har inte haft tid.

En text som jag däremot har hunnit studera är den australienska motsvarigheten till BAN *Why Records are kept: Directions in Appraisal* (2003). I grunden verkar den Australienska arkivlagen ligga nära den svenska och portalparagraferna har i princip samma innebörd. Australiens BAN föreslår en metod som bygger på att flera aspekter tas i beaktande vid bevarande- och gallringsbeslut. De betonar vikten för handlingars värde för att arbeta mot miljöförstöring. De betonar även värdet för att bevara handlingar som behövs för att upprätthålla samhällsplanering. Som instrument för värdering använder de den australienska tillämpningen av ISO 15 489, AA ISO 15 489 den innefattar:

1. Top-down analys
2. Uppskattning av användbarheten
3. Intressentanalyser
4. Riskanalyser
5. Titta på processer och klassificering

²⁴ Den synnerligen drivande universitetsstyrelsens ordföranden.

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	72

De ser således på en kombination av metoder vilket verkar givande i mina ögon. Förband har berört intressentanalyser och riskanalyser, så även processer. Uppskattning av användbarheten kan kopplas till Anders Åkerfeldts text om hur vi i alla tider har sökt kunskap.

Den del som då återstår är top-down analysen. I Australien, som jag förstått det, är det inte det samma som förvaltningshistoriskt synsätt men jag har inte haft tid att mer noga gå vidare med hur de använder top-down och vad de inbegriper med detta.

Jag hade gärna gått vidare och studerat både Australiens, Nederländernas och Kanadas förhållande till top-down till hösten. Ämnet med övergripande, större analyser är i vilket fall mycket intressant och en bra metod för att analysera övergripande samband hade berikat ett BAN 2. Det är dock högst tveksamt om den metoden kommer att ha något att göra med förvaltningshistorik.

Suzanne Sandberg

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	73

Bilaga 1

Arkiskoderna för regionala och lokala myndigheter tillkom genom ett arbete av arkivarierna Jan Dahlin och PG Ottosson. De arbetade med att utveckla ett digitalt förteckningsstöd för Riksarkivet och Landsarkiven som sedan blev Arkis, numera Ariks 2.

Jan Dahlin som var verksam vid landsarkivet i Lund och ekonomihistoriker i grunden såg nyttan av att kunna göra statistiska sammanställningar och presentera myndigheter inom kategorier. Förutom myndighetskategorierna skapades även andra sätt att sammanställa myndigheter, exempelvis topografiska koder.

I den upplaga som jag har av koderna från 1993-06-30, presenterar Jan Dahlin tio olika verksamhetsområden:

- 1 – Judiciella myndigheter
- 2 – Landstaten
- 3 – Undervisningsväsendet
- 4 – Sociala myndigheter
- 5 – Arbetsmarknadsmyndigheter
- 6 – Jord- och skogsmyndigheter
- 7 – Bergsstaten
- 8 – Kommunikationsväsendet
- 9 – Skatt- och uppbördsmyndigheter
- 10 – Övriga statliga civila myndigheter

Det finns vissa skillnader med den uppdelning jag gjort efter att modellerat målen med verksamheterna. Bland annat har jag kunnat ta bort "övrigt" som en egen kategori. Motsvarande arbete har inte genomförts på statliga centrala myndigheter.

Då både Jan och PG tyvärr avlidit har jag inte kunnat fråga om de teoretiska grunderna i arbetet men Göran Kristiansson, som nu är enhetschef för enheten för styrning och utveckling av IT-system, minns det som att kriterierna som fastställdes utgick från rätt lösa teoretiska grunder och mer allmänt förvaltningshistoriskt vedertagna grunduppfattningar.

Nedan redovisas mina försök att dela in lokala och regionala myndigheter från 1500-talet till 1992 enligt de sju huvudverksamheterna. Som en jämförelse lägger jag in de statliga myndigheter som redovisades på ESV:s hemsida våren 2011.

Detta är ett försök och om vi skulle gå vidare med detta måste en mycket mer noga utredning göras. Då jag inte är helt införstådd i alla myndigheters verksamhetsområden kan jag ha gjort mig skyldig till missförstånd. För de stora grupperna 2 och 3 har jag även gjort förslag på underindelning.

1 – Styra och leda

Arkis 2, regionala och till viss del kommunala och lokala arkiv före 1992

Inga.

Eventuellt att kommunala församlingar, landsting, sockenstämmor, häradsrätter och stadens rätter (Rådhusrätt och magistrat och byting).

ESV myndigheter 2011

Regeringskansliet, Riksdagsförvaltningen, Sametinget.

Dnr 20-2010/5303Fördjupad förstudie rörande revidering av
Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy
(Förband)
Rapport steg 1

Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	74

2 – Tillföra, förvalta och förädla tillgångar

Arkiskoder regionala och lokala myndigheter före 1992

- 2 a: Guvenör/generalguvenör, Landskanslier, Landskontor, Länsstyrelser, Häradsskrivare, Kronofjärdingsmän, Kronofogdar, Provningsanstalter, Löntagarfonder, Regionala utvecklingsfonder, Konkursförvaltare, Riksbankens regionala organ, Statens Personalnämnds regionkontor, Ståthållare (före länsstyrelser), Stadsfogdar, Kronofogdemyndigheter, Kronokamrerare (uppbördsverk), Kronolänsmän, Lappfogda, Lokala skattemyndigheter, Länsstatemyndigheter, Auktionskammare, Landsstaten, övriga, Kyrkobokföringsinspektörer (RSV), Lantmätare, övriga, Premieringsnämnder, Uppbördsverk, Överlantmätaremyndigheter,
- 2 b: Domänintendenter, Domänverkets regionkontor, Fiskeristämmander, Fiskeriintendenter, Fiskevärderingsnämnder, Hingstdepåer, Jordbrukskommissioner, Jägmästare (revir), Lantbruksnämnder, Odlingsråd, Länsveterinärer, Skogsinspektörsdistrikt, Skogsvårdsstyrelser, Överjägmästare (i länen), Skogsvårdsförvaltningar, Övriga inom jord och skog, regionala och lokala, Förenade fabriksverkens dotterbolag, Karantänsstationer, Statens veterinärmedicinska anstalt,
- 2 c: Fyrplatser, Lotsdistrikt, Lotsdistriktschefsexp, Lotsfördelningar, Lotsplatser, Luftfartsverket flygplatser, Luftfartsverket, övriga regionala, Postverkets områdespostkontor, Postkontor, Postverkets regionkontor, Postverket, övriga regionala, Vägförvaltningar, Väghallningsdistrikt, Vägverkets byggnadsdistrikt, Vägverket, övriga regionala och lokala, SJs baningenjörer, SJs trafikinspektörer, SJs övriga regionala, Teleområden, Televerket, övriga regionala, Statens Bilinspektion, lokal org, TSVs distrikt, TSVs lokalkontor, Vattenfall, regionala och lokala, Länsvägnämnder, Kraftverk, Kommunikation, övriga, Vägnämnder, Kanalverk,
- 2 d: Distrikts- och länsingenjörer, Egnahemsnämnder, Elinspektioner, Expropriationsnämnder, Fastighetsbildningsmyndigheter, Fastighetsregistermyndigheter, Länsarkitekter, Länsbostadsnämnder, Länsingenjörer,

ESV 2011

Affärsverket svenska kraftnät, Bokföringsnämnden?, Bolagsverket, Boverket, Ekonomistyrningsverket, Exportkreditnämnden?, Fastighetsmäklarnämnden?, Finanspolitiska rådet, Fiskeriverket, Institutet för utvärdering av internationellt utvecklingssamarbete, Kommerskollegium, Kompetensrådet för utveckling i staten, Konjunkturinstitutet, Konkurrensverket, Kärnavfallsfonden, Lantmäteriet, Luftfartsverket, Länsstyrelser (21 st), Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser, Myndigheten för utländska investeringar i Sverige, Naturvårdsverket, Patent- och registreringsverket, Post- och telestyrelsen, Riksdagens ombudsmän JO, Riksgäldskontoret, Sjöfartsverket, Skatteverket, Skogsstyrelsen, Statens beredning för medicinsk utvärdering, Statens bostadskreditnämnd, Statens energimyndighet, Statens fastighetsverk, Statens jordbruksverk, Statens järnvägar, Statens va-nämnd, Statens väg- och transportforskningsinstitut, Statistiska centralbyrån, Statskontoret, Styrelsen för internationellt utvecklingssamarbete, Sveriges meteorologiska och hydrologiska institut, Tillväxtverket, Trafikanalys, Trafikverket, Transportstyrelsen, Utredningen för utveckling av ITPS, Glesbygdsverket och Nutek, Valmyndigheten, Verket för innovationssystem. Statens veterinärmedicinska anstalt,

3 – Kontrollera och straffa

Arkis 2, regionala och till viss del kommunala och lokala arkiv före 1992

- 3 a: Accisrätter, hovrätter, kämnärsrätter, magistrater, notarius publicus, poliskammare, rådhusrätter, sjörätter, sjötullrätter, stadens äldste, överexekutorn (stadsrätt), Häradsrätter, inskrivningsdomare, kommunalborgmästare, stadsstyrelser, ägodelningsrätter, avvitringsrätter, bergsrätter med bergsting och gruvrätter, birkerätter, brandkommissionalrätter, expropriationsdomstolar, försäkringsrätter, gränstullrätter, hyres och arrendenämnder, inskrivningsmyndigheter, kammarrätter, lagmansrätter, lagmansting, länsrätter, landsting, ordningsrätter, posträtter, rättshjälpsnämnder, slottsätter, tingsätter, tullrätter, vattendomstolar,

Dnr 20-2010/5303

Fördjupad förstudie rörande revidering av
Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy
(Förband)
Rapport steg 1

Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	75

Länsskatterätter, Kommissiorätter, Försäkringsrätter, Fastighetstaxeringsrätter,
Vattendomstolar, Överexekutor

- 3 b: distriktsåklare, landsfiskaler, länåklagarmyndigheter, polis och åklagare i städerna, allmänna
advokatbyråer, regionåklagaremyndigheter, stadsfiskaler, åklagare,
3 c: landsfiskaler, landsfogdar, lokala polisdistrikt, länsdetektiver, länskriminal, polisavdelningar,
polisupplysningsmän, spritpolisen, statspolisen - kriminalavdelningen, statspolisen -
ordningsavdelningen, polismyndigheter, Länspolismästare,
3 d: eftervårdkonsulenter, allmänna arbetskompanier, frivårdsmyndigheter, häkten, häradshäkten,
kriminalvårdsanstalter, lokalanstalter, regionanstalter, riksanstalter, kriminalvården,
övervakningsnämnder, övriga kriminalvårdsorgan, Fångförläggning, Fångkoloni,
Fångvårdsanstalter, Kronoarbetskåren, Köpingåklagare, Länsfängelser,
Skyddskonsulenter, Straffängelse, Ungdomsrådjonger,
3 e: distrikstullkammare, gränstullkammare, kustbevakningsområden, lanttullkammare, tullavdelningar,
tullkammare, tullregioner, tullstationer. Tullexpeditioner, Tullkriminal, Tullmyndigheter,
3 f: Livsmedelsstyrelser, Tryckfrihetsombud, Tillsynsmyndigheter i konkurs,

ESV myndigheter 2011

Allmänna reklamationsnämnden, Arbetsdomstolen, Arbetsmiljöverket, Barnombudsmannen, Brottsförebyggande
rådet, Brottsofferyndigheten, Centrala etikprövningsnämnden, Datainspektionen,
Diskrimineringsombudsmannen, Domarnämnden, Domstolsverket (med alla domstolar), Ekobrottsmyndigheten,
Elsäkerhetsverket, Energimarknadsinspektionen, Finansinspektionen, Gentekniknämnden, Hälso- och
sjukvårdens ansvarsnämnd, Inspektionen för arbetslöshetsförsäkringen, Inspektionen för socialförsäkringen,
Inspektionen för strategiska produkter, Justitiekanslern, Kammarkollegiet, Kemikalieinspektionen,
Konsumentverket, Kriminalvården, Kronofogdemyndigheten, Livsmedelsverket, Lotteriinspektionen,
Läkemedelsverket, Marknadsdomstolen, Medlingsinstitutet, Migrationsverket, Patentbesvärsträtten,
Patentombudsnämnden, Regionala etikprövningsnämnder (finns 6 st), Revisorsnämnden, Riksrevisionen,
Rättsmedicinalverket, Statens haverikommission, Statens institutionsstyrelse, Statens skolinspektion,
Strålsäkerhetsmyndigheten, Styrelsen för ackreditering och teknisk kontroll, Säkerhetspolisen, Tullverket,
Åklagarmyndigheten, Överklagandenämnden för studiestöd, Kustbevakningen,

4 – Försvara mot yttre hot

Arkis 2, regionala och till viss del kommunala och lokala arkiv före 1992

Civilförsvarsschefer, Lokala säkerhetsnämnder, Luftskyddschefer, Länsbrandinspektörer,
Civilförsvarsmyndigheter,

ESV myndigheter 2011

Fortifikationsverket, Försvarets materielverk, Försvarets radioanstalt, Försvarsexportmyndigheten,
Försvarshögskolan, Försvarmakten, Förvarsunderrättelsedomstolen, Statens inspektion för
försvarsunderrättelseverksamheten, Totalförsvarets forskningsinstitut, Totalförsvarets rekryteringsmyndighet.
Myndigheten för samhällsskydd och beredskap.

5 – Förädla och förvalta kulturella och känslomässiga värden

Arkis 2, regionala och till viss del kommunala och lokala arkiv före 1992

Landsarkiv, Länsarkiv, Regionmusik, Slottskyrkor, församlingar,

ESV myndigheter 2011

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	76

Musser, Forum för levande historia, Institutet för språk och folkminnen, Kungl. Biblioteket, Kungliga hov- och slottsstaten, Myndigheten för kulturanalys, Myndigheten för radio och tv, Nordiska Afrikainstitutet?, Nämnden för statligt stöd till trossamfund, Presstödsnämnden, Riksantikvarieämbetet, Riksarkivet, Riksställningar, Statens konstråd, Statens kulturråd, Statens medieråd, Statens musiksamlingar, Svenska institutet, Talboks- och punktskriftsbiblioteket.

6 – Skapa omsorg för medborgarnas hälsa och ekonomi

Arkis 2, regionala och till viss del kommunala och lokala arkiv före 1992

Allm. försäkringskassor. Centralkontor, Allm. försäkringskassor. Lokalkontor, Barnavårdsassistenter, Barnavårdskonsulenter, Beslutsnämnder, Fattigvårdskonsulenter, Länsläkare, Länsnykterhetsnämnder, Mödrahjälpnämnder, Provinsialläkare, Provinsialläkare, 1:e, Regionala hälsoråd, Rättsläkarstationer, Rättspsykiatriska kliniker, Sjukhus, statliga, Sjömanshus, Socialkonsulenter, Socialvårdskonsulenter, Vårdanstalt för alkoholmissbrukare, Sociala myndigheter, övriga statliga, Arbetsförmedlingsdistrikt, Arbetsförmedlingskontor, Arbetsmarknadsinstitut, Arbetsmiljöfonder, Länsarbetsnämnder, Yrkesinspektioner, Arbetsmarknadsmyndigheter, övriga, Brödbyråer, Kristidsstyrelser: kansli, Kristidsstyrelser: bränslekontor, Kristidsstyrelser: kontrollbyråer, Kristidsstyrelser: priskontor, Lager- och fryshus, Lånenämnder för ackords- och stödlånenämnden

ESV myndigheter 2011

Arbetsförmedlingen, Arbetsgivarverket, Avvecklingsmyndigheten för PPM och delar av FK, Centrala studiestödsnämnden, Försäkringskassan, Institutet för arbetsmarknadspolitisk utvärdering, Konstnärnämnden, Myndigheten för handikappolitisk samordning, Myndigheten för internationella adoptionsfrågor, Myndigheten för vårdanalys, Pensionsmyndigheten, Rådet för Europeiska socialfonden i Sverige, Smittskyddsinstitutet, Socialstyrelsen, Statens folkhälsoinstitut, Statens tjänstepensionsverk, Tandvårds- och läkemedelsförmånsverket, Ungdomsstyrelsen.

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	77

7 – Förvalta och förädla kunskap

Arkis 2, regionala och till viss del kommunala och lokala arkiv före 1992

AMU-center, AMU-myndigheter i länen, AMU-utbildningsenheter, Bergsskolor, Dövstumskolor, Folkskoleinspektörer, Högskolor med regionstyrelser, Kolarskolor, Kursstyrelser för AMU-utbildningar, Körskolor, Länsskolnämnder, Lärarhögskolor, Läroverk, Navigationsskolor, Realskolor, Ridskolor, Sjöbefälskolor, Skogsskolor, Seminarier (för-, små- och folkskoleseminarier), Sameskolor, Specialskolor för blinda, Specialskolor för döva, Statens skola för vuxna, Ungdomsvårdsskolor, Undervisning, övriga statliga regionala och lokala, Regionstyrelser, Gymnasier, Handelsgymnasier, Folkskoleseminarier, Förskoleseminarier, Flickskolor, Lärdoms- och apologiskolor,

ESV 2011

Högskolor, universitet, Folke Bernadotteakademin, Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap, Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande, Institutet för rymdfysik, Internationella programkontoret för utbildningsområdet, Myndigheten för yrkeshögskolan, Polarforskningssekretariatet, Rymdstyrelsen, Sameskolstyrelsen, Specialpedagogiska skolmyndigheten, Statens geotekniska institut, Statens skolverk, Svenska institutet för europapolitiska studier, Verket för högskoleservice, Vetenskapsrådet.

Suzanne Sandberg

Dnr 20-2010/5303

Fördjupad förstudie rörande revidering av
Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy
(Förband)
Rapport steg 1

Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	78

Diskussionsunderlag – Fråga 4, Bevarande av kulturarvet

Ur direktiv till fördjupad förstudie, BMÖ & HL 2010-11-19

Utsavande av kulturarvet

Enligt 3 § tredje stycket arkivlagen ska arkiven bevaras för att tillgodose allmänhetens rätt att få tillgång till allmänna handlingar, behovet av information för rättskipningen och förvaltningen, och för skriftens bevarande. I andra stycket konstateras att arkiven utgör en del av kulturarvet. Den sistnämnda bestämmelsen har en övergripande karaktär, men kulturarvet knyts inte lika tydligt till bevarandemålen som ströksatserna i tredje stycket. Vilken roll kulturarvet har för bedömningen av vad som ska bevaras eller gällas har inte heller varit föremål för samma analys som övriga bevarandemål.

Av förstudien framgår att kulturarvets politiska betydelse av EU lyfts fram som identitetsskapande. Även betydelsen för tillväxt och sysselsättning har uppmärksamats. I den nationella kulturpolitiken framhålls kulturarvets betydelse för *demokrati och yttrandefrihet*.

Det behöver analyseras vad som avses med ett utavande i kulturarvets namn. Är det en breddning av bevarandemålen i ströksatserna i 3 § tredje stycket arkivlagen? Hur ska vi uppfatta det? Ska det kanske bara uttölkas som en utövning till ökad samverkan med andra kulturarvsinstitutioner och ett ökat tillgänglig- och levandegörande.

I förstudien för BAN-arbetet står följande att läsa:

Kulturarvet som del i kulturpolitiken

[...] Utgångspunkten för kulturarvspolitiken angavs vara att alla människor har ett kulturarv och att alla har rätt att få det uppmärksammat och erkänt, inte minst de röst- och resurssvaga grupperna. Kulturarvet gavs en vid definition som materiellt och immateriellt, konstnärligt och folkligt, unikt och vanligt. Samtidigt som detta gavs en praktisk begränsning till de delar som bevaras och hålls levande av institutioner, människor eller föreningar. Det betonades dock att kulturarvet måste definieras både inifrån och utifrån. I det inhemska perspektivet kan regionala och lokala särdrag urskiljas, som möjliggör en uppfattning av mångfald och rikedom i landet och inte enbart ett enhetligt svenskt kulturarv. Import och impulser från andra länder har samtidigt påverkat och format det vi kallar svenskt. Det fastslogs att kulturarvets betydelse hör samman med den kulturella identiteten som är sammansatt och kan böttna i t.ex. etnicitet, sociala förhållanden, ett geografiskt område eller religion. (Prop. 1996/97:3, s. 27, s. 126 f.)

Att bevara och förmedla, och beroendet mellan dem, angavs vara de centrala uppgifterna i arbetet med kulturarvet och fordra en dialog med medborgarna. Det slogs fast att kulturarvet är vårt kollektiva minne och att det därför är viktigt vad som bevaras eftersom det påverkar möjligheten att nå kunskap. ”Bredast möjliga urval av texter, föremål och andra vittnesbörd om kultur och natur måste därför bevaras, såväl enstaka lämningar som hela miljöer, ålderdomliga traditioner och minnen liksom sådant som präglas av vår tid. Såväl det exklusiva och specifikt intressanta som det vardagliga måste bevaras.” (Prop. 1996/97:3 s. 128) Det angavs att staten har en formande roll för kulturarvet bl.a. genom lagstiftning för kulturmiljön och myndighetsarkiven och museernas samlingsarbete, men att verksamheterna måste bedrivas mer medvetet genom att sprida kunskaper och perspektiv och ta aktiv del i samhällsdebatten och bidra till en långsiktigt hållbar utveckling. [...] Regeringen anförde att det ”är av stor vikt att arbetet med kulturarvet kopplas till en analys av sociala perspektiv (---) så att olika gruppers kulturarv dokumenteras, bevaras och förmedlas till allmänheten”. (Prop. 1996/97:3 s. 132)

[...]

4.2.3 Nationella minoriteters språk och kultur en del av det svenska kulturarvet

Genom riksdagens ratificering av ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter och den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk år 1999 inrättades minoritetspolitiken som ett eget politikområde år 2000. [...] Erkännandet av minoritetsspråken är ett uttryck för att dessa utgör en del av det svenska kulturarvet. För att förverkliga minoritetspolitikens mål fordras att de nationella minoriteternas behov och intressen beaktas i alla delar av landet och på alla nivåer i samhället, såväl statliga som kommunala och landstingskommunala myndigheter. [...]

4.2.4 Arkivpolitiken ligger fast

[...]

Dnr 20-2010/5303

Fördjupad förstudie rörande revidering av
Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy
(Förband)
Rapport steg 1

Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	79

Arkivutredningen som arbetade i början på 2000-talet hade som övergripande uppgift var att föreslå åtgärder som förbättrar arkivens tillgänglighet. Utredningen föreslog en ändring i arkivlagen med innebörden att det skulle regleras att enskilda arkiv är en del av kulturarvet. Regeringens behandling av utredningens förslag utmynnade i ett tidsbegränsat arkivpedagogiskt uppdrag. Regeringen framhöll dock vikten av fortsatt och utökad samarbete och samverkan mellan den statliga och kommunala arkivsektorn pga. att båda typerna av arkiv ställs inför samma frågor om framtida vård och tillhandahållande av arkivmaterial, Internetanvändning, digitalisering och omstrukturering i statsförvaltningens organisation och arbetsuppgifter som medför att statlig verksamhet överförs till kommunalt ansvar. Regeringen betonade även betydelsen av samverkan i syfte att öka tillgängligheten till enskilda arkiv. De enskilda arkiven bedömdes av regeringen och Kulturutskottet som en viktig del av kulturarvet, men det ansågs inte lämpligt att reglera detta i arkivlagen pga. att den lagen i huvudsak riktas till den offentliga förvaltningen och huvudsakligen reglerar handhavandet av allmänna handlingar. (Prop. 2004/05:112 s. 6, s. 11 ff.)

Statens arkiv har ställt sig kritisk till denna återhållsamhet och menar att avsaknaden av regelverk för enskilda arkivbildare innebär att det saknas skyldigheter att bevara arkiv, att hålla samman arkivet eller lämna det till någon arkivinstitution. Det finns också en växande marknad för äldre enskilda arkiv och i synnerhet brev. Inom Statens arkiv brister det i kunskap om var värdefullt material uppkommer och förvaras. Särskilt hotade och eftersatta betraktas arkiv från småföretag och personarkiv och information som lagras på andra media än papper. De snabba förändringarna inom näringslivet ställer krav på bevakning och utsätter arkiven för risker. De enskilda arkivens attraktionskraft bedöms öka i förhållande till offentliga arkiv pga. att de senare innehåller allt mindre information. För forskning om beslutsprocesser fordras ofta tillgång till beslutsfattarens personliga arkiv eller organisationers och företags arkiv. Arbetet med de enskilda arkiven bör ske med större kontinuitet och mer planerat och det måste motarbetas att slumpmässigt ta emot arkiv liksom att bevara omfattande material av tvivelaktigt värde. (Statens arkiv i framtiden, s. 28 ff.)

Det har nyligen gjorts en genomgång av förvärvspolicys för enskilda arkiv inom Statens arkiv. För Riksarkivets vidkommande konstateras, i den mån någon sådan finns, att den vilar på den tradition som växt fram sedan 1800-talet och innebär att arkivbildarna ska ha riksintresse eller ha haft nationell betydelse. Även vid landsarkiven har lokala traditioner utvecklats under årens lopp, men på senare år har dokumenterade policys antagits vid landsarkiven i Lund, Härnösand och vid Värmlandsarkiv. För de enskilda arkiven talas det om att en konkurrenssituation kan uppstå gentemot regionala förenings- och näringslivsarkiv men även universitets- och länsbibliotek och museer. (Hörsell 2008)

Inledningsord

Begreppet kulturarv kan vid första anblicken kännas som ett relativt lättfattligt begrepp, vars innebörd i stort känns självklar för de flesta. Tittar man närmare på begreppet, sätter in dess funktion i en verksamhet som Riksarkivets och relaterar det till frågor som rör gallring och bevarande blir det betydligt mer mångfacetterat och i viss mån också komplext.

Riksantikvarieämbetet beskriver kulturarvet som en icke statisk företeelse, i ständig förändring och omformulering. ”Varje tid bildar sig en egen uppfattning om vad som är kulturarv och vad det betyder”.²⁵ De uttrycker också det egna ansvaret ”för att utveckla diskussionen om begreppet kulturarv och hur det kopplas till frågor om demokrati och makt, tillhörighet och utanförskap, samt hur det kan ge perspektiv på nuet och framtiden.” Det är härifrån följande resonemang kring kulturarvets funktion inom och för Riksarkivet tar sitt avstamp, det är i dessa områden vi behöver fördjupa oss för att se om och hur gallrings- och bevarandeurval kan styras med kulturarvet som fönnd.

I *Kulturarvens dynamik* från år 2005, utgiven som en del i en skriftserie vid Linköpings universitet, finns mycket att inhämta rörande synen på kulturarvsbegreppet och dess teoretiska och praktiska innebörd.²⁶ Kulturarvet beskrivs där utifrån en rad olika författares perspektiv

²⁵ www.raa.se

²⁶ Kulturarvens dynamik, Tema Kultur och samhälle, skriftserie 2005:2

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	80

och deras erfarenheter av detsamma. En stor del av resonemangen i det här underlaget härrör sig från deras texter. Men innan vi går in på dem släpper vi fram Terry Cook:²⁷

Archives (...) are not passive storehouses of old stuff, but active sites where social power is negotiated, contested, confirmed". By extension, memory is not something found or collected in archives, but something that is made, and continually re-made.

(...) very little notice is still paid by non-archivists to how the record I chosen and shaped, privileged or marginalized, by archivists interventions.

There is a basic dichotomy of archives being, on the one hand, heritage places with documentary records that embody historical memory and humanist culture, and archives being, on the other hand, bureaucratic by-products that encompass administrative evidence and public accountabilities

På vilket sätt förändras bevarandeurvalet med kulturarvet som bas? Riksarkivet väljer att bevara de utsnitt ur samtiden och det förflutna som vi anser vara unika och bevarandevärda enligt våra kriterier. Bevarande likväl som gallring fungerar mycket väl även utan att kulturarvet förstärks i BAN, förutsatt att vi sköter våra kort rätt. Med detta menar jag att vi om vi ser till alla samhällsliga och medborgerliga rättigheter och behov som de ser ut utifrån arkivlagen, så bör vi per automatik inkludera också de aspekter som uppmärksammas inom kulturarvets domäner. I det ramverk som nu styr vårt bevarande går det att läsa in svagare grupper, minoritetsperspektiv, genus- och barnperspektiv. Det kan dock finnas flera poänger i att förtydliga hur vi är en del av och hur vi använder oss av kulturarvet i BAN. Läger vi mer tyngd vid kulturarvsaspekten kan vi nyttja den för mer beskrivande resonemang kring varför bevarar, hur urvalet sker och vilket samhällsligt sammanhang arkiven slutligen går in i.

Arkiven, kulturarvet och marknaden

I diskussionerna kring vilka positiva respektive negativa associationer som följer i kulturarvets kölvatten nämns ofta vinster i fråga om status, självmedvetenhet och stabilitet för de institutioner som kan hävda sig inom kulturarvet. Uttrycket ”arkivkulturell prestige” används i av Pelle Snickars i Kulturarvens dynamik, för att beskriva en eftersträvanvärd status som inte är helt enkel att uppnå.²⁸ Det finns en förhoppning att belysandet av kulturarvet ska leda till att ökad uppmärksamhet och ett högre anseende. Det står för ekonomiska fördelar, politisk agenda, möjligheter till samarbete institutioner emellan och ökade kontakter med forskarvärlden. Christer Bogefeldt finner i intresset för kulturarv tre aspekter som knyter an till politisk agenda och till marknadsmässighet, jämte forskningsvärdet.²⁹

Det normativt styrande – kulturarvet kan politiseras

Det marknadsmässiga – kulturarvet kan säljas

Det didaktiskt analytiska – kulturarvet kan beforskas

²⁷ Archival Science 2: s. 171-185, 2002, Archives, Records, and Power: From (Postmodern) Theory to (Archival) Performance, Terry Cook & Joan M. Schwartz,

²⁸ Kulturarvens dynamik, Pelle Snickars, s.260

²⁹ Kulturarvens dynamik, Christer Bogefeldt, s.230

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	81

Är det lättare att värdera arkiv samhällsekonomiskt om de tydligare utgör ett urval för kulturarvet? Kan kulturarvsaspekten applicerad på arkiven generera mer pengar i form av EU-stöd eller nationella politiska medel? Peter Aronsson refererar inledningsvis i ”Kulturarvens dynamik” till undersökningar som tyder på att kulturarvets förekomst i regionala tillväxtprogram tycks generera ge ekonomiska utvecklingsargument, snarare än det ger fördel inom den kulturpolitiska arenan med dess demokratimål.³⁰ Det vore intressant att undersöka närmare i vilken mån lyftandet av kulturarvet kan utgöra en penningmässig fördel för RA, och om det skulle kunna göra att bestånden enklare kunde värdesättas ekonomiskt.

Kulturarvsinstitutioner har i uppdrag att möjliggöra bruket av det förflutnas värden. Det folkliga bruket av kulturarvet kan användas för att placera Riksarkivet på en starkt position inom förmedlingsuppdraget. Riksarkivet har inte som primärt syfte att lägga en populistisk faktor på sina bestånd, men RA har allt att vinna på att dra nytta av den ökade synlighet, det bredare urvalet och ökade tillgänglighetsförande som kulturarvsaspekten i bästa fall kan bidra med.

BAN på ett djupare samhällsplan

Kulturarvet omgärdas som tidigare nämnts så väl positiva som negativa associationer. Kulturarvets institutionalisering betraktas i regel som en produkt av 1800- och 1900-talens nationalstatsbildning. Denna produkt har sedan korsats med vår tids historia, lagar och regelverk. Kulturinstitutionerna betraktas inte som bärare av utan som skapare av folkets själ och minnen – de utgör ett slags minnenas elit, regionalt och nationellt förankrad.

Produktionen av kulturarvet utgörs därmed av en nationalistisk faktor som inkluderar mobilisering och nationalisering av massorna, och en fråga som ventileras i *Kulturarvens dynamik* är om kulturarvets historia utestänger den samhälleliga debatten kring klasstillhörighet, social status och genus genom sin inneboende traditionalism. Kulturarvet betraktas samtidigt som en integrerad och naturlig del av nationsbildningen och moderniteten. Man kan alltså finna spänningar mellan modernistiska och traditionalistiska bruk av historien genom kulturarvet. Men det fina med kulturarvet är att det samtidigt besitter elastiska egenskaper. Det låga belyser vårt samhälle likväl som det höga och kulturarvet kan inkludera allmänna idéer och värderingar likväl som representativitet och märkvärdighet.³¹ Arkiven som kulturarvsbärare kan genom aktiva ingripanden och metoder bevara ett breddat urval för eftervärlden. Den springande punkten för Riksarkivet att ta fasta på är frågan om vilka samhällsgrupper som räknas in i kulturarvet? Hur går det till när arv blir till? Vilka är närvarande? Kan kulturarvet tillföra något till Riksarkivets urval i fråga om bevarande och gallring?

³⁰ Kulturarvens dynamik, Peter Aronsson s.9

³¹ Kulturarvens dynamik, Pelle Snickars s.114

		Dnr 20-2010/5303			
		Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1			
Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	82

Alla medborgare behöver få del av vår unika historia och vårt samhällsbygge för att förstå det sammanhang de ska vara en del av. Kulturarvet i dess olika uttrycksformer ger en viktig nyckel till vilka vi är och den roll vi spelar i vår omvärld. En aspekt på varför kulturarvet är en så viktig del av RA är just detta – att det placerar in oss i ett större sammanhang, tillsammans med parter (primärt museer och bibliotek) som sedan länge är vana att betrakta sig själva som kulturarvsbärare och som har förmågan att locka till sig mindre traditionella besökare än arkiven hittills gjort. Samtidigt kan vi dra fördel av att vårt bevarandeurval är bredare än t.ex. museernas. Vårt arbete låter sig heller inte styras lika snabbt från politiskt håll som i fallet med museerna, arkivverksamheten är till sin natur mer trögflytande i fråga om inverkan från politiskt styrda tillfälliga ”trender” i vad som ska hämtas ned från samtiden, skyddad av jurisdiktionen som den är.

De kulturarvsbärare som betraktas som mest självklara är väl museerna och Riksantikvarieämbetet, men mer betydelsefulla som producenter av kulturarv är egentligen samhällseliga inrättningar, som skolor, kyrkan, stadsbyggnadskontoren och varför inte Sveriges Geologiska undersökningar?³² Det är här Riksarkivet förankras som en oerhört viktig part i kulturarvsbevarandet – som representanter för den vidden, eller om man så vill, både högt som lågt i samhället. Den springande punkten för Riksarkivet att ta fasta på är frågan om vilka samhällsgrupper som räknas in i kulturarvet? Hur går det till när arv blir till? Vilka är närvarande?

Slutord

Kan då kulturarvet tillföra något till Riksarkivets urval i fråga om bevarande och gallring? De arkiv vi väljer att bevara blir automatiskt en del av kulturarvet. Kulturarvet kan betraktas som en ram inom vilken högt värderad (därmed inte nödvändigtvis i sig ”högre stående/fin”) samhällsdokumentation eller spår av högt värderad mänsklig aktivitet placeras. Att nyttja kulturarvet som en exkluderande urvalsfaktor vore komplext. Kulturarvet som fond för gallring skulle sannolikt tvinga fram elitistiskt formade selekteringar och viktningar av särskilda parters intressen; Detta utifrån en styrfaktor som till stor del kan betraktas som godtycklig. Kulturarvsaspekten skulle utgöra ett extra filter utöver nuvarande gallringskriterier – ytterligare en hyvel efter primära (rättsliga, forskningsmässiga och verksamhetsbaserade behov) faktorer (i likhet med mitt resonemang kring förvaltningshistoriskt urval i fördjupningsområde 2&3). Det är tveksamt om man utifrån exempelvis RAÄs syn på kulturarvet som knutet till frågor kring makt, demokrati, tillhörighet och utanförskap, kan nyttja kulturarvet som bas för gallring. Vad utöver det vi gallrar idag kan gallras utan att vi gör intrång på medborgerliga rättigheter och allas rätt till att bli representerade i kulturarvet? Det vi bevarar i våra arkiv ska representera alla samhällsgrupper och flesta möjliga intressen. De faktorer som idag styr urvalet för gallring och bevarande bör rimligen täcka in tillämpliga gallringsbehov. Om vårt bevarandeurval görs på rätt sätt speglar

³² Kulturarvens dynamik, Svante Beckman, s.332

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	83

det alla samhällsliga aspekter, också genus, etnisk tillhörighet, social- och klassmässig tillhörighet, ursprung och tid, likväl som territoriella och nationella fokuseringar. Detta urval blir kulturarv och där finns inget att avvara.

Riksarkivet, likväl som andra kulturinstitutioner, måste hela tiden motivera sitt urval för tillvaratagande. Hur görs det och i samråd med vilka? Detta blir särskilt viktigt så snart vi går utanför specifikt styrande lagstiftning. Vi behöver föra ett ständigt samtal med myndigheter, företag, hembygdsföreningar och andra intressenter för att motivera och dokumentera varför vi gör som vi gör, för att omvärlden ska se oss och förstå värdet av våra arkiv. Kulturarvsfaktorn ger en starkare fond att vila vårt arbete mot, både i stort inom Riksarkivet och i delen, som i BAN. Vi har sannolikt mycket att vinna på att lyfta fram kulturarvet i BAN men att använda det som ett instrument för gallring låter sig inte göras.

Carita Rösler

Dnr 20-2010/5303

Fördjupad förstudie rörande revidering av
Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy
(Förband)
Rapport steg 1

Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	84

Diskussionsunderlag – Bevarande av kulturarvet

Fördjupningsområde 4 i direktivet

Bevarande av kulturarvet

Enligt 3 § tredje stycket arkivlagen ska arkiven bevaras för att tillgodose allmänhetens rätt att ta del av allmänna handlingar, beröva av information för rättsklaringen och förvaltningen och forskningens behov. I andra stycket konstateras att arkiven utgör en del av kulturarvet. Den sistnämnda bestämmelsen har en övergripande karaktär - men kulturarvet knyts i förhållande till bevarandemålen som strecksatserna i tredje stycket. Vilken roll kulturarvet har för bedömningen av vad som ska bevaras eller gallras har inte heller varit föremål för samma analys som övriga bevarandemål.

Av förstudien framgår att kulturarvet utövar betydelse av EU lyfts fram som identitetsstärkande. Även betydelsen för tillväxt och sysselsättning har uppmärksammats. I den nationella kulturpolitiken framställs kulturarvet betydelse för demokrati och yttrelsesfrihet.

Det behöver analyseras vad som avses med att bevaras i kulturarvet. Är det en tradition av bevarandemålen i strecksatserna i 3 § tredje stycket arkivlagen. Hur ska vi uppfylla det? Är det kanske bara, tolkas som en uppmaning till ökad samverkan med andra kulturarvsinstitutioner och ett ökat tillgängligt och förståeligt.

Kulturarv

Kulturarv är ett symbolladdat portalbegrepp som ger prestige och inflytande. Begreppet skapar bilden av en kompensatorisk rörelse som knyter samman livsformer in i en ny tid och legitimerar den som ett högre stadium. Kulturarv presenterar (samlingars) uttryck efter ämne, medan arkiv dokumenterar meningsbärande aktiviteter i en verksamhet utifrån en princip om handlingarnas proveniens. Kulturarvsforskning saknar till skillnad från arkivvetenskapen en egen central teoribildning.³³

Det bredare begreppet "historiebruk" för tanken till ett aktivt insamlande som sedan ligger till grund för en lika aktiv förmedling. Genom att bruka historien kan genom aktiva val minnen förmedlas och upplevelser skapas. Tolkning och presentation är därmed förutsättningar för att bruka historien och förmedla kulturarv. Kulturarvens rekonstruktioner utgår från perspektiv som: politik, kunskap, äventyr, och kategorier som: bebyggelse, transport och händelse.³⁴

³³ Aronsson, P, "Ett forskningsfält tar form", i *Kulturarvens dynamik – Det institutionaliserade kulturarvets förändringar*, Peter Aronsson & Magdalena Hillerström, Linköping 2005. s.9

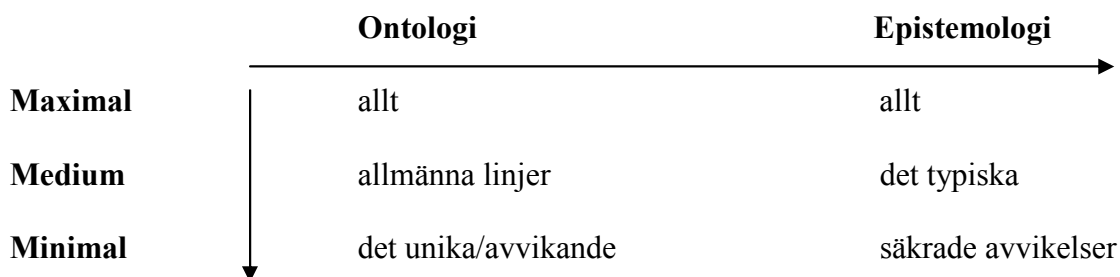
³⁴ Beckman, S, "Utvecklingstendenser i nutida kulturarv", i *Kulturarvens dynamik – Det institutionaliserade kulturarvets förändringar*, Peter Aronsson & Magdalena Hillerström, Linköping 2005, s.329

		Dnr 20-2010/5303			
		Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1			
Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	85

Kulturarvet som värderingsgrund för bevarande och gallring

Delar av kulturarvssektorn som har till uppgift att samla in och bevara brottas med liknande problematik som arkiven. Spänningsfältet mellan aktiv förmedling och passiv förvaring är uppenbar. Vi behöver därmed en grov tolkning av kulturens ontologi / epistemologi för att operationalisera dess arv som grund för en bevarande och gallringspolicy. Vad omfattar egentligen kulturens arv?

figur 1. KULTURARVETS ONTOLOGI / EPISTEMOLOGI

I figuren ovan ser vi en vetenskapsteoretisk plattform. Det ontologiska perspektivet lyfter fram kulturen som en verklighet som antingen omfattar hela arvet, alternativt de stora linjernas kontinuitet eller förändringen, det unika, avvikande. Epistemologin säger oss då att kunskapen om kulturen hämtas ur allt, möjligen det typiska för tiden och rummet eller också ur de avvikelser, unikum som är institutionellt säkrade.³⁵

Om kulturarvens natur kan hämtas ur den samlade empirin, de breda linjernas kontinuitet eller de föränderliga avvikelserna. Om kunskapen hämtas ur allt, det typiska och/eller den institutionellt säkrade avvikelserna. Ja då kan givetvis även en policy för bevarande och gallring utgå från sådana premisser. En bevarande- och gallringspolicy grundad på kulturarvens olika ontologier skulle ge aktivt stöd åt såväl intensivdataområden, typarkiv, individurval, som föremålssamlingar och samlingar efter kändisskap och unicitet.

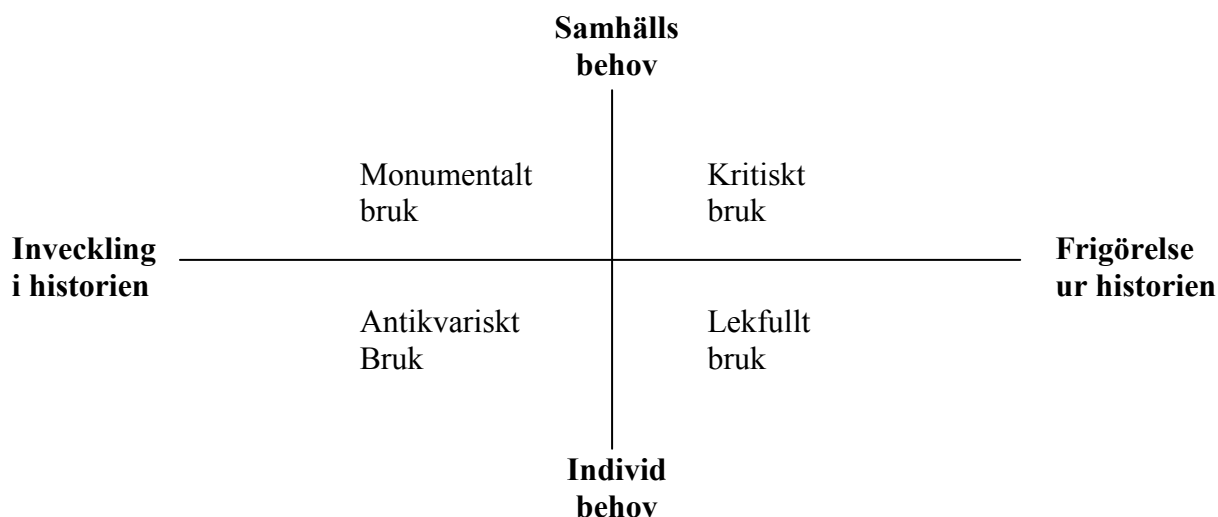
Den arkivteoretiska grundvalen, arkivens ontologi och epistemologi utgår ifrån arkivens minsta gemensamma nämnare ”handlingarna”. Dessa ska reaktivt återspegla verksamheten där de skapades. Arkivteorin fokuserar därmed bevarande och gallring utifrån den i tid och rum avgränsade verksamhet som arkivet ska återspegla. Intensivdataområde, typarkiv, individurval utgör exempel på tillämpningar för bevarande och gallring som kan betraktas som avvikelser från detta arkivteoretiska grundantagande till förmån för tanken om just kulturarv och historiebruk.

³⁵ Aronsson, P, s.10 f

		Dnr 20-2010/5303			
		Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1			
Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	86

Vilka behov ska en policy för bevarande och gallring av de statliga myndigheternas arkiv tillfredställa? Vems behov sammanfaller med policyns värdering och målsättning? Frågorna är av stor betydelse när svaren avgör på vilket sätt kulturarv / historiebruk förhåller sig till en sådan policy och hur kulturarvet kan operationaliseras till ett instrument i en ny bevarande- och gallringpolicy. För att få klarhet i var värderings och målsättningskonflikterna finns använder jag här ett analysverktyg som utgår från de logiska relationerna mellan fyra typer av historiebruk.³⁶

figur 2. HUR MOTIVERAS EN POLICY FÖR BEVARANDE / GALLRING

I figuren ovan ställs behov mot värdering/målsättning. På den vertikala axeln ställs samhällsordningens behov mot individens psykologiska nytta (trivsel, lycka). Den horisontella axeln åskådliggör motsatsparen inveckling (medverkan) i historien mot frigörelse ur historien.³⁷

Utifrån samhällets behov brukas historien i syfte att skapa ordning, säkerhet och identitet. Det kritiska bruket av historien tjänar till upplysning, kunskap, och kritisk granskning.

Individens behov tillfredställs genom ett antikvariskt bruk av historien vilket ger trygg kontinuitet, hemtrevnad och kärlek till det förgångna. Det frigörande lekfulla historiebruket ger underhållning och verklighetsflykt.

Bevarande och gallring av myndigheters arkiv har kodifierats i arkivlagens 3 § på följande sätt:

³⁶ Beckman, S, s.335 ff

³⁷ Beckman, S, s.336

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	87

Myndighetens arkiv är en del av det nationella kulturarvet.

Myndighetens arkiv skall bevaras, hållas ordnade och vårdas så att de tillgodoser

4. rätten att ta del av allmänna handlingar (*öppenhet*),
5. behovet av information för rättskipningen och förvaltningen (*rättvisa/välfärd*), och
6. forskningens behov (*upplysning*).

Utifrån arkivlagens formulering kan man dra slutsatsen att behoven som ska kunna tillfredställas genom de arkivmaterial som bevaras återspeglar det kulturarv som arkiven förväntas vara ett uttryck för: *Den demokratiska rätts- och välfärdsstatens särart eller identitet*. I överensstämmelse med arkivlagens 3 § måste en policy för bevarande och gallring av myndigheternas arkiv därmed vara knuten till den övre delen av figuren, samhällets behov. Det monumentala bruket av historien kräver bevarad information från rättskipning och förvaltning medan det kritiska bruket är hårt knutet till rätten att ta del av allmänna handlingar och forskning.

Det är däremot tveksamt om kulturarv /historiebruk som tillfredställer individens behov, i den nedre halvan av figuren, i verklig mening går att knyta till en sådan bevarande- och gallringpolicy. Individens behov av identitet och upplevelser hämtade ur historien kan aldrig innebära gallring på bekostnad av samhällsordningens behov. En breddad tillämpning av arkivlagens 3 § i syfte att operationalisera kulturarvets antikvariska och lekfulla sida till ett argument för bevarande och gallring; kan alltså enbart innebära ett ökat bevarande, aldrig gallring. Ett sådant utökat bevarande skulle då exempelvis kunna inbegripa intensivdataområden, kompletterande ämnesordnade samlingar och föremål.

Kulturarv vars behovsrelation ligger på det individuella planet med honnörsord som hemtrevnad, kärlek till det förgångna och upplevelse / underhållning tillfredställs i första rummet genom presentationer av på marknaden konkurrenskraftiga urval efter ämne. Historiebruket rör då begränsningar i det presenterade urvalet och styr aldrig själva bevarandet och gallringen i arkiven. Därmed kan individuella behov av identitet och underhållning tillfredställas genom en i tid och rum aktiv förmedling av kulturarv.

Kulturarvets ontologi och epistemologi som de tydliggörs i figur 1, stöder även en sådan slutsats eftersom fullständig hänsyn till perspektiven enbart kan uppnås om arkiven inte begränsas av dessa vinklar utan som helhet ingår i det nationella kulturarvet. När historien sedan brukas och presenteras blir kulturarvet operationaliserat som analysverktyg till att presentera verkligheter av kontinuitet eller förändring.

Slutsatser i korthet:

- Arkivlagens 3 § avgränsar arkivens kulturarv till att avse: Den demokratiska rätts- och välfärdsstatens särart eller identitet.

Dnr 20-2010/5303

Fördjupad förstudie rörande revidering av
Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy
(Förband)
Rapport steg 1

Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	88

- Kulturens ontologi / epistemologi kan användas som avgränsning för bevarande och gallring men utgör då avvikelser från arkivlagens 3 §.
- Arkiven som kulturarv sammanfaller med samhällsordningens behov. Därmed kan bevarandet utökas men ingen ytterligare gallring kan utföras utifrån kulturarvsbegreppet utan att det inkräktar på arkivlagens 3 §.
- Kulturarv som tillfredställer individens behov kan inte ligga till grund för en utökad gallring utan innebär ett utökat bevarande.
- Historiebruk av arkiv innebär att kulturarvet i huvudsak är ett verktyg för och resultat av, förmedling och presentation.

Anders Åkerfeldt

		Dnr 20-2010/5303			
		Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1			
Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	89

Diskussionsunderlag – Återkommande prövning av gallringsföresättningar

Fråga 5 i direktivet

Återkommande prövning av gallringsföresättningar

Värdering av handlingar från hela verksamhetsområden/processer har nämnts som ett tabu. Ett annat *tabu* gäller gallring i äldre mottagna bestånd. Nyttospekter bör vägleda bevarande- och gallringsverksamheten. Förändringar i samhället och av verksamhet och informationsteknik fordrar dessutom en återkommande process för värderingen, inte bara vid utveckling av system, när det blir ont om utrymme eller vid eller efter leverans. Det behöver diskuteras i vilken omfattning en förnyad värdering skulle kunna ske.

I 3 § andra stycket arkivlagen slås det fast att myndigheternas arkiv är en del av det nationella kulturarvet. I 3 § tredje stycket arkivlagen anges att myndigheternas arkiv skall bevaras, hållas ordnade och vårdas, så att de tillgodoser

- rätten att ta del av allmänna handlingar,
- behovet av information för rättskipningen och förvaltningen, och
- forskningens behov.

I arkivlagen och arkivförordningen ges grunderna för gallring:

I 6§ arkivlagen anges att i arkivvården ingår att myndigheten skall

1. organisera arkivet på ett sådant sätt att rätten att ta del av allmänna handlingar underlättas,³⁸
(..)
5. verkställa föreskriven gallring i arkivet.

I 10§ arkivlagen anges att allmänna handlingar får gallras. Vid gallring skall dock alltid beaktas att arkiven utgör en del av kulturarvet och att det arkivmaterial som återstår skall kunna tillgodose de ändamål som anges i 3§ tredje stycket.

I § 17 arkivförordningen anges att arkiv som överlämnas till en statlig myndighet skall vara förtecknat och de handlingar för vilka gallringsfristen har löpt ut skall vara gallrade.

³⁸ I kommentaren till arkivlagen anges att arkiven "...även bör vara planerade och förberedda för systematisk och återkommande gallring i enlighet med gällande gallringsföreskrifter." s. 112.

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	90

I kommentaren till arkivlagen anges att vad som fordras för att tillgodose dessa syften (§3) kan förändras med tiden. Vissa uppgifter - särskilt av mer perifer karaktär i ärendet - förlorar med tiden sin aktualitet både ur insyns- och informationssynpunkt och kan därför gallras, om de inte bedöms intressanta för forskningen. Det är rimligt att det framför allt är det avklingande intresset från insyns- och informationssynpunkt som får avgöra gallringsmöjligheterna. Kvar blir då till sist det material som har en utpräglad kulturarvsaspekt, det material som också tjänar forskningen som en kunskapskälla om förhållandena i vårt land (s. 137).

I RA-FS 1997:4, 7 kap 1 § anges att myndigheten fortlöpande ska pröva förutsättningarna för gallring.

I Riksarkivets rapport 1999:1 *Om gallring - från utredning till beslut* anges att några av de kriterier som bör användas vid gallring är:

- Handlingarna saknar påtagligt informationsvärde
- Handlingarna motsvaras av annan dokumentation i det egna eller andras arkiv
- Handlingarna har ett informationsvärde som är begränsat i tiden
- Handlingarna kan gallras för att skydda enskildas integritet
- Handlingarna kan gallras på rent ekonomiska bedömningar (få intressanta uppgifter i förhållande till omfång)

Diskussion

Det antas inte i arkivlagen att arkivet är färdiggallrat när det levereras till arkivmyndigheten, istället anges att de handlingar för vilka fristen löpt ut ska vara gallrade, men det antas heller inte explicit att någon mer gallring utöver vad som redan beslutats om i arkivet under den tid det förvarades på myndigheten, ska behöva fattas. Riksarkivet kan rörande avslutade arkiv fatta särskilda beslut gällande gallring, även efter det att de levererats till arkivmyndigheten. Denna möjlighet har tidigare använts av särskilt tillsatta utredare, exempelvis 1940 års arkivsakkunniga (se Louise artikel), men även senare än så.

Ett som jag ser det ganska vanligt antagande är dock att arkivet när det levererats faktiskt är färdiggallrat och att någon ytterligare gallring inte ska ske, oavsett vad som faktiskt kommit att bevaras i arkivet i slutändan (se kommentaren till arkivlagen ovan). När arkivet levererats och gallrats till de delar som redan beslutats, finns en uppfattning att man också tagit slutlig ställning i frågan om vad som ska bevaras och vad som har kunnat gallras i arkivet. Finns det då något som kan förändra denna bild?

Mindre användande av det specifika arkivmaterialet än vad man förmodat kan vara ett skäl. Att det är skrymmande kan vara ett annat. Att det efter lite eftertanke kanske inte har så stort informationsvärde som man först trodde kan vara ett tredje. Eftersom vissa kriterier för gallring och bevarande ofta redan är överspelade, exempelvis användande för rättskipning och förvaltning, borde man i de flesta fall kunna bedöma återkommande gallring efter färre och

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	91

mer snäva kriterier än man gör på ett material som fortfarande förvaras på en aktiv myndighet. De kriterier enligt arkivlagen som då är relevanta är allmänhetens tillgång till allmänna handlingar och forskningens behov (3§ punkt 1 och 3). Undantag finns dock, exempelvis handlingar som berör tvång av något slag och som kan vara aktuella under lång tid ur ett rättsäkerhetsperspektiv eller för att utkräva ansvar. Naturligtvis måste man också ta hänsyn till att arkivmaterial utgör en del av kulturarvet.

Om användandet är litet måste man sätta sig in i och försöka förstå orsakerna till det, för att kunna göra en vettig bedömning. Användande kan också vara svårt att bedöma, eftersom man hamnar i samma fälla som vad som egentligen menas med "forskningens behov". Här kan det vara intressant att koppla användandet till vad Meehan skriver:

"Value is not an attribute of the Record itself; rather value is the meaning generated in the process of using records, or analyzing the relationship between records and events, toward a particular end. (..) It is only in the course of using records and generating meaning (value) from them that this relationship, for all intents and purposes, comes to be constituted. (..) What we think records are, what we take them to mean, and how we use them to whatever ends. (..) The use of records will also invariably impact what we think of as the nature of records, as well as how we perceive and conceive of their value."

"Some of what makes a record meaningful is inscribed in it by those who literally made it, but most of what makes a record intelligible lies outside its physical borders in its context of interpretation."

Meehan (2009)

Den sista delen i Meehans text är central enligt min åsikt. Ett material har alltid ett dokumenterande värde i egenskap av att det representerar en viss verksamhet. Det största värdet får det dock genom användandet.

Om det är så att värden är föränderliga och utgår från vad vi för vår specifika fråga får ut av en specifik handling så reses ett antal frågor:

- Om frågor aldrig ställs till ett material, är det då värt att bevara?
- Vilka orsaker finns det till att ingen ställer frågor till det materialet?
  - Är materialet ointressant?
  - Är materialet svårbegripligt eller otillgängligt?
  - Saknar materialet dokumentationsvärde/informationsvärde?
  - Är materialet svårt att hitta?
  - Vet man om att materialet finns?

		Dnr 20-2010/5303			
		Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1			
Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	92

Att ett material är skrymmande kan inte ensamt vara skäl för gallring, men samverkar med ett litet användande eller ett lågt informationsvärde, och bidrar till att öka de ekonomiska vinsterna av gallring. Ett lägre informationsvärde än vad man tidigare bedömt, handlar till stor del om vad man förväntar sig att få ut av handlingarna och vilka mönster man vill se i sitt kunskapande.

Det kan visa sig att andra handlingar inom samma arkiv ger samma eller bättre information, vilket man kanske inte uppfattat när man gjort den första bedömningen. Myndigheten kan också ha använt handlingarna på ett sätt som gör att man i sin verksamhet medverkade till att medvetet eller omedvetet skapa en redundans, men att man inte önskade gallra handlingarna medan verksamheten pågick. Ett sådant material kan vid en återkommande prövning få en ny värdebedömning som gör att det då kan klassas som gallringsbart. Det kan också vara så att det kan finnas mer eller mindre dolda sökingångar i ett sådant till synes redundant material, som man kanske vid en snabb anblick inte märker. En siffra i ett hörn av handlingarna (som inte behöver anges vara ett register) kan i själva verket vara en sökhänvisning till något, medan handlingen i övrigt enbart innehåller redundant information. Med andra ord kan det alltså finnas material som kunde ha bedömts gallringsbart, men som man av olika skäl valt att ändå bevara.

Tidsbundenheten gör att synen på gallring kan ha ändrats från det tillfälle då ett material levererades. Exempelvis kan det vara möjligt att en föregångares verksamhet saknat gallringsföreskrifter, medan efterträdaren med motsvarande verksamhet har fått sådana föreskrifter. Om materialet är likvärdigt kan det vara så att det tidigare materialet kan klassas om till gallringsbart. Det kan dock också vara så att innehållet i handlingarna har ändrats, varför man helt naturligt gör en annorlunda bedömning mellan tidsperioderna.

Respekten för åldern på handlingar gör att just äldre handlingar är det kanske mest tabubelagda området att gallra på. I princip och om man utgår från ett strikt informationsteoretiskt perspektiv skulle man kunna hävda att handlingar från 1600- eller 1700-talet skulle kunna gallras enligt samma principer som övriga handlingar. Respekten för det som är gammalt kommer dock att sätta stora hinder i vägen för något sådant. Att handlingarna är en del av kulturarvet synes här väga tyngre, än deras faktiska informationsinnehåll. En hel del av det äldre material som bevaras är fragmentariskt och en del har ett mycket lågt informationsinnehåll. Däremot är tillgången på just sådant material också begränsat, vilket gör att det som bevarats får ett större värde. Den "magiska" gränsen för när handlingars värde ökar på grund av ren ålder skulle jag idag bedöma vara ca 100 år eller äldre. Min hypotes är att det då är tillräckligt gammalt för att kittla användarens fantasi på ett sådant sätt att det upplevs gammalt och därmed också väcker en viss respekt för dess ålder. Medvetet eller omedvetet leder dock detta också till en föremålsdiskurs, där handlingen ses som ett gammalt föremål, parallellt med att vara en informationsbärare.

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	93

Ett exempel på handlingar som i efterhand kanske skulle kunna gallras kan vara sådana handlingar som bevarats i ett urvalsbevarande, och där urvalsbevarandet kanske inte var helt genomtänkt och där handlingarna visat sig vara mindre värda än man tidigare antagit. Ett exempel är länsstyrelserna där vissa verifikatserier bevarats olika efter månad och vilken länsstyrelse man varit i landet (länsstyrelse 1, månad 1 osv) i det s.k. turnussystemet.. I efterhand kan detta urval ha ett mycket begränsat värde. Å andra sidan kanske man utplånar alla spår av en viss verksamhet istället om man gallrar ett redan hårt gallrat delområde i ett arkiv. Det sistnämnda kanske snarare är ett argument för bevarande?

För att kunna gallra i redan mottagna bestånd krävs, hävdar jag, att man utgår från färre kriterier, men att man gör analysen dels utifrån vad som är bevarat i resten av arkivet och dels utifrån vad som från samma tidsperiod är bevarat i andra angränsande verksamheters arkiv, dvs en tvärspektoriell analys.³⁹ Det troliga är att en tvärspektoriell analys är lättare att göra i äldre avslutade arkiv än vad som kan vara fallet med pågående arkivbildning, då dessa avslutade arkiv inte kommer att ändra karaktär, byta datasystem eller ändra handlingstyper. En sådan analys av avslutade arkiv kräver att man har en god kunskap i förvaltningshistorik och att man kan spåra de aktiviteter där man har agerat över myndighetsgränserna. En sådan analys kan också vara förknippad med höga kostnader.

Vad krävs för att återkommande kunna gallra i datasystem? Förutom att man kan använda samma kriterier som för övriga handlingar, så kan ett antal ytterligare kriterier tillskjutas.

- Det måste exempelvis vara möjligt att gallra i delar av de digitala handlingarna, annars får man gallra hela systemet. Det måste också vara ekonomiskt försvarbart att gallra delarna av systemet, eftersom man i annat fall kan bevara hela systemet.
- Det måste vara möjligt att kunna avgöra utifrån dokumentation om systemet vilken roll det spelade och vilket värde handlingarna har ur verksamhetssynpunkt.
- Det måste vara möjligt att ta del av handlingarna i systemet. Uppfylls inte detta finns ingen anledning att bevara det.
- Det måste vara möjligt att långtidsbevara och konvertera systemet och värt den ekonomiska kostnaden att göra det.

Patrik Höij

³⁹ Med tvärspektoriell avses här främst en sektor inom statlig verksamhet, dvs hur har myndigheterna samverkat i olika frågor. Man kan också tänka sig att utöka analysen till att innefatta även kommunal och enskild verksamhet på angränsande områden, men detta kräver en större arbetsinsats och kan vara opraktisk, samtidigt som analysen skulle bli mer heltäckande.

Dnr 20-2010/5303

Fördjupad förstudie rörande revidering av
Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy
(Förband)
Rapport steg 1

Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	94

Diskussionsunderlag – Intensivdataområden, ett försök att ringa in företeelsen

Fråga 7 i Direktivet

Urvalsbevarande – en fördjupad förstudie

Det bör övervägas om geografiska urval bör överges. Urvalsbevarande sågs som en lösning när arkivens tillväxt accelererade och gallring i måstämors förs. En tanke var också att individer och företeelse ser inom ett område skulle kunna studeras fullt ut.

Urvalsbevarandet fungerar inte på samma sätt som arkivens arkivering som det gjordes när och introducerades. De lokala statliga myndigheterna som enbart har tillräckligt lokala ärenden har mindre antal, och i de stora myndigheterna har verksamhetsystem saknas eller anknävt till de registrerade objekten geografiska och ägandet.

Dokumentation av U och U+ har traditionellt varit viktiga i arkiven. Genom Inspire-direktivet som syftar till interoperabilitet förändringar i miljödata och data som kan påverka miljön kommer de statliga myndigheterna att utveckla skyldighet att registrera geografisk och ägandet. För övriga myndigheter kommer inga sådana krav att ställas. Det bygger i så fall på frivillighet. Det är inte heller möjligt för Riksarkivet att ställa sådana krav med utgångspunkt från förvaltningsrätten. Möjligt kan rekommendationer ges i en vägledning.

Det behöver diskuteras om så tunga bevarningsåtgärder ska upprättas eller om det kan försvåras i vissa sammanhang.

Torsten Hägerstrands artikel i ASF 1969

I artikeln *Kulturgeografiska synpunkter på arkiveringen av data* av professor Torsten Hägerstrand år 1969 synes tanken om bestämda geografiska urval ha presenterats första gången⁴⁰. Han karaktäriserar metoden som ett sampel och benämner den för areell urvalsprincip eller areella stickprov, med den kvalifikationen att samma regioner alltid används. Hägerstrand talar om såväl insamlings- som arkiveringsprinciper. Han beskriver forskningsmetodiken inom kulturgeografi som att den har baserats på strukturella tvärsnitt, men att sådana inte möjliggör fördjupade orsaksanalyser. Därför menar han att studiet av processer och longitudinella data kommer att bli allt viktigare och ”händelsernas omedelbara länkar bakåt och åt sidorna är viktiga data”⁴¹.

Hägerstrand karaktäriserar kulturgeografins två infallsvinklar för att studera fenomenets variation i rummet som den systematiska (eller tematiska) respektive den regionala. Den förra kan t.ex. ägnas åt att kartera folktätheten och förklara variationen i rummet och tiden. Den senare innebär att en region avskiljs och betraktas som ett system vars beståndsdelar och funktionssätt, som t.ex. sambanden mellan delarna, klarläggs.

⁴⁰ Arkiv, samhälle och forskning 11:7-20, 1969

⁴¹ Ibid. s. 7

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	95

Hägerstrand menar att modelltyperna har vissa gemensamma kännetecken som liknar uppbyggnaden av spel med ett spelbräde (en scen, ett landskap), spelbrickor (aktörer, beslutsfattare, beteendeenheter) och spelregler (för rörelser, samverkan, konflikt). Han menar för övrigt att alla samhällsvetenskapliga modeller urskiljer aktörer och beteenderegler för dessa, men att den specifikt geografiska karaktären för modellen är att knyta dem till ett landskap. Hägerstrand uttrycker behovet av finkorniga källor och uttrycker stor förhoppning inför de register för statistik som hade presenterats av ERU⁴², samtidigt som han anför att källmaterial för statistisk bearbetning sällan är användbart pga. att ett fenomen inte blir statistiskt uppmärksammat förrän det har blivit utbrett och den kritiska initialfasen passerats. Utifrån sin tredelning karaktäriserar han sedan önskemål om insamlingen av data och om deras arkivering i landskapsbeskrivande, aktörsbeskrivande och beteendebeskrivande källor.

Angående *landskapsbeskrivande* källor konstaterar Hägerstrand att vi vet mer om 1700-talets byar än om framväxten av stationssamhällena. Självklart viktiga källor som nämns är flygbilder och kartor, men även fastighetsdeklarationer, bostadsräkningar, brandförsäkringsakter och byggnadsritningar. Han anför även att det finns en predisposition att bevara handlingar som har med pengar att göra, t.ex. hyreskontrakt, medan dokument som anger fysiska mått, t.ex. städkontrakt, kastas bort. När det gäller *aktörsbeskrivande* källor anför han att vi vet lite om individens arbetsplatshistoria och framhåller självdeklarationer som viktiga att bevara åtminstone i urval. Privata, kommunala och statliga verksamhetsställens dokumentation av hur de är hopkopplade till system med ordregivande och effektuerande enheter och antal sysselsatta, arbetsuppgifter och produktionsmått är viktiga. Angående *beteendebeskrivande* källor avses data som beskriver flöden av gods, verktyg, personer, meddelanden eller emissioner med avseende på deras utgångspunkt, destination och storlek. Exempel på källor som nämns är fraktsedlar, reseräkningar, besöksloggare, telefonsamtalslistor, postböcker, adressregister och brevsamlingar. För denna typ av källor förutses areella stickprov så att samma regioner, som på något sätt speglar svensk variation, alltid används. Till denna princip framförs även att tidsnitt för interaktionsdata kan användas, som ett år (helst folkräkningsår), en månad eller någon kortare tidsperiod.

Om sina förslag som Hägerstrand karaktäriserar som excentriska inser han att ekonomiska motargument kommer att anföras:

Om detta är bara att säga, att någon giltig ekonomisk teori som kan värdera inkomstsidan av humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning inte finns och torde låta vänta på sig. Däremot är det mera sannolikt, att vi med tiden kan

⁴² SOU 1968:29 Statistikbehov och statistikproduktion för regionala utredningar, Betänkande utgivet av expertgruppen för regional utredningsverksamhet

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	96

komma att lära oss bättre än nu att lära av historien, om data finns i tillräcklig omfattning för behandling med hittills oprövade analysmetoder.⁴³

Forskningens framtida datatillgång

Utredningen om framtidsstudier i Sverige⁴⁴ ledde till inrättandet av ett sekretariat för framtidsstudier knutet till regering och riksdag. Sommaren 1974 tillsattes *Samarbetskommittén för långsiktligt motiverad forskning* som ett komplement. Kommitténs uppgift var att initiera och ge stöd åt forskning som kunde antas bidra till att lösa eller belysa framtida samhällsproblem eller skapa önskade samhällsförhållanden. Basen för en sådan kunskapsuppbyggnad är teori- och metodutveckling samt insamling och bevarande av data, som kan ge långsiktiga perspektiv. Ett huvudintresse lades på den senare frågan men kommittén initierade även kunskapsöversikter som rörde människan i samhället, naturmiljön och i den materiella omgivningen med huvudsyftet att kartlägga kunskapsluckor. I juni 1976 publicerades rubricerade rapport⁴⁵ som sammanfattade de första resultaten från studiet av tillgången till långa dataserier och det vetenskapliga behovet av dessa.

Ett ledmotiv för den långsiktligt motiverade forskningen bestod av olika kunskapsområdens relationer till människa och samhälle. Den förväntades även kunna leverera systematisk 'kritik' av samhället. Det anförs att vissa förändringar i t.ex. befolkningens eller i naturmiljöns tillstånd framträder och dessas orsaker kan bedömas först i ett långt perspektiv. Därför uttalas det en brist i att det inte sker en "systematisk insamling av långa dataserier med ett vetenskapligt synsätt som styrande princip"⁴⁶, utan att forskarna ofta är hänvisade till fragmentariska data. Även situationen på universitetet är splittrad i kunskapsområden med sina specifika metoder och därför är det svårt att förvänta sig enighet om vad som är viktigt att samla in av samhällsinformation och i vilken form den lämpligen bearbetas.

Det görs en genomgång av några huvudtyper av data. För de *individrelaterade data* framhålls demografiska data som ålder, kön, civilstånd och geografisk rörlighet, individuppgifter om t.ex. sysselsättning och inkomst, hälsoförhållanden, utbildning, sociala missförhållanden och bostadsförhållanden. För den *fysiska miljön* anförs dokumentation av bebyggelsen, landskapet och dess omvandling, fastighetssystemets uppbyggnad, ägandet av marken, miljöns utveckling, växt- och djurlivet, klimat och hydrologiska förhållanden. När det gäller *teknologi och produktionsförhållanden* framhålls speciellt produktionstekniken, arbetsorganisationen, företagsstruktur, ägandeförhållanden inom näringslivet, den regionala utvecklingen och arbetsmarknaden. Till dessa tillförs det *internationella sammanhanget* eftersom det inte finns några gränser för studiet av individen i det stora ekologiska perspektivet.

⁴³ Arkiv, samhälle och forskning, s. 20

⁴⁴ SOU 1972:59

⁴⁵ Forskningens framtida datatillgång, Christer Winberg och Sune Åkerman, Samarbetskommittén för långtidsmotiverad forskning, Nr. 1, Juni 1976

⁴⁶ Ibid. s. 1

		Dnr 20-2010/5303			
		Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1			
Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	97

Begreppet *data* definieras som allt material som kan ge kunskap om människor, samhälle eller miljö. Av de exempel som räknas upp omfattas böcker och andra trycksaker, handlingar och upptagningar på olika medier och föremål, byggnader och landskap. Följande principiella synpunkter lämnas på den långsiktiga motiverade forskningens databehov:

- 1) ”de bör ingå i långa serier
- 2) de bör ha låg aggregeringsnivå och helst utgöras av ’rådata’
- 3) de bör bevaras i identifierbar form, vilket innebär att de bör kunna återföras till särskilda personer eller andra enheter
- 4) de bör i någon mening vara representativa”⁴⁷.

Om representativiteten anförs att samplingsmetodiken hade börjat kritiseras eftersom den inte medgav ekologiska studier där individen eller andra studieobjekt sågs i ett lokalt sammanhang. Vidare anförs att minst problematiskt ur representativitetssynpunkt är totalmaterial, t.ex. många administrativa register. Större svårigheter erbjuder i statistisk mening representativa urval. Särskilt om de utgör varierande urval då länkningsproblem uppstår. Med fasta urval, t.ex. förekomsten av 15-födda, kan bred information om varje individ tas fram. I linje med resonemanget om studier i ett lokalt sammanhang ses det som av stort intresse för forskningen att försöka avgränsa regionala typområden. Slutligen sägs det att strävan efter representativitet inte får drivas för långt, utan särskilt insamlad information om vissa grupper kan trots att det inte är representativt ha mycket stort vetenskapligt intresse.

Det gjordes även en översikt med kommentarer över hittills använda urvalsmetoder i arkiven:

- 1) Typexemplar som innebär att enstaka volymer eller exemplar bevaras har endast intresse för administrationshistorisk forskning.
- 2) Typarkiv har släktskap med 1) men i större skala och ger ett godtyckligt urval.
- 3) Typårgångar innebär att vissa årgångar bevaras och kan lämpa sig för vissa sorter av material särskilt om samma årgångar representeras i olika myndigheters arkiv. Detta var dock sällan fallet. Och det tillades att det hade påpekats att metoden inte var lämpligt för material som är utsatt för konjunkturförändringar.
- 4) Turnussystemet är en kombination av typårgång och typarkiv och syftar till att omfatta samtliga år och samtliga områden, t.ex. för länsstyrelser. En nackdel med systemet är att det inte kan synkroniseras som 3).
- 5) Geografiskt urval har en flytande gräns gentemot 2) men syftar medvetet till ett bestånd som avspeglar regionala skillnader. Ett exempel rör studentskrivningar för vilka landet indelades i ett antal kulturregioner. Den bedöms vara en intressant metod som hör ihop med frågan om typområden för intensivstudier. Sådana skulle göra det möjligt att kontinuerligt följa utvecklingen i ett begränsat område. Därför vore det principiellt önskvärt att välja ut ett antal ’representativa’ områden för att skapa ett ’miniatyrsverige’. Ett sådant skulle dock inte kunna tillfredsställa alla intresserade vetenskapsgrenar, utan får ses som en kompromiss mellan olika önskemål. Den

⁴⁷ Ibid. s. 9

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	98

administrativa indelningen skapar också problem liksom flyttningen över områdets gränser. Alla problem kan inte heller studeras på regional nivå utan måste föras upp till riksnivå.

- 6) Stickprovsurval syftar till ett representativt bevarande. Till dess fördelar hör att den ger goda möjligheter att samla information om ett visst objekt. Nackdelen är att den i många fall ger för små urval för t.ex. studier av ett begränsat geografiskt område eller en viss befolkningsgrupp. Man skulle kunna komma till rätta med vissa av metodens nackdelar genom att grunda den på samma teori som urvalsundersökningar. I så fall måste man först avgöra hur stort urvalet måste vara för att man ska kunna dra slutsatser om totalmaterialet med en viss angiven precision. Man kan även dela in materialet i strata för att skapa urval representativt för totalmaterialet respektive delpopulationer.

Torsten Hägerstrands artikel i Arkiv 1979

Tio år senare publicerades artikeln *Tankegångar bakom "intensivdataområden"*⁴⁸. Bakgrunden var att Hägerstrand hade blivit indragen i framtidsstudier för vägledning av politiska beslut och forskningsstrategier. År 1974 blev han ordförande i *Delegationen för långsiktigmotiverad forskning* inom *Forskningsrådsnämnden*. Denna utveckling fick honom att systematiskt tänka efter "vilka konsekvenser det får att uppfatta forskning som en resurs i den framtida utvecklingen av människors tillvaro och den miljö som den är inbäddad i."⁴⁹ Mot bakgrund av forskningens specialisering noterade delegationen att dess resultat behövde integreras för att kunna användas som väl användbar kunskap och lanserade beteckningen kunskapsvård. Delegationen tog även initiativet att tillsätta en arbetsgrupp med representanter för *Riksarkivet* och *Statistiska Centralbyrån* för att göra en kunskapsöversikt, sett ur den långsiktigmotiverade forskningens synpunkt, över dataförsörjningens läge inom alla områden. Därur kom förslaget om att införa "intensivdataområden", dvs. en uppsättning regioner inom vilka data bevaras i högre utsträckning än i övrigt i landet."⁵⁰

I artikeln koncentrerade sig Hägerstrand på att ge en kunskapsteoretisk bakgrund till det förslaget. Han avsåg att ge en mer generell aspekt på arkivering av data utifrån ett principiellt forskningsperspektiv. Hans utgångspunkt är hur fenomen väljs ut för behandling i en vetenskaplig undersökning. I 'vanlig' vetenskap väljs först ut de varelser, relationer och processer som ska studeras och därefter samlas data in eller genomförs experiment. En helt annan utgångspunkt är att utgå ifrån rummet och dra upp en sluten gräns i rummet som definierar stoffet för undersökningen. Inom en sådan fullständighet kan helt nya upptäckter göras i utfallet av rums- och tidsbundna relationer och om hur mötet ser ut mellan de kategorier som behandlas närmare och de som ignoreras.

⁴⁸ Arkiv, Tidsskrift för arkivforskning utgivet av Riksarkivet, 7. Bind nr. 4:260-269, 1979

⁴⁹ Ibid, s. 260

⁵⁰ Ibid, s. 261

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	99

Hägerstrand ger begreppet *diorama* tyngd i sammanhanget. Han återger det motstånd som Hazelius tankar om Nordiska museets utställningar i form av tablåer mötte från universitetsforskningen. Det anfördes källkritiska argument eftersom man skulle bli tvungen att interpolera hypotetiskt mellan det som var äkta. Till detta anfördes argument hämtade från utvecklingsläran som fordrade att föremål skulle klassificeras i arter eller grupper. Enligt Hägerstrand förbisåg kritikerna dioramats innebörd. För det första tvingar en uppställning fram reflektion över de interpoleringar som måste göras mellan de kända elementen och uppmärksammar de kunskapsluckor som finns. För det andra befordrar betraktandet av elementen i sitt omgivande sammanhang betydelsen av de lokala kopplingarna och sambanden som inte kan härledas ur vanliga vetenskapliga generaliseringar. Hägerstrand poängterar att en region är en given fullständig verklighet och att det perspektiv som han framför ”försöker få grepp om fenomenvärldens territoriella integration”.⁵¹

Perspektivet blir dock inte meningsfullt förrän tiden förts in i bilden eftersom processer måste ses i tidsriktningen. Hägerstrand återger geografins hantering av tiden genom tvärsnitt som han karaktäriserar som livlösa dioraman. Ett mer levande sätt att fördjupa perspektivet är att betrakta tvärsnittet som ytan av det genom tiden glidande nuet, genom att förvandla tiden och rummet till ett enhetligt ”tidrum”.⁵² Då kan en bild förmedlas av hur individen väver sitt liv framåt inom en struktur av stationer. De existentiella basresurserna inom regionen och tidsperioden blir klarlagda och medger både beskrivning och deduktiva resonemang. Resonemang i allokerings-, konflikt- och makttermer understryks istället för enkla orsak-verkan resonemang.

Hägerstrand konstaterar att vissa företeelsers livscykel är klart lokaliseringbara, medan andra – t.ex. samhällseliga institutioner eller sedvänjor – är mindre gripbara till läge, utsträckning, början och slut. Han refererar därför kort en dialog om medvetande och hjärna som fördes mellan filosofen *Karl Popper* och neurofysiologen *John Eccles*. De gjorde en indelning i tre världar, till sin natur olika men befintliga i växelverkan med varandra. Värld 1 är de fysiska objektens och tillståndens område. Värld 2 hyser våra mentala tillstånd som perception, subjektiv kunskap, tankar, minnen och känslor. Värld 3 är kulturens område med produkter som berättelser och myter, konstverk, matematiska teorem och teknologiska recept. Hägerstrand menar att det vore väldigt intressant att undersöka hur arkivväsendets resonemang om bevarande och gallring förhåller sig till de tre världarna. Han föreställer sig att Värld 3 har värderats mycket högt, därefter Värld 2 (i synnerhet framstående personers tankar) medan Värld 1 förmodligen hanterats med större likgiltighet. Med utvecklingen om de tre världarna menar han att hans diorama-perspektiv syftar till att bygga bryggor mellan dem i förståelsen av historiska förlopp.

⁵¹ Ibid, s. 263

⁵² Ibid, s. 265

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	100

Avslutningsvis konstaterar Hägerstrand att gallring antagligen är ofrånkomlig, men han menar att den hittillsvarande utgångspunkten i data och dess karaktär är bristfällig. Den princip han hävdar är ett säkerställande av olika fenomenens lokala sammanflätning och då är det inte i första hand data som utgör grunden för urvalet utan det geografiska området som det härrör från. Hägerstrand menar att den tanken inte är så avlägsen från den tolkning av proveniensprincipen som hade gjorts hittills. Den tanken eftersträvar ”att förstå integration inom en rättsligt definierad räjong av verkligheten”.⁵³ Hägerstrand kritiserar synen som överhetsorienterad och anser att man måste vända på inriktningen, eftersom det finns en de styrdas värld med sina sammanhang som kanske är viktigare än beslutsfattarens. Hägerstrand menar att intensivdataområden inte syftar till representativitet i meningen att åstadkomma aggregerade data för landet som helhet, utan för att studera ’ekologiska’ processer i skilda slags miljöer. Många företeelser i de tre världarna kan inte beskrivas med siffror. ”Kvalitativ information har stor vikt. Arkivvården bör inte låta sig förledas av dagens övertro på siffror.”⁵⁴

Symposium i Visby 6-7 september 1978

Symposiet arrangerades av Forskningsrådsnämnden, Delegationen för långsiktligt motiverad forskning (SALFO) i samarbete med Riksarkivet och Statistiska Centralbyrån. Förutom dessa myndigheter representerades även Datainspektionen, Utbildningsdepartementet, Statens institut för byggnadsforskning, universitetsinstitutioner, statliga och kommunala arkivinstitutioner m.fl. Av programmet framgår att Torsten Hägerstrand redogjorde för intensivdataområden i ett vetenskapsteoretiskt perspektiv, men referatet är synnerligen kortfattat i rapporten⁵⁵ och därför placerade jag referatet av hans artikel som publicerades 1979 före detta avsnitt. Symposiumet syftade till att diskutera två huvudproblem: områdenas storlek och regionala fördelning över landet.

Innan diskussionerna började gavs dock en bakgrund. Det konstateras att det är ointressant att sia om enskilda framtida forskningsproblem, utan viktigare bedömdes det vara att lägga grunden för en fritt utvecklad tvärvetenskap som ska kunna använda ett rikligt källmaterial. De traditionella urvalsmetoderna vid arkivgallring hade mötts av en tilltagande kritik inom den samhällsvetenskapliga forskningen. Kritiken utgick ifrån forskare som bedrev ekologiska studier, i vilka studieobjektet måste ses i ett lokalt sammanhang, och hur system utvecklas över tiden inom ett begränsat geografiskt område. Tre nyckelord formulerades för viktiga aspekter på framtida forskning: strategi, system och empiri. De vanligaste bristsituationerna konstaterades bero på hård gallring eller eftersatt arkivvård, geografiskt osystematisk gallring och osystematisk gallring över tiden. De mål som eftersträvades var geografiska områden med

⁵³ Ibid. s. 268

⁵⁴ Ibid. s. 269

⁵⁵ Intensivdataområden, Rapport från ett symposium i Visby 6-7 september 1978, Forskningsrådsnämnden, Rapport nr 18-F Februari 1979

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	101

begränsad gallring, stöd till myndigheter och enskilda arkivbildare för att förbättra arkivvården, en bred uppsättning källmaterial och långa tidsserier.

Utvecklingen karaktäriserades som en forskningsstrategisk omorientering i vilken planeringen av dataproduktionen, datasamlingsprinciper och gallringsprinciper måste vara genomtänkta. Exempel gavs på olikheter vid val av de dåvarande typarkiven, som synes ha motiverats främst av arkiv- och förvaltningsmässiga skäl för att ge en uppfattning av handläggning och ärendegång. Därför formulerades devisen från typarkiv till typområden. Två lösningar sågs i ett nationellt individurval (15-födda) och områdesurval. Båda betraktades ha för- och nackdelar men ska ses som komplementära. En nackdel med båda metoderna är att de har att göra med urval/bortfall, men områdesurval bedömdes för många studier medföra ett mindre bortfall samtidigt som det är lättare att administrativt hantera för både dataproducenter och arkivmyndigheter.

De konsekvenser som tecknades av förslagen sammanfattades i samordning av beslut, organisatorisk anpassning och finansiering. Riksarkivet förutsattes utfärda nya gallringsbeslut avseende lokala och regionala statliga myndigheter men även eftersträva bevarandet av material hos centrala myndigheter i den mån det berör urvalen och inte utöka gallringen i övrigt. Riksarkivet borde även stimulera ett ökat bevarande av data från den icke-statliga sektorn. Datainspektionen förutsattes ta hänsyn till urvalen i sina beslut om gallring av personregister. Myndigheter med uppgifter att undersöka och mäta egenskaper hos den fysiska miljön och befolkningen måste medvetandegöras om samordningen av urvalen. Ökade resurser för förvaringen och vården av handlingarna framför allt hos kommunerna behövdes och även organisatoriska anpassningar pga. förväntat ökat tryck på arkiven. Ett par viktiga frågor restes dock i sammanhanget: Hur ska arkivbildande myndigheter kunna selektera handlingar som berör ett intensivdataområde? Vilka enskilda organisationer inom ett område borde förmås bevara viktiga data?

När det gäller huvudföremålet för symposiet, områdenas storlek och fördelning, enades man om att ett intensivdataområde bör ha en minsta storlek motsvarande ett län. Argumenten för var att framtida forskning därmed får underlag för studier av s.k. regionala problem, fler samband mellan miljö och människa kan studeras med data på länsnivå än för mindre områden, en rad statliga aktiviteter dokumenteras med länet som minsta enhet och län är förhållandevis konstanta jämfört med andra territoriella indelningar. (En inventering som genomförts av de statliga indelningarna 1970 hade visat på närmare 100 regiontyper.) Arkivmängden antogs vara proportionell mot befolkningen och med en acceptabel bevarandenivå om 15 % motsvarade det 3-5 län. Tre kriterier för fördelningen enades man om: historiska kriteriet (långa obrutna källserier), spridningskriteriet (olika naturliga och socioekonomiska förhållanden men regional rättvisa) och kongruenskriteriet (avstånd mellan residensort, landsarkiv och universitetet).

Förslag till Intensivdataområden

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	102

SALFO publicerade så i slutet av år 1979 ett konkret förslag⁵⁶. Projektgruppen hade i uppdrag att välja ut och föreslå lämpliga typområden för den långsiktigmotiverade forskningens behov. I förutsättningarna för uppdraget ingick att vid urvalet främst vägledas av möjligheten att göra studier av faktorer och processer i samspelet människa-miljö inom vissa utvalda områden. Däremot ingick det inte i uppdraget att åstadkomma representativa urval i statistisk mening för att kunna dra slutsatser om större områden eller hela riket. Vid urvalet skulle hänsyn tas till källmaterialsituationen, redan gjorda val av typområden och den administrativa indelningens betydelse. Förslaget skulle utformas som ett realistiskt minimiprogram. En rad problem skulle också redovisas men gruppen hade inte i uppdrag att lösa dem.

Gruppen konstaterar att typexemplar, typåtgångar och turnussystem är ointressanta i sammanhanget pga. att de inte ger upphov till ett ökat bevarande som kan fixeras till en viss myndighet eller ett visst område. Typarkivet bedömdes vara den enda tillämplade gallringsprincip med vilken man kan åstadkomma territoriell integration av datamaterialet. Det påpekas dock att ett typarkiv normalt innebär att arkivet har gallrats i mindre omfattning än hos övriga myndigheter – inte att det är helt ogallrat. I en del fall har flera serier undantagits, i andra fall har en viss materialtyp bevarats i större utsträckning men på senare tid hade även bevarande i hela områden börjat tillämpas, t.ex. län. Därför anförs att typarkiven som gallringsform måste kompletteras med en uttalad och fastlagd territoriell urvalsprincip. En sådan princip sägs bör bygga på två grundläggande ställningstaganden. Det första innebär att gallringen ska begränsas i största möjliga utsträckning för arkivbildare inom vissa fastställda regioner. Gallringen av den information som inte är unik bör begränsas. Vidare bör inte täckningsgraden minskas så att sambandet mellan skilda slag av arkivhandlingar går förlorat. Det andra att det vid val av nya typarkiv ska dessa täcka eller falla in inom de utsedda regionerna. Sådana regioner kan ges beteckningen intensivdataområden.

Återigen berörs frågan om representativitet som man förstår kommer ställas för urvalen. Det upprepas att syftet inte är att nå genomsnittskunskap för stora områden, vilket skulle kräva ett sannolikhetsurval av intensivdataområden. Istället sägs det att varje region och varje ort är unik. I det unika kan man dock utvinna viss generell kunskap genom att gå på djupet och studera hur olika delar av sociala, ekonomiska och ideologiska system fungerar tillsammans. Denna kunskap kan sedan användas för att formulera frågeställningar inför andra undersökningar på andra regioner och orter. Därför anförs att ingen region eller ort är märkvärdigare än någon annan. Därför skulle urvalet kunna bygga på en ren optimering av materialsituationen, tillgängligheten och lagringen. Men helt kan man inte bortse ifrån landets skillnader i natur, klimat, befolkningstäthet, näringsliv, social miljö och kulturmönster. De valda områdena kommer därför att representera vissa landsändar, vilket är något annat än ett i

⁵⁶ Förslag till Intensivdataområden, Jan Högrelius, Sven-Olof Lindquist, Hans Sand, Delegationen för långsiktigmotiverad forskning, Rapport nr 24-S November 1979

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	103

statistisk mening representativt urval. De områden som föreslogs var Malmöhus län, Östergötlands län, Gotlands län och Västerbottens län.

Arkiv för individ och miljö

Rubriken är benämningen på det betänkande⁵⁷ som lämnades från utredningen angående intensivdataområden och individbaserade urvalsserier inom arkivväsendet. Utredningens uppdrag hade föregåtts av att Riksarkivet i två skrivelser till regeringen 1985 hade lagt fram förslag om s.k. intensivdataområden. Skrivelserna byggde på regeringens behandling av utredningen Samhällets arkivproblem⁵⁸ i 1983 års budgetproposition. Riksarkivets förslag innebar att för den offentliga sektorns arkiv inom några län ska arkivmaterial bevaras som annars gallras. Även enskilda arkivbildare berördes av förslaget. Utbildningsdepartementet ansåg att underlagsmaterialet behövde fördjupas och formulerade därför utredningsuppdraget.

Utredningen konstaterar att med ”*intensivdataområden* avses utvalda geografiskt avgränsade områden, i vilka förekomsten av mätdata och arkivalier av olika slag är särskilt riklig.”⁵⁹ För olika dataproducer och arkivbildare är områdena desamma och därför är det möjligt att studera samspel och orsakssammanhang som rör tvärspektoriella förhållanden. Man skulle kunna hävda att utredningen i inledningen under rubriken *Individen är unik* formulerar en brasklapp. Utifrån statistiska resonemang konstateras att enbart utifrån några få enkla variabler som karakteriserar många människor, så blir dessa ändå i praktiken unika i sin variabeluppsättning. Och det tilläggs att organisationer, naturmiljöer eller arkivalier är på motsvarande sätt unika om de innehåller nyanserade beskrivningar. Därför slås det fast att de diskuterade urvalsmetoderna (som även omfattade individurval) bara kan minska skadorna av gallring, de kan aldrig ersätta ett fullständigt bevarande av arkiv. Ett hypotetiskt exempel ges också för att jämföra de två urvalsmetoderna, när det gäller möjligheten att betrakta kombinatoriska effekter mellan variabler, som alltid sägs komma att intressera forskare. Tre variabler för vilka 90 % av unik data gallras, ger med ett statistiskt slumpmässigt urval endast ett fåtal fall i materialet medan ett geografiskt urval av intensivdataområden ger underlag för forskning om kombinatoriska effekter. Om frekvensen för den beroende variabeln är en på tusen finns det hundratals fall i det materialet.

Utredningen föreslog att Östergötlands län, Gotlands län, Hallands län och Västernorrlands län väljs ut till intensivdataområden. Dessa områden motsvarade 11 % av den natur och kulturmiljö som befolkningen är bosatt i. Att byta Malmöhus län mot Hallands län gav en minskning från 19 % till 11 %. Fem-sex län motsvarande 20 % av befolkningen skulle ge ett fullt godtagbart urval, men av ekonomiska skäl ansågs det inte möjligt att driva önskemålen om variationsrikedom mellan länen så att kostnaderna skulle fördubblas. Utredningen tänkte

⁵⁷ SOU 1987:38

⁵⁸ Ds U 1981:21

⁵⁹ SOU 1987:38, s. 11

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	104

sig att olika huvudmän skulle bemöda sig om riklig tillgång på miljödata i dessa områden. Och att existerande miljö- och persondata i områdena skulle undantas från gallring i stor utsträckning. Syftet med förslaget var att ge faktaunderlag för bl.a. forskning som ska skydda mot livs- och hälsohotande miljöförändringar.

Arkivutredningens betänkande 1988⁶⁰

I avsnittet *Gallrings- och urvalsfrågor* togs bl.a. förslagen i SOU 1987:38 upp till bedömning. Utredningen underströk att de föreslagna urvalsprinciperna inte kan generaliseras så att de tillämpas på alla typer av material. Ett skäl till detta angavs vara att de individ- och miljörelationer som stod i centrum för det betänkandet inte är lika framträdande inom andra omfattande forskningsfält. Därför riskerar vissa framträdande samhällsfenomen att inte bli dokumenterade pga. att de inte är representerade i urvalen. Därutöver bör det noteras att den folkligt förankrade forskningens materialbehov inte berörs av de principer som föreslås. Därför avgränsar utredningen problemet till ställningstagande som rör aktserier med huvudsakligen individ- eller miljörelaterade data. För dessa görs dock bedömningen att förslaget med kombinerade urvalsprinciper är det minst dåliga.

Utredningen ansåg dock att urvalet måste utökas för att nå en bättre representativitet genom att ta med en storstad och ett län som speglar både bergslag och industri. De områden som föreslogs var Östergötlands län, Jönköpings kommun, Gotlands län, Malmö kommun med omnejd, Västmanlands län och Västernorrlands län. Urvalets storlek ökar då från 11 % till 16 %.

Arkivpropositionen⁶¹

Regeringen väljer att se förslagen om urvalgallring främst knutna till sådant arkivmaterial för vilken gallringen regleras särskilt, dvs. i registerförfattningar. Innebörden av detta är att urvalen blir det maximala material som bevaras av arkiv som annars förstörs av integritetshänsyn. De urvalsprinciper som väljs sägs dock kunna tillämpas även för sådana arkivserier som ska gallras enligt arkivlagen, och blir då styrande även om det inte innebär att andra urval kan komma ifråga. De kan dock endast användas när intressen av insyn och förvaltningens behov avklingat och endast forskningens behov återstår att bedöma. Modellerna är dock inte lämpliga att tillämpa för arkivserier som innehåller information om enskilda individer, enskilda händelser och enskilda företeelser i övrigt som skulle bevaras enligt normala gallringsrutiner eller som kan vara av vikt för forskning på grundval av sådana uppgifter. Släkt- och hembygdsforskningens intressen måste ges stor vikt vid bedömningen. ”Urvalen torde kunna tillämpas på arkiv där det huvudsakliga intresset av informationen

⁶⁰ SOU 1988:11 Öppenhet och minne, Arkivens roll i samhället, Betänkande av arkivutredningen

⁶¹ Prop. 1989/90:72 Arkiv m.m.

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	105

knyter sig till de kvantitativa förhållanden som kan utläsas av de samlade arkiven men där dokumentationen av det individuella ärendet i sig är av underordnat intresse.”⁶²

I propositionen behandlades även specifikt socialtjänstens arkiv. Socialtjänstdatautredningen⁶³ hade bl.a. föreslagit att akter avseende personer födda 5, 15 och 25 i varje månad ska undantas från gallring och därutöver att Jönköpings kommun skulle utgöra ett s.k. typarkiv. I arkivpropositionen föreslogs vissa gallringsundantag pga. rättsäkerhetsskäl. Därutöver föreslogs gallringsundantag för forskningens behov ”i ett representativt urval av kommuner och i övriga kommuner beträffande ett representativt urval av personer.”⁶⁴ Förslaget motiverades av att den sociala forskningen fått ökad uppmärksamhet och bidragit till metodutvecklingsarbete. Forskningen hade fått rollen att underbygga det sociala arbetet. Vidare ansågs det angeläget att öka kunskapen om effekterna av socialtjänstens insatser. På det viset ansågs forskningen även kunna stå som garant för ökad rättssäkerhet. De konkreta urvalen föreslogs meddelas i verkställighetsföreskrifter av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

I förordningar avseende socialtjänsten och skatteförvaltningen regleras undantag från gallring i Östergötlands, Gotlands och Västernorrlands län samt i Göteborgs kommun⁶⁵. Riksarkivet beslutade i myndighetsspecifika författningar motsvarande undantag för skatteförvaltningen, Riksförsäkringsverket och de allmänna försäkringskassorna, Boverket och

⁶² Ibid, s. 55

⁶³ Ds S 1986:5 Gallra och bevara – socialtjänstens personregister

⁶⁴ Prop. 1989/90:72, s. 99

⁶⁵ Förordningen (1991:26) om ändring i socialtjänstförordningen (1981:750)/upphävd, förordningen (1993:1090) om stöd och service till vissa funktionshindrade, förordningen (1993:1104) om ändring i förordningen (1990:1237) om självdeklarationer och kontrolluppgifter/upphävd, förordningen (1993:1105) om bevarande av deklarerationer m.m., förordningen (1994:1969) om ändring i skatteregisterförordningen (1980:556)/upphävd, förordningen (2001:588) om behandling av uppgifter i Skatteverkets beskattningsverksamhet, socialtjänstförordningen (2001:937) och förordningen (2001:1244) om självdeklarationer och kontrolluppgifter. I SFS 1993:1105 hänvisas till lagen (1980:966) om bevarande av 1970 års allmänna fastighetsdeklarationer, m.m. där det finns bestämmelser om bevarande av typåtgång. Sökning i SFS-registret har avgränsats med söksträngen ”Östergötlands, Gotlands eller Västernorrlands län”.

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	106

länsbostadsnämnderna samt länsstyrelserna⁶⁶. Riksarkivet har även kungjort allmänna råd för kommuner och landsting med motsvarande undantag⁶⁷.

Sammanfattning

- Ett proaktivt, strategiskt och samverkande arbetssätt under lång tid leder till resultat.
- Den principiella synen på vetenskap/tvärvetenskap underlättar samarbetet.
- Intressanta kunskaps- och vetenskapsteoretiska reflektioner används.
- Strävan efter vetenskapliga principer som grund för en bred dokumentation.
- Denna breda dokumentation omfattar arkiv, bibliotek och museer m.m.
- Arbetet har en gedigen grund i undersökningar, kunskapsöversikter och rapporter.
- I dessa uppmärksammas kunskapsluckor som t.ex. dokumentation av teknik och produktion, arbetsplatser, organisation och struktur, natur- och kulturmiljö och överhuvudtaget rumsliga dimensioner.
- Intensivdataområden vilar på en kontextuell syn utifrån geografisk proveniens.
- Intensivdataområden berör produktion, insamling och bevarande/gallring.
- Intensivdataområden berör samhällets offentliga och privata sektorer.
- Intensivdataområden ger möjligheter till studier av kombinatoriska effekter.
- Intensivdataområden möjliggör kvalitativa djupstudier utifrån flera perspektiv.
- Intensivdataområden är därmed en mer intressant metod än individurval.
- Metoden brottas med representativitets-, kostnads- och förvaltningsfrågor.
- Det ekologiska begreppet syftande på system – delar – relationer förminsas med tiden till att uppfattas som snäva miljövariabler, kanske av kostnadsskäl.
- Det får som konsekvens att synen på värdet av styr-, kärn- och stödverksamheternas handlingar inkl. redundans för att fånga processer smalnar av till vissa urval av kärnverksamheternas aktserier eller personuppgifter.
- Det tidiga betonandet av kontext, system, delar, processer och relationer ligger i linje med tankar bakom nätverkssamhället och metoden för makrovärdering.

⁶⁶ Gallringsbeslut 1989:30 Kronofogdemyndigheterna samt riksskatteverket/upphävt RA-MS 2010:77, gallringsbeslut 1991:59 Länsbostadsnämnderna/upphävt RA-MS 1996:20, RA-MS 1992:39 Skattemyndigheterna/upphävt RA-MS 2010:77, RA-MS 1993:25 Allmänna försäkringskassorna/upphävt RA-MS 1993:39, RA-MS 1993:27 Länsbostadsnämnderna/upphävt RA-MS 2010:66, RA-MS 1993:39 Allmänna försäkringskassorna/upphävt RA-MS 1996:73, RA-MS 1994:65 Länsbostadsnämnderna/upphävt RA-MS 1996:20, RA-MS 1995:9 Riksförsäkringsverket och de allmänna försäkringskassorna/upphävt RA-MS 1996:73, RA-MS 1995:66 Länsbostadsnämnderna, Länsstyrelsen på Gotland, Boverket, RA-MS 1996:20 Länsstyrelserna/upphävt RA-MS 2003:53 och RA-MS 1996:73 Riksförsäkringsverket och de allmänna försäkringskassorna. Sökning i RA-MS-registret har avgränsats med söksträngen ”Östergötlands, Gotlands eller Västernorrlands län”.

⁶⁷ RA-FS 1992:3 om bevarande och gallring av patientjournaleri kommuner och landsting/upphävd, RA-FS 1995:2 om teknisk verksamhet, mark- och fastigheter samt bostadsförsörjning hos kommuner och landsting och RA-FS 2002:2 om bevarande och gallring hos kommuners och landstings utbildningsväsende/upphävd. Uppgifter lämnade av Gunnar Sundberg i e-postmeddelande 2011-05-03.

Dnr 20-2010/5303

Fördjupad förstudie rörande revidering av
Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy
(Förband)
Rapport steg 1

Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	107

- Fokuseringen på tvärvetenskap torde ha än större giltighet idag.

Håkan Lövblad

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	108

Diskussionsunderlag – urvalsbevarande en föråldrad metod

Fråga 7 i direktivet

Urvalsbevarande – en föråldrad metod

Det bör övervägas om geografiska urval bör överges. Urvalsbevarande sågs som en lösning när arkivens tillväxt accelererade och gallring i möstle rymde föras. En tanke var också att individer som föreläsa ser inom ett område skulle kunna studeras till slut.

Urvalsbevarandet fungerar inte på samma sätt någons arkivledning som det gjorde när det introducerades. De lokala statliga myndigheter som enbart har några årtal arkiv har mycket mindre arkiv, och i de stora myndigheterna har verksamhetsystem saknas ofta anknytning till de registrerade objektens geografiska belägenhet.

Dokumentation av tid och rum har traditionellt varit viktiga i arkiven. Genom inspire-direktivet som flyttar till interoperabilitet förändrade miljödata och data som kan påverka miljön kommer en del statliga myndigheter att utveckla skyldighet att registrera geografisk belägenhet. För övriga myndigheter kommer inga sådana krav att ställas. Det bygger i såfall på frivillighet. Det är inte heller möjligt för Riksarkivet att ställa sådana krav med utgångspunkt från tingsrättslagen. Möjlighet kan rekommenderas ges i en vägledning.

Det behöver diskuteras om sådana bevarandepolicyer ska upphöra eller om det kan försörjas i vissa sammanhang.

I BAN står att urval ska användas med försiktighet. I fördjupningsområde 7 nämns särskilt geografiskt urval. Det geografiska urvalet hör samman med de intensivdataområden (IDO) som sedan arkivlagens tillkomst inbegripit kommunerna i Västernorrlands län, Östergötlands län, Gotlands län och Göteborgs kommun.

Bakgrunden bakom intensivdataområde förklaras i Håkan Lövblads text om urval och intensivdataområde. Tanken var att när intensivdataområde-urvalen infördes så skulle samtidigt typarkiv och urval baserade på födda särskilda datum upphöra (undantag för Jönköping). Trots det fanns det kvar typarkiv parallellt med IDO.

Ett exempel är Åklagarmyndighetens i Eslöv arkiv som förvaras vid min arbetsplats på Landsarkivet i Lund. Arkivet upptar nästan exakt 100 hyllmeter. Cirka 80 av dessa hyllmeter består av akter som innehåller dels kopior av polismyndighetens förundersökningar och dels kopior av domstolars domar. I mitten av varje akt finns **ett** blad som tillkommit vid åklagarmyndigheten, nämligen stämningsansökan (som jag befarar också återfinns i tingsrättens arkiv) och vars innehåll till största delen åtminstone redovisas i diariet.

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	109

Riksarkivet har i sina RA-MS:ar mer och mer i konsekvens med BAN gått ifrån urvalstanken. Antingen är handlingar bevaransvärda eller så är de det inte. Men det finns kvar författningar exempelvis inom kommunernas socialtjänst (2001:937) som föreskriver om utökat bevarande i intensivdataområden.

De intensivdataområden som kom att fastställas var kommunerna i Västernorrlands län, Östergötlands län, Gotlands län och Göteborgskommun. Jag genomförde 2011-04-29 en rundringning till landsarkiven i länen, två länsstyrelser, en kommun och ett skattekontor. Jag har på plats frågat ut en arkivarie med erfarenhet från ett sjukhusarkiv som varit satt som intensivdata-arkiv. Jag frågade:

- 1 – Vad bevaras extra, som gallras hos andra, därför att ni är IDO. Hur stort är omfånget?
- 2 – Hur har forskningsintresset varit på detta material? Vilken slags forskning, gärna exempel.

Svaren jag fick var inte helt entydiga. Alla var överens om att omfånget på handlingarna som bevarats till följd av IDO-beslutet var stort. För forskningen skiljde sig svaren mellan skatterelaterat material och socialtjänst/patientjournalers material. Den forskning som skatteverket och landsarkiv kunde påminna sig hade skett i materialet från deklarerade objekt. Men vid kommun och region var uppfattningen att forskarna intresserade av mer övergripande frågor.

1) Boel Sjöstrand, arkivarie vid Region Skåne och verksam i Malmö under tiden som Malmö var intensivdataområde (MAS)

Fråga 1 – Vi har inte räknat hur mycket extra som finns bevarat. Eftersom både Malmö och Lund var universitetssjukhus har de haft ett stort bevarande i vilket fall som. De är därför svåra att jämföra med exempelvis Kristianstad som har gallrat rätt hårt.

Det blev en stor förändring i patientjournalernas omfång på 1980-talet när det inte bara var läkare som skulle föra anteckningar till journalerna utan även andra personalkategorier la till information. Då svällde journalerna. Idag arbetar Region Skåne med ett e-arkiv och har som oss tanken att de inte ska bevara exakt alla tabeller utan de jobbar med analys över vilka processer som är bevaransvärda.

Fråga 2 – Det genomfördes en undersökning rörande forskning inom röntgen på MAS. Det hade under en tioårsperiod förekommit 40 forskningsprojekt som genererat 14 avhandlingar på materialet. Boel var då osäker på i vilken omfattning forskningsprojekten varit beroende av att MAS var IDO. De flesta forskningsprojekt arbetar med nytt material. Historisk forskning

		Dnr 20-2010/5303			
		Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1			
Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	110

hos Region Skåne brukar handla om genetik och medicinhistoria och eftersom det sedan tidigare varit ett fullt bevarande på förlossningsjournaler för alla områden har denna forskning kunnat förekomma utan IDO. När arkivet på Region Skåne försökte skapa mandat för retroaktiv gallring för IDO-journaler på MAS så opponerade sig de medicinska fakulteterna i länet. Så även om de idag inte tar hänsyn till någon IDO utan bevarar brett för hela regionen så kommer de heller inte att gallra de stora serier som finns från Malmö från perioden det var IDO.

2) Jenny Karlsson arkivarie på Länsstyrelsen i Östergötlands län

Fråga 1 – De stora bestånden som bevaras på grund av IDO är företagsdeklarationer från 1988 och bakåt, samt länsbostadsnämndens material. Länsbostadsnämnden fram till 1994 är levererad till Landsarkivet i Vadstena. Det som finns kvar är processer som tagits över från länsbostadsnämnden. Materialet är omfångsrikt, hundratals meter. Det är kostsamt att vårda och bevara handlingarna.

Fråga 2 – Jenny har jobbat på Länsstyrelsen i Östergötland i 8,5 år. Hon kan inte komma ihåg en enda forskare som har varit intresserad av IDO-materialet annat än personer som varit intresserade av ett objekt som råkar ha bevarats på grund av att det är ett IDO-område.

Övriga synpunkter – Det har varit mycket svårt att vara IDO-arkiv då det har inneburit inte bara ökade kostnader utan också ökade svårigheter att tolka RA-MS:ar. RA-MS:arna har saknat instruktioner för hur IDO-arkiven ska agera i förhållande till föreskrifterna.

3) Maria Larsson och Anders Bergqvist första arkivarier vid Landsarkivet i Visby (ViLA)

Fråga 1 – Eftersom det har varit leveransstopp från 1995 och fram till för något år sedan så har de inte tagit in så mycket som är IDO. Länsstyrelsens arkiv med länsbostadsnämnden finns kvar på Länsstyrelsen. Företagsdeklarationerna har kommit in. Det är svårt att säga något om omfånget.

Fråga 2 – Det finns ett rikt lokalhistoriskt intresse på Gotland. Varje år kommer det ut runt 30 titlar i vilka det finns referenser till ViLAs bestånd. Varken Maria eller Anders kunde dock påminna sig om att någon av forskarna har tittat på Gotland som IDO och jämfört med andra IDO i Sverige utan forskningen brukar vara just forskning om Gotland.

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	111

Övriga synpunkter – Anders kommenterade att de hade haft svårt att argumentera för typbevarande vid församlingarna. De har tagit in typarkiv från församlingar gratis enligt samma premisser som funnits för IDO. Vid tolkning av RA-MS för skattematerialet hade de haft hjälp av Stockholms stadsarkiv.

---

4) Ulrika Johansson arkivarie vid Skatteverket, Göteborg

Fråga 1 – För aktiebolag och ekonomiska föreningar ska Skatteverket, handlingar i Göteborgs kommun fortfarande bevaras för evigt enligt skattelagstiftning. Omfånget är flera hundratals meter. Efter ca år 2000 förs handlingarna digitalt men för de pappersakter som finns är beståndet ännu ej helt uppordnat (ligger nu färdigt ca 1997) eftersom det är en syssla de får göra när tid finns. När förteckningsarbetet är färdigt vill de leverera till Landsarkivet i Göteborg.

Fråga 2 – Det är svårt att veta om det inte kommer att finnas något forskningsintresse. Än så länge har ingen bett om att få titta på materialet. Det finns inget större intresse heller internt vid myndigheten. Kontaktpersoner ute i kontoren känner förstås till att Göteborg är IDO och ibland kommer det in pappersakter som ska bevaras.

---

5) Kristina Birgersson första arkivarie vid Landsarkivet i Vadstena (VaLA)

Fråga 1 – Vala har nyligen fått in typarkiv från Jönköping och från Skatteverket. Hon kunde inte uttala sig om omfång. Kristina hade inte själv haft så mycket kontakt med de myndigheter som varit typarkiv eller IDO med undantag av Länsstyrelsen i Östergötland.

Fråga 2 – Eftersom Vala förvarat handlingarna från skattemyndigheter i så kort tid så ville Kristina inte uttala sig om hur forskningen i materialet ser ut.

---

6) Ylva Berg arkivarie vid Länsstyrelsen i Västernorrlands län

Fråga 1 – De hade inget kvar. Allt var levererat till HLA och IDO-uppdraget var avslutat.

Fråga 2 – Utgick eftersom de inte hade något material.

---

7) Gunilla Nordström första arkivarie vid Landsarkivet i Göteborg (GLA)

		Dnr 20-2010/5303			
		Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1			
Författare	Avd	Telefon	Datum	Version	Sid
Förband			2011-06-22	1	112

Fråga 1 – När intensivdataområdet tillkom sågs många före detta typarkiv som IDO-arkiv men det var inte helt renodlat. Tullen har fortfarande typarkiv i regionen. Annars var de stora arkiven länsstyrelsen, kronofogden och skatten. Skillnaden mellan de arkiv som fick gallra och IDO var enorm. Det var stor belastning och vid förhandlingar mellan Skattemyndigheten och Per Jansson och Britta Jonell-Erikson vid Riksarkivet i mitten av 1990-talet kom de överens om att de myndigheter som har bevarat enligt IDO skulle få leverera dessa delar av bestånden utan kostnad till GLA.

Fråga 2 – Gunilla kände till en ekonomhistoriker som hade forskat i materialet på GLA, det är allt.

8) Robert Fribäck arkivarie vid Landsarkivet i Härnösand (HLA)

Fråga 1 – Robert har ingen uppfattning om omfånget mer än att det är omfångsrikt. (Länsbostadsnämnden och deklARATIONERNA för ek föreningar och aktiebolag.)

Fråga 2 – Robert kan inte minnas att någon har forskat i materialet för att det är ett IDO. Däremot finns det forskare som ställer frågor om orter och företag och som får svar genom materialet.

Övriga synpunkter – Det verkar finnas en uppfattning om att det ska finnas någon allmän RA-FS som berättar hur IDO och typarkiv ska hanteras men det finns det inte. IDO – RA-MS:ar har kommit då och då.

9) Rolf Sjögren kommunarkivarie i Norrköpings kommun

Fråga 1 – Enligt Socialtjänstförordningen (2001:937) ska Norrköping bevara alla socialakter och LSS-akter i området. I Norrköping har det tagit beslutet att bevara allt som har att göra med personer, färdtjänst, flyktinghantering, barnhem mm. Beståndet var för några år sedan 800 hm och de ökar med ca 60 hm om året.

Fråga 2 – Minst 2-3 forskare har sökt sig till Norrköpings kommun för att det är IDO. En forskare från Helsingfors forskade på alkoholvanor. Många forskare kommer från Linköpings universitet. Men om de har någon medvetenhet om att Norrköping är IDO vet han inte.

Övriga synpunkter – Att kommunarkivet är IDO har varit en tillgång för arkivet och har stärkt arkivets roll i kommunen. Rolf hade inte bevarat alla nationella prov utan gallrade dessa trots råden från RA och SKL om att de borde bevaras. - Vi kunde räkna dom i kubikmeter och det

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	113

var omöjligt att söka i materialet, berättade Rolf som grund till beslutet. Rolf Sjögren trodde nog att de flesta kommuner bevarade sina socialakter.

Sammanfattning

Vad jag fått ut av mina frågor är att IDO har påverkat arkivomfång på ett markant vis. De svar jag fått som gäller skattematerial på länsstyrelser och skattverket så är materialet i fråga sällan eller aldrig av intresse för forskning om samhällssystem så som Hägerstrand mfl avsåg med bevarandet (se Håkans underlag).

För materialet inom region och kommun har de som arbetat med materialet varit med positiva och forskningen större. Det har också förekommit ett större och frivilligt bevarande av dessa handlingsslag även vid kommuner som inte är IDO.

Det bristande antalet forskare kan, som Kristina Birgersson var den första att kommentera, mycket väl bero på att vi själva inte nått ut till forskarna om vilket bra material det är. En annan tolkning kan vara att det inte är ett så viktigt material för forskning som man hoppades på.

Suzanne Sandberg

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	114

Diskussionsunderlag – Användbarhet och teknikberoende

Fråga 8 i direktivet

Användbarheten - teknikberoende

Däremot behöver användningen av arkiven värderas som kategori i andra avseenden. Ett sådant är hur handlingen som föremål uppfattas, uppskattas och används. Ett annat är användningsmöjligheterna baserade bl.a. på medium. Digitalisering fordrar ett medvetet förhållningssätt och kan medföra andra ställningstaganden om bevarande och gallring än för pappershandlingar. Mikrofilmsuttag av uppgifter som inte får bevaras som upptagningar för automatiserad behandling bör övervägas i de fall de värderas som en viktig del av kulturarvet. Som tidigare nämnts kommer en särskild RA-FS om digitalisering att utarbetas.

Några kommentarer till ersättningskanning

Frågan om skanning av pappershandlingar som är bevarandehandlingar och ersättning av dessa med digitala handlingar som också bevaras har blivit alltmer aktuell.

Syftet myndigheterna har är att få till stånd en helt elektronisk handläggning av ärenden, vilket innebär att alla handlingar kommer att bevaras på elektroniskt medium, att ärenden generellt handläggs vid terminal, att myndighetens beslut upprättas i form av elektroniska handlingar och att handlingarna i ärendena kommer att arkiveras elektroniskt.

Ett val av media

Utvecklingen har i stort varit att myndigheter från början skannade handlingar med syftet att göra dem mer sökbara i verksamhetssystem. Dessa verksamhetssystem var aldrig tänkta att utgöra något digitalt arkiv, utan användes för olika former av ärendehantering eller statistikframställning. De var stuprörlösningar skapade för att hantera en enda sak. I det läget var det naturligt att bevara pappershandlingarna eftersom något annat inte var möjligt. Allteftersom har utvecklingen av elektroniska lösningar gått mot att integrera flera delar och att minska stuprören. Tankar om en integrerad arkivlösning i verksamhetssystemen har också blivit tilltalande. Nu kan man i princip sköta all sin dokumenthantering i ett digitalt system.

Då myndigheterna får in handlingar i pappersform så "passar" de inte in i myndighetens helhetstanke om en digital ärendehantering. Därför önskar man skanna handlingarna. När handlingarna skannats upplever myndigheten att handlingarna på papper ger upphov till dubbelarkivering (sic!) och därför kan gallras.⁶⁸ Argumenten för gallring av pappershandlingarna utgår från att handlingarna kan bevaras lika bra digitalt som de kan bevaras på papper och att det blir mer effektivt och kostnadsbesparande. Man kan säga att

⁶⁸ I själva verket torde det vara de skannade digitala handlingarna som utgör själva dubbelarkiveringen.

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	115

myndigheterna aktivt gör ett val av det media som de anser att handlingarna i framtiden ska bevaras på.

Ett exempel på detta är att Socialstyrelsen i brev till Socialdepartementet har förklarat att patientjournalagens krav på bevarande av journalhandlingar uppfylls genom att en likalydande kopia av handlingen sparas i den digitala journalen. Man medger att originalhandlingens gallras omedelbart efter det att den skannats om arkivmyndigheten fattat ett gallringsbeslut. Flera regioner och landsting har därför fattat beslut om gallring av pappersjournalhandlingar under förutsättning att likalydande kopior framställda på mikrofilm, alternativt genom skanning tillförts den digitala patientjournalen.

Juridiska krav

Jurark AB har utfört en utredning gällande krav på hantering av handlingar i samband med en övergång till elektronisk arkivering för Västerås stad.⁶⁹ En av slutsatserna är att för att man ska kunna gallra inkomna pappershandlingar efter skanning krävs att handlingarna inte behöver bevaras av särskilda anledningar, t.ex. legala skäl eller bevisskäl. När det gäller avtal och andra handlingar av legalt värde eller annat bevisvärde och som finns i pappersform bör de bevaras i pappersform även efter skanning för att gallras tidigast då detta förhållande upphör. Man konstaterar även att det krävs en genomgång verksamhet för verksamhet och ärendetyp för ärendetyp innan det går att ta ställning till gallring av inskannade handlingar. Man framhåller även att det finns ett antal rutiner som kräver att en handling ska vara underskriven och att man behöver gå igenom vilka rutiner som även i fortsättningen efter införande av elektronisk dokumenthantering behöver vara egenhändigt undertecknade (och inte kan ersättas av digital signatur eller enklare elektroniskt förfarande). Sådana handlingar kanske heller inte kan gallras efter skanning förrän förhållandet de ska bestyrka upphört.

Frågan är dock om digital ärendehantering i alla lägen sätter likhetstecken med att ha ett helt digitalt arkiv? Det finns också fortfarande frågor att ställa gällande autenticitet och rättsliga spörsmål och hur dessa påverkas av överföringen. Likaså finns fortfarande problem med att inarbeta proaktiva arbetssätt i systemen och möjligheter till att hantera handlingarna på ett för arkivändamål och långtidslagring tillfredsställande sätt.

Räknas alltid som gallring

En av förutsättningarna för handlingsoffentligheten är att de allmänna handlingarna inte förvanskas utan finns bevarade i ursprungligt skick. Indirekt definieras bevarande och vad som är ursprungligt skick genom §12 i arkivförordningen som behandlar vad som är gallring. Att handlingar bevaras i ursprungligt skick betyder att de bevaras i det medium och med den

⁶⁹ Krav på hantering av inkomna och upprättade handlingar vid hantering och arkivering i samband med övergång till elektronisk arkivering av handlingar i Västerås stads ärende- och dokumenthanteringssystem VÅHS, Mattson, 2007.

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	116

struktur som de hade när de kom in till eller upprättades hos myndigheten.⁷⁰ Alla åtgärder som medför informationsförlust utgör följdaktligen gallring. Handlingens ursprungliga skick har därmed gått förlorat. Exempel på sådana åtgärder är överföring av handlingar till annat medium, t.ex. utskrift på papper från ett system för automatiserad behandling eller skanning av pappershandlingar.⁷¹

Det förekommer tillfällen då det kan vara en fördel att frångå det ursprungliga skicket, men det torde inte vara tillämpligt på andra medier än sådana som riskerar att bli förstörda, t.ex. analoga videoband.

I RA-FS 1997:4 anges i 4 kap §3 att "förstöring av den ursprungliga databäraren, efter överföring av handlingar från en databärare till en annan, kan i enlighet med definitionen i 2 kap 1§ utgöra gallring. Förstöring får i sådana fall endast ske med stöd av gallringsföreskrifter." I det allmänna rådet till paragrafen anges att "...överföring till en databärare inom annat medium (t.ex. från magnetband till mikrofilm eller från papper till ADB-upptagningar) alltid räknas som gallring."

Det måste i ett vidare sammanhang klargöras och prövas om en önskan att överföra pappershandlingar till digitalt medium med enda syftet att öka sökbarhet och effektivitet är tillräckliga skäl för att tillåta gallring.

Kostnader

Ett annat, faktiskt också arkivrelaterat problem, är att kostnadsfrågor gällande digital långtidsförvaring i teknikpositivismens yra ännu inte helt landat hos alla myndigheter, eller regering och riksdag för den delen. Ännu upplevs fördelarna med ökad tillgänglighet, sökbarhet och generell tillgång till uppgifter överskugga eventuella kostnader. Det finns dock flera studier som visar att lagring och förvaring samt hantering av digitala handlingar är mångdubbelt dyrare än hantering av traditionella pappershandlingar.⁷² Möjliga orsaker till att myndigheterna inte märker av detta är att driftkostnaden överflyttas från arkivadministrationen till den löpande kärnverksamheten, att de dyra konverteringskostnaderna ännu inte aktualiserats och att utveckling och framtagande av systemen ses som bidragande till effektivitet och att man är beredd att betala för denna utveckling. Möjligen har man i utvecklingsivern också missbedömt den långsiktiga kostnaden för långtidslagring av digitala handlingar. Risken är att kostnaderna i efterhand kommer som en chock.

Myndigheterna är drivande

⁷⁰ Tankar om tillämpningen av föreskrifter om elektroniska handlingar (upptagningar för automatiserad behandling) RA-FS 2009:1, Jarborn/Gäfvert, 2010, s 48.

⁷¹ Elektroniskt underskrivna handlingar, Riksarkivets rapport 2006:1, s 17

⁷² Se exempelvis Riksarkivets bevarandepolicy "Häriifrån till evigheten", s 18-21.

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	117

Helt klart är att myndigheterna är drivande i denna fråga och att utvecklingen inte går att hejda på detta område, det är redan en realitet. Det är heller inte Riksarkivets roll att hejda denna utveckling, snarare är den att verka som resurs för att utvecklingen ska bli så bra för arkiven som möjligt. Det finns många möjligheter i utvecklingen och som verkligen kan leda till förbättringar på många områden. Grundförutsättningen för en god arkivbildning är dock att Riksarkivet tar ställning, styr myndigheternas bevarande och vill vara den som tar ansvar för arkivområdet.

Ett problem som kan uppstå om Riksarkivet nekar ersättningskanning, såsom ovan nämnts, är att det kan uppfattas dels som att Riksarkivet motarbetar myndigheternas strävanden efter en helt digitaliserad ärendehantering och i förlängningen regering och riksdags påbud om elektronisk förvaltning, dels att Riksarkivet bidrar till dubbelarkivering då samma handlingar kommer att finnas såväl på papper som digitalt.

Riksarkivets mål skiljer sig dock från övriga myndigheters i det att vi ska se myndigheternas arkivbildning som en helhet och vilken konsekvens olika beslut får för det samlade dokumentära kulturarvet. Sett ur det perspektivet ska Riksarkivet inte vara en myndighet som bara reagerar, utan en myndighet som agerar.

/Patrik Höij

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	118

Diskussionsunderlag – Användbarheten - teknikberoende

Fråga 8 i Direktivet

Användbarheten - teknikberoende

Däremot behöver användningen av arkiven värderas som kategori i andra avseenden. Ett sådant är hur handlingen som föremål uppfattas, uppskattas och används. Ett annat är användningsmöjligheterna baserade bl.a. på medium. Digitalisering fordrar ett medvetet förhållningssätt och kan medföra andra ställningstaganden om bevarande och gallring än för pappershandlingar. Mikrofilmsuttag av uppgifter som inte får bevaras som upptagningar för automatiserad behandling bör övervägas i de fall de värderas som en viktig del av kulturarvet. Som tidigare nämnts kommer en särskild RA-FS om digitalisering att utarbetas.

Föremål

Under vintern 2010/2011 försökte jag få svar på frågan om en halv kanot kan räknas som en arkivhandling. Inom domstolar har det funnits en tradition att bevara föremål som lagts till akter i en särskild serie (J). Vid en domstol som jag besökte fick jag höra av en jurist att hon varit med om att bilägga en halv kanot till en brottsmålsakt. En annan tingsrätt ville genomföra en retroaktiv gallring på några stenar, en gren och ett par glasögon men då dessa var arkivlagda och det fanns text på dem (en textskylt som beskrev målet de tillhörde), arkivet var avslutat sedan 1960-talet och mina tidigare kollegor inte uttalat sig om stenarna så kunde jag inte komma med något bra svar.

Ian Fallenius utredde frågan om föremål kan anses som handlingar i ett PM 2006 (RA 2006/878). Enligt Alf Bohlins tolkning av begreppet allmänna handlingar från 1996 och enligt Riksarkivets jurist Ulrika Sturesdotter Anderssons tolkning, i e-brev från år 2011, är det klart och tydligt så att en halv kanot inte kan ses som en handling. Men detta gäller bara för moderna arkiv. Handlingar tillkomna innan definitionen av begreppet allmänna handlingar skrevs in i TF kan säkert anses som vara handlingar även om de utgör en halv kanot, ett knippe ris, en slips, en tegelsten eller en samling plastbestick.

Samtidigt kan föremål vara befogade att bevara därför att de underlättar förmedlandet av arkiven vid exempelvis utställningar. I samtal med vår utställningsansvariga arkivarie på LLA, Petra Nyberg, kom vi helt klart att hysa olika uppfattningar om föremål. Den mycket pragmatiska lösningen vore att lägga till i BAN 2 att ”föremål får förekomma i arkiven i den mån de tillför arkiven ett värde för förståelse”. Föremålssamlingar är dock aldrig arkivens primära uppgift och en arkivmyndighet får förbehålla sig rätten att vägra att ta emot föremål som inte utgör allmänna handlingar.

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	119

Förslag – Föremål bör inte tas upp i BAN 2 annat som ett förtydligande av definitionen enligt Alf Bohlin's tolkning. Och vi bör inte ha ett särskilt seminarium om föremål. Riksarkivet kan nämna förutsättningar för leverans av föremål i leveranspolicyen.

I förstudien ser Håkan på föremål ur ett annat perspektiv än halva kanoter. Han menade mer hur handlingen kan ses som ett föremål. I Patrik Höijs diskussionsunderlag till fördjupningsområde 1 beskrivs estetiska värden. Det kan finnas estetiska värden i vackra böcker, ett sigilltyngt pergamentsbrev, ett fotografi, en karta, programkod, och även ett vanligt vackert papper. Upplevelser av handlingar påverkas av hur de presenteras. Många är de forskare som bett och bönat om att få titta i orginalkyrkböcker istället för på mikrofilm. Om detta sedan bör beskrivas i en bevarandepolicy är jag mer tveksam till.

Teknikberoende

Denna del av frågan handlar bland annat om RAR, VERA, DurTvå, och andra databaser inom rättsväsendet som inte får bevaras i digital form idag enligt särskild registerlag. När jag talat med kontaktpersoner inom polis och tingsrätt så ser de hellre att registerlagstiftningen förändras. Det medför inga större vinster med att föra över polisens diaries (RAR) från databas till mikrokort jämfört med att föra över dem på papper. Det vi hoppas på, både rättsväsendet och Riksarkivet är att Datainspektionen i framtiden kommer att tillåta digitalt bevarande av viktiga rättsvårdande databaser och istället fokuserar på att försäkra att sekretess-skyddet fungerar för databaserna. Som det är nu läggs stor möda på att söka upp handlingar i arkiv för att exempelvis kunna hjälpa till med mordutredningar då vi har varit tvungna att göra oss av med effektiva sökmedel.

Björn Asker efterlyser en strategi för framtida skanning av RA:s bestånd. Detta vore mycket bra och vi borde kunna ta hjälp av tanken om olika myndighetsindelningar för att underlätta denna analys. Om man tittar på rättsväsendet finns en lång tradition av att skanna domböcker och bouppteckningar. Fastighets- och inkomsttaxeringslängder vore må bra av att skannas, åtminstone för de hårt använda fastighetsböckerna för 1952. Detta är dock ett projekt som jag uppfattar det som att det ligger utanför BAN 2. När det gäller nuvarande och kommande myndigheter anser jag att RA ska ha en tydlig och enkel linje – e-handlingar ska bevaras digitalt, helst i liknande struktur som de tillkom i, pappershandlingar på papper. Eventuell skanning är och kommer att förbli ett undantag då det inte finns en rimlig chans eller för den delen någon poäng i att skanna alla våra pappershandlingar. Dessutom måste den ekonomiska nyttan och stora kostnaden alltid beaktas när detta sker. Det kan vara svårt att prioritera detta inom RA:s befintliga budgetramar vilket gör oss beroende av särskilda projektpengar.

När det gäller e-handlingarna vill jag dock våga mig på en fundering – även om det är ett annat projekt som äger frågan. Skulle det kunna vara en idé att titta på hur de gör i Danmark? I Danmark kräver RA in dokumentation över nya databaser minst tre månader efter det att de

		Dnr 20-2010/5303 Fördjupad förstudie rörande revidering av Riksarkivets gallrings- och bevarandepolicy (Förband) Rapport steg 1				
		Författare	Avd	Telefon	Datum	Version
Förband				2011-06-22	1	120

tagits i bruk. På så vis kan kvaliteten på metadatan bedömas och gallringsförslag kan värderas i ett tidigt skede. Vi skulle kunna utnyttja den proaktivitet som vi hoppas på att kunna skapa i BAN 2 genom att ställa krav på att gallringsmoduler ska finnas med i databaser redan när de driftas?

I Håkans förstudie nämns anpassning genom ett nationellt kapitel 0 till MoReq2.⁷³ Detta har jag förstått är på gång att ske. IT-avdelningen arbetar för att öka kvaliteten på de digitala leveranserna på sitt håll med bla RA:s leveransförberedande verktyg som ligger färdigt nu.

Om det går att få in på ett tydligt sätt i BAN 2 att kraven på metadata handlar om att vi vill kunna bevara e-handlingar för lång tid framåt och vi vill kunna göra dessa handlingar begripliga även för framtida generationer så har vi vunnit mycket.

Vid datorn

Suzanne Sandberg

---

⁷³ Ja, om du inte förstod den meningen är det inget fel på dig. Sök på MoReq på Internet – det finns en väldigt fin hemsida som förklarar allt bättre än jag kan göra här.